

72106

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE TAM
ÜYELİĞİNİN ATATÜRKÇÜ ÇAĞDAŞLAŞMA
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mesut KIZILCA

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalında

hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hülya BAYKAL

İSTANBUL, 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

“MEMLEKETİMİZİ ASRÎLEŞTİRMEK İSTİYORUZ. BÜTÜN MESAİMİZ TÜRKİYE’ DE ASRÎ, BİNAENALEYH BATILI BİR HÜKÛMET VÛCUDA GETİRMEKTEDİR. MEDENİYETE GİRMEK ARZU EDİP DE, BATTI’YA YÖNELMEMİŞ MİLLET HANGİSİDİR?” (1923)

Mustafa Kemal ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ	I
-------	---

I.BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ' NDE ÇAĞDAŞLAŞMA ÇABALARI

1.1. Gelişen Avrupa Karşısında Osmanlı Devleti	1
1.2. Sonun Başlangıcı	3
1.3. Islahatlar	4
1.3.1. Nizam-ı Cedit Öncesi Dönem	4
1.3.2. Nizam-ı Cedit Dönemi	5
1.3.2.1. III. Selim	5
1.3.2.2. II. Mahmut	8
1.3.3. Tanzimat Dönemi	10
1.3.4. Meşrutiyet Dönemi	15
1.3.4.1. Genç Osmanlılar	15
1.3.4.2. I. Meşrutiyet	20
1.3.4.3. Jön Türkler Akımı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti	23
1.3.4.4. II. Meşrutiyet	29
1.3.5. Fikir Akımları	31
1.3.5.1. Osmanlıcılık	32
1.3.5.2. İslâmcılık	33
1.3.5.3. Türkçülük	34
1.3.5.4. Batıcılık	36
1.3.5.5. Kişisel Girişimcilik ve Yönetimde Federalcilik	37
1.4. Çöküş	38
1.5. Türk Kurtuluş Savaşı ve Yeniden Diriliş	40
1.5.1. Yeni Türk Devletinin Hukuki Temeli: Lozan	41
1.5.2. Dönüşümün Gereği	42
1.5.3. Dönüşümün Siyasi Temeli: Cumhuriyet	43

II. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ' NDE ATATÜRKÇÜ ÇAĞDAŞLAŞMA

2.1. Çağdaşlaşmanın Tanımı ve Özellikleri-----	46
2.2. Atatürkçü Çağdaşlaşma Modeli -----	47
2.3. Atatürkçü Çağdaşlaşmada Batılılaşma ve Atatürk' ün Batı Uygarlığını Seçme Nedenleri-----	49
2.4. Atatürkçü Çağdaşlaşmada İnkılâplar, İlkeler -----	51
2.4.1. İnkılâplar-----	52
2.4.1.1. Siyasal Alanda Yapılan İnkılâplar -----	52
2.4.1.1.1. Saltanatın Kaldırılması -----	52
2.4.1.1.2. Cumhuriyet' in İlanı -----	52
2.4.1.1.3. Halifeliğin Kaldırılması -----	53
2.4.1.1.4. Yeni Türk Devletinin Anayasaları -----	55
2.4.1.2. Toplumsal Alanda Yapılan İnkılâplar -----	55
2.4.1.2.1. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması -----	55
2.4.1.2.2. Kılık Kıyafette Değişiklikler -----	56
2.4.1.2.3. Soyadı Kanunu -----	57
2.4.1.2.4. Ölçü ve Takvimde Değişiklik -----	57
2.4.1.2.5. Kadın Hakları-----	57
2.4.1.3. Eğitim, Öğretim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılâplar--	59
2.4.1.3.1. Eğitim-Öğretimin Birleştirilmesi -----	59
2.4.1.3.2. Harf İnkılâbı -----	60
2.4.1.3.3. Tarih ve Dil Anlayışının Değişmesi-----	60
2.4.1.4. Hukuk Alanında Yapılan İnkılâplar -----	61
2.4.2. İlkeler-----	63
2.4.2.1. Cumhuriyetçilik -----	63
2.4.2.2. İnkılâpçılık -----	63
2.4.2.3. Halkçılık-----	64
2.4.2.4. Laiklik -----	65
2.4.2.5. Devletçilik-----	66
2.4.2.6. Milliyetçilik -----	67
2.5. Atatürk Sonrası Çağdaşlaşma Süreci -----	68

III. BÖLÜM

AVRUPA TOPLULUĞU

3.1. Avrupa Topluluğu Düşüncesinin Kökenleri -----	70
3.2. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu' nun Kurulması -----	71
3.3. Avrupa Topluluğu' nun Kurulması -----	72
3.4. Avrupa Topluluğu'nun Genişlemesi -----	73
3.5. Avrupa Topluluğu ve Tek Senet-----	74
3.6. 2000' li Yıllara Doğru Avrupa Birliği -----	75

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

4.1. Türkiye'nin Ortak Üyelik Başvurusu -----	79
4.2. Başvuru Sonrası Gelişmeler-----	80
4.3. Ankara Antlaşması -----	80
4.4. Katma Protokol -----	81
4.5. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu -----	83
4.6. Gümrük Birliği ve Sonrası -----	85
4.7. Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecine Etkisi -----	87

SONUÇ-----	89
TEŞEKKÜR -----	91
TÜRKÇE ÖZET -----	92
YABANCI DİLDE ÖZET (ABSTRACT) -----	93
KAYNAKLAR-----	94
EK-1. Türkiye'nin Çağdaş Uygarlık Düzeyine Ulaşmak İçin İzlediği Yol-----	106
EK-2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Kronolojik Gelişim-----	108
EK-3. Avrupa Birliği Haritası-----	114
ÖZGEÇMİŞ	

GİRİŞ

Günümüzde ülkeler gelişme biçimlerine ve düzeylerine göre; gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler veya az gelişmiş ülkeler biçiminde sınıflandırılıyor.

Çoğu Asya' da, Güney Amerika ve Afrika' da bulunan gelişmekte olan ülkelerde amaç; geleneklerine bağlı kalmaktan kurtularak Batılılaşmak, Avrupalılaşmaktır. Kalkınma aşamasında olan toplumlar Batı ülkelerini, Avrupa' yı örnek almaktadırlar.

Bu ülkelerin çağdaşlaşma sürecinde bazı önemli koşullar vardır: Bunlardan en başta geleni lâik toplum düzenine geçilmesidir. Daha sonra okur-yazarlık oranının artırılması, hak ve özgürlükler bakımından kadın-erkek eşitliği, ekonomik ortamın düzenli ve adaletli olması gibi koşullar gelir.

Genç Türkiye Cumhuriyeti bunları Atatürk İlke ve İnkılâplarıyla gerçekleştirmiştir. Atatürk'ün başlattığı çağdaşlaşma hareketleri Atatürk'ten sonra da devam etmiştir. Çünkü Türk çağdaşlaşma hareketinin özelliği her dönemde çağdaş olmayı gerektirmektedir.

Türk çağdaşlaşması Batı kültür çevresi ile diğer kültür çevrelerinin uyumunu gerçekleştirecek yol ve yöntemi de vermektedir. Türkiye Tanzimat'tan bu yana Batı' ya yönelmiş dünyadaki tek Müslüman ülkedir.

Ayrıca Türkiye, lâik ve demokratik ilkeleri benimsemiş, Batı dünyası ile ortak sınıra sahip ve ona komşu, Avrupa Birliği ülkeleriyle tarihi ilişkileri bulunan, siyasal, ekonomik, kültürel ve sportif alanlarda kendisini geliştirmiş, kendi kültürünü koruyarak Batı' yı seçmiş bir ülkedir.

Türkiye bu nitelikleriyle Avrupa Birliği' ne tam üye olmak için gerekli adımı atmış ancak şu anda tam olarak istenilen amaca ulaşamamıştır. 01 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Birliği ile "Gümrük Birliği"ni başlatan Türkiye, gelecekte Avrupa Birliği' ne tam üye olabilecek; değişmesi muhtemel olan Yeni Avrupa veya Dünya şartlarında layık olduğu yeri mutlaka alacaktır.

I. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ' NDE ÇAĞDAŞLAŞMA ÇABALARI

Türkiye Cumhuriyeti, altı yüzyıllık Osmanlı İmparatorluğu' nun bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Atatürk tarafından eski düzene karşı bir tepki olarak kurulan Cumhuriyet, bugün bile İmparatorluğun bazı niteliklerini yapısında taşımaktadır. Bugünkü Türk ulusunu değerlendirebilmek için Osmanlı İmparatorluğu' nun özelliklerini bilmek zorundayız^(*)

Türk toplumunu Ortaçağın karanlıklarından çağdaş uygarlık ışığına çıkarma amacıyla olan Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir alanında gösterdiği yüksek yaratıcı çabayı tam olarak değerlendirmenin başka yolu yoktur^(**). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin bazı köklerinin de Osmanlı Batılılaşma hareketleri içinde olduğunu unutmamak gerekir^(***).

1.1. Gelişen Avrupa Karşısında Osmanlı Devleti

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti her bakımdan dünyada üstün bir durumda idi. Osmanlılar XVII. yüzyıla gelinceye kadar çağdaş Avrupa'daki en son ilerlemeleri izlerler ve kısa sürede bunları uygularlardı^(****).

XVII. yüzyılda Avrupa, Rönesans'ın etkisiyle Osmanlı Devleti ile arasındaki dengeyi sağladı. Bu denge daha sonra Avrupa'nın lehine doğru bozuldu. Bu dengeyi

(*)Emre Kongar, *Türkiye' nin Toplumsal Yapısı*, C.1-2, İstanbul 1995, s.47.

(**)Suat Sinanoğlu, *Türk Hümanizmi*, Ankara 1988, s. 31.

(***)Mehmet Ali Kılıçbay, "Osmanlı Batılılaşması", Tanzimat' tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.1, İstanbul 1985, s.152.

(****)Niyazi Berkes, *Türkiye' de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 70.

yeniden kurmak amacıyla Türk devlet adamları bazı düzenlemelere gitmek zorunda kaldılar. İlk kez 1631 yılında Koçi Bey, devletin geri kalma nedenlerinden, özellikle ahlâk buhranı ile iltimasın yaygın etkisini belirten ve bu konuda alınması gereken tedbirleri içeren bir raporu, 4. Murat' a sundu^(*). Osmanlı Devleti'ndeki çöküntü bütün İmparatorluk yüzeyindeki bürokratik ve dinî kurumların tamamını etkiledi^(**).

I. Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde savaş alanlarındaki zaferlere rağmen Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılda yayılışının son sınırlarına ulaştı ve bundan sonra aşamayacağı engellerle karşılaştı.

II. Viyana Kuşatması' nın (1683) başarısızlığa uğramasının ardından Osmanlı ve Avrupa ordularının eğitim ve donatımları arasındaki fark ortaya çıkmaya başladı. XVII. yüzyılda Avrupa ordularındaki büyük teknik ve lojistik gelişmeler Osmanlılar tarafından geç ve etkisiz bir şekilde izlendi.

Yeni tekniklerin benimsenmesindeki çevikliğin azalması, silahlı kuvvetlerin meslek ve morali açısından standartlarda genel olarak bozulmaya yol açtı. Bu durum da Osmanlı Devleti' nin başlıca yıkılma nedenlerinden bir sayılabilecek bir duruma yani güçlü düşmanlara toprak kaybına yol açtı^(***).

Bu arada Avrupa' da daha da geliştirilerek kullanılmaya başlanan pusula, Gutenberg' in icadı olan matbaayla çok sayıda kitabın yayınlanmasının mümkün olması, barutun ateşli silahlarda kullanılmaya başlanması; Rönesans ve Reform hareketleriyle, Coğrafya keşiflerine ortam hazırladı.

Hür düşünceye, sanata ve bilime hız veren Rönesans sayesinde, Batı büyük ilerlemeler kaydetti^(****). Avrupa, reform hareketleriyle de din alanında, büyük bir ilerleme kaydetti.

(*)*Koçi Bey Risalesi* (Sadeleştiren: Zuhurî Danışman), Ankara 1985, s. 14.

(**) Bernard Lewis *Modern Türkiye' nin Doğuşu*, Ankara 1993, s. 23.

(***) Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 26.

(****) Turhan Feyzioğlu, *"Atatürk Yolu: Akılcı, Bilimci, Gerçekçi Yol"*, Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987, s. 11.

Avrupa'daki bu yenilikler, coğrafi keşiflere ve bunun sonunda sömürgecilik olayına neden olmuştur. Böylece de bütün dünyanın servet kaynakları Avrupa' ya akmaya başlamış ve Avrupa çok zenginleşmiştir^(*).

Dünyadaki değişiklik sadece ekonomik bakımdan olmayıp düşünce ve anlayışlarda da değişimler oluyordu. Bu değişiklikler "Hümanizma" idi^(**). Osmanlı bu akıma da katılmamıştı.

XV. ve XVI. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşayan Osmanlılar bütün bu gelişmelere ilgisiz kaldılar. Her geçen gün hızını arttıran Avrupa' daki ilerlemeler XVII. yüzyılda Batılıların Osmanlılardan daha ileri bir duruma gelmelerini sağlamıştır.

1.2. Sonun Başlangıcı

1683' te Osmanlılar' ın II. Viyana Kuşatması' nda başarısızlığa uğramalarıyla devlette artık felaketler ve düzensizlikler başlar. 1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti ilk defa toprak yitirir. Bu tarihten sonra Avrupalılar ilerlemeye, Türkler savunmaya ve geri çekilmeye başlar. Osmanlı Devleti' nin 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşında yenilmesi ise sonun başlangıcı olur^(***).

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşından sonra imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması' yla Babiâli, Kırım Tatarları ve Karadeniz' in kuzey kıyılarında bazı limanlar üzerindeki egemenliğini Ruslar' a devretmiş; Rus ticaret gemilerine Boğazlar' dan serbest geçiş izni vermiş ve Osmanlı topraklarında yaşayan Rus tebaaya kapitülasyon hakkı tanımıştır. Osmanlının Batılılaşan doğulu bir Hristiyan ulusa yenilmesi ve ona bazı haklar tanınması, Rusya' ya Batılı devletler seviyesine çıkma, Osmanlılar' a ise Doğulu Hristiyan tebaası ile tehlikeli ilişkiler kurma durumunu sağlamıştır^(****).

(*) Sadi Irmak, *Atatürk ve Türkiye' de Çağdaşlaşma Atımları*, 1981, s. 6-7.

(**) Sadi Irmak, *a.g.e.*, s. 7.

(***) Arnold J. Toynbee, *Tarih Bilinci-I*, İstanbul 1978, s. 64.

(****) Arnold J. Toynbee, K.P.Kirkwood, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1971, s. 54-55.

Ayrıca Rusya, Osmanlı Devleti sınırları içindeki Ortadoksları koruma hakkını elde ettiğini söyleyecek duruma gelmiştir^(*). Bu da doğal olarak Osmanlı' nın tebaası karşısında prestij kaybetmesine yol açacaktır.

1.3. Islahatlar

Osmanlı Devleti'nin çöküşünü ve Batışını hazırlayan nedenler karşısında aydın kuşağın etkisiyle devlet idaresi ile ilgili bir takım yeniliklere yönelinmiş, devleti batmaktan kurtarmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bütün bu çabalar o dönemde “*ıslahat*” adıyla adlandırılmıştır.

1.3.1. Nizam-ı Cedit Öncesi Dönem

Doğu ile Batı arasında bir köprü konumunda bulunan Türkiye, sömürgeleşme tehlikesine karşı ilk tepki gösteren ülke olmuştur. Batılı ülkelerin baskısına karşı koymak isteyen Türkiye, XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren Batı usullerini benimseme ihtiyacı duymuştur^(**).

XVII. yüzyılın sonlarında başlayan Batılı güçlerin her alandaki üstünlüğü, güçler dengesini Osmanlı Devleti aleyhine bozduğundan bu dengeyi yeniden düzeltme çareleri aranmaya başlandı. Bu amaçla, kendini yenilemiş ve gücünü kanıtlamış Batılı güçler esin kaynağı alınarak, 1720' lerde Çelebi Mehmet, Türklere yararlı olabilecek şeyleri arayıp bulması için Avrupa' ya gönderildi^(***).

Türkiye, bozulan eski düzenin bir daha geri gelmeyeceğini nihayet anlamış, yeni bir düzen kurma çabasına girişmişti. Bunun için Devlet görevinde bulunan Batılı teknisyenlerden yararlanılmaya başlandı. İdarede ve orduda reform yapılması düşüncesi “Lâle Devri” günlerinde doğdu. Batı tarzında okul Hendesehâne (Geometri Okulu)

(*) Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1995, s. 59.

(**) Doğan Avcıoğlu, *Türkiye' nin Düzeni*, Dün-Bugün-Yarın, Birinci Kitap, İstanbul 1990, s. 76.

(***) Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1967, s. 11-12.

1734'te Üsküdar' da açılmıştı. Batı' dan kitaplar dilimize çevrilmekle ve sanayinin canlandırılmasına önem verilmekteydi^(*).

Lâle Devri (1718-1730) döneminde, Türk dilinde matbaanın ilk kurucusu olarak ün kazanan Macar asıllı İbrahim Müteferrika, ilk kez “*Nizam-ı Cedit*” terimini ve ideolojisini işlemiştir^(**).

Lâle Devri döneminde itfaiye teşkilatı kuruldu. Batı' daki gelişmeleri yakından takip etmek için elçiler gönderildi.

I. Mahmut (1730-1754) devrinde subay yetiştirmek amacıyla Üsküdar' da Mühendishane Okulu açıldı (1734). III.Mustafa (1757-1774) döneminde bu okul genişletilerek Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun adıyla (Denizcilik Okulu) teşkilatlandırıldı.

I. Abdülhamit de (1774-1788) İmparatorluğun merkezinde ordu ve donanmanın yeniden yapılanmasını emretti. Boğaz kıyısında bir deniz akademisi açıldı. Ancak bu dönemdeki Batılılaşmanın çoğu yüzeyseldi^(***).

1.3.2. Nizam-ı Cedit Dönemi

1.3.2.1. III. Selim

III. Selim (1789-1807) tahta çıktıktan sonra daha önceki Islahat girişimlerinden de yararlanarak çok geniş kapsamlı ve adına “*Nizam-ı Cedit*” (Yeni düzen) denilen yenileşme hareketine girişti^(****).

“*Nizam-ı Cedit*” dar anlamıyla XVIII. yüzyılda Avrupa standartlarına uygun olarak kurulmak istenen eğitilmiş asker ocağına verilen addır.

(*) Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s. 76.

(**) Niyazi Berkes, *Türkiye' de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 51.

(***) Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu, Son Üç Yüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, İst. 1995, s. 80-81.

(****) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 105.

Geniş anlamıyla “*Nizam-ı Cedid*”, Osmanlı Devleti’nin Yakınçağ başlarında devletin içine düştüğü gerilemelere bir çare olmak üzere, Batılı anlamda bir düzen kurmak için, mevcut düzende yapılan yenilik ve girişim hareketlerinin bütününe denmektedir. Sonradan da III. Selim tarafından girilen bütün yenilik hareketlerine bu ad verilmiştir^(*).

III. Selim’ in emri üzerine toplanan ve başında Sadrazamın bulunduğu yirmi iki devlet adamının hazırladığı raporda askerî alanda yenilik yapılması isteniyordu. Bunun için kurulan on kişilik komisyonun 72 madde halinde hazırladığı “*Nizam-ı Cedid*” programıyla, öneminden dolayı ilk önce askerlik alanında yenilik yapılmasına karar verildi.

Askeri yenilik alanındaki ilk atılımlar III. Selim’ in kurduğu “*Nizam-ı Cedid*” ordusuyla başladı. III. Selim, Fransa’dan istediği uzmanların da yardımıyla değişen koşullara uygun olarak ileri eğitim yapan bir ordu oluşturmak amacındaydı. Bu ordunun harcamaları için “*İrad-ı Cedid*” (Yeni Gelir) adıyla bir vergi getirildi. Ancak bu yeni ordunun kurulması birçok tepkiye yol açtı^(**).

Bu arada Deniz Kuvvetleri için yeni tersane düzenlendi ve gemi yapımına önem verildi. Tıp Okulu, Kara Mühendislik (Topçu) Okulu (Mühendishâne-i Berri-i Hümayun) kuruldu. Batı dillerinde yazılmış eserlerden ordunun ve donanmanın işine yarayacak olanlar Türkçe’ ye çevrildi. Ayrıca zengin bir kütüphane kuruldu^(***).

Bunların yanında ticaret ve ekonomi alanlarında da bazı yenilikler yapıldı ve İstanbul’ da bir “*Zahire Nazırlığı*” (Tahıl Bakanlığı) kuruldu.

(*) Geniş bilgi için bkz. Tayyip Gökbilgin, “*Nizam-ı Cedid*”, İslam Ansiklopedisi, C.IX, İstanbul 1964, s. 309; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara 1961, s. 61; Bernard Lewis, *Modern Türkiye’ nin Doğuşu*, İstanbul 1993, s. 59-60.

(**) Kurtuluş Kayalı, “*Osmanlı Devrinde Yenileşme Hareketleri ve Ordu*”, Tanzimattan Cumhuriyet’ e Türkiye Ansiklopedisi, C. V, İstanbul 1985, s. 1250.

(***) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 106.

III. Selim' in siyasal sistemin düzeltilmesiyle ilgili olarak yaptığı reformlar arasında “*danışma*” (meşveret) usulünün yeniden canlandırılması ve geliştirilmesi çabaları da dikkat çeker. Ancak bunda başarılı olunamamıştır^(*).

III. Selim her yönüyle Avrupa' yı tanımak ve onunla ilişki kurmak isteğinden dolayı Avrupa ülkelerinin başkentlerinde ilk defa daimi elçilikler açıldı. İlk elçilik 1794' te Londra' da, ilk konsolosluk 1806' da Londra' da açıldı.

Bütün bu çabalarla Osmanlı Devleti, “Nizam-ı Cedit” hareketiyle tarihinde görülmemiş bir biçimde değişik alanlarda ve genişlikte yeniliklere başlamış oluyordu. Ancak bunlarla istenilen ölçüde tam bir başarı sağlanamadı. Çünkü bu yenilikler yüzeyde kalmıştı. Düşünce ve davranışlarda bir değişiklik yaratamamıştı. Dolayısıyla gericiiler başta olmak üzere çeşitli çevrelerde düşmanlık başladı^(**).

Yeni ordunun varlığından kaygılanan yeniçeriler de sonlarını tehlikede gördüklerinden 26 Mayıs 1807' de Nizam-ı Cedit karşıtlarının kışkırtmasıyla “*Kabakçı Mustafa Ayaklanması*” ortaya çıktı. Nizam-ı Cedit' i kaldırma istemleri benimsenmesine karşın ulema ve yeniçeriler Padişah' ı Kuran' da belirtilmiş dinsel ilkelere karşı gelmekle suçlandırarak III. Selim' i de tahttan indirdiler^(***).

İsyancılar tahttan indirdikleri III.Selim' in yerine IV. Mustafa' yı (1807-1808) Padişah yaptılar. Böylece III. Selim ve Nizam-ı Cedit ortadan kalkmış oldu.

III. Selim' in yenileşme girişimlerinin sona erdirilmesinden yeniçeriler ve ilmiye sınıfı sorumludur^(****).

(*) Bülent Tanör, “*Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış*”, Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi, C. I, İstanbul 1985, s. 10.

(**) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 109.

(***) Bahri Savcı, “*Osmanlı-Türk Reformlarının Bir Batı Demokrasisi Doğurma Çabaları*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. XXI., No:1, Ankara 1966, s. 113.

(****) Suna Kili, *Atatürk Devrimi*, Ankara 1983, s. 64.

III. Selim, toplumumuzda çağdaşlaşma atılımının ilk şehidi olarak, çağdaşlaşma düşüncelerini yaşamı pahasına ödemiştir^(*).

Arnold Toynbee' ye göre "Batılı olmayan bir toplumun Batının askerî yeterlilik seviyesine ulaşabilmesi için, Batı'nın yalnız askerî tekniğini değil, aynı zamanda modern bir Batı ordusunun dayandığı idarî, malî, sağlık ve tekniğiyle ekonomik verimliliğini de öğrenmiş olması gerekmektedir. Bu yüzden Batı yaşamını bir bütün olarak benimsemeden Batı'nın askerî tekniğini etkili bir biçimde elde etmek mümkün değildir. Çünkü Batı yaşamı da öbür uygarlıklar gibi bölünmez bir bütündür. Bu böyle olduğuna göre, Türklerin "*Batılılaşma*" sorununu yalnız askerî açıdan almaları yazık olmuştur^(**)."

Osmanlı devlet adamları Batı karşısındaki yenilgilerinin tek nedenini askeri bakımdan düştükleri gerilikte görmüşlerdir. Batı' nın yeni metot ve bilgilerle ulaştıkları fikirleri ve siyasî ilerlemeleri bir bütün olarak değerlendirememişlerdir.

1.3.2.2. II. Mahmut

II. Mahmut dönemi, ordu alanındaki yenilikler bakımından en etkin dönemdir^(***). II. Mahmut 1809' da tahta çıktığında reformcu bir politika için koşullar elverişli görünüyordu^(****). Bunun da etkisiyle Sultan Mahmut, III. Selim' den daha güçlü ve daha başarılı bir reformcu olduğunu zamanla ortaya koydu^(*****).

(*) Sadı Irmak, *Atatürk ve Türkiye' de Çağdaşlaşma Atımları*, 1981, s. 13-14.

(**) Arnold Toynbee, K.P. Kirkwood, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1971, s. 55-56.

(***) Kurtuluş Kayalı, "*Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri ve Ordu*", Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi, C. V, İstanbul 1985, s. 1253.

(****) Paul İmbert, *Osmanlı İmparatorluğu' nda Yenileşme Hareketleri*, İstanbul 1981, s. 127.

(*****) Stanford J.Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 2. Cilt, İstanbul 1983, s. 25.

II. Mahmut ilk iş olarak devletin başlıca korkulu düşü haline gelen Yeniçeri kurumunu ortadan kaldırarak, yeni bir ordu düzenlemeyi uygun görmüştür. Bu nedenle de devlete bağlı ve devlet için çalışan, Batı ölçülerine göre yetiştirilecek bir ordu kurmak istemiştir^(*).

Kanlı bir harekattan sonra 1826 yılında “*Yeniçeri Ocağı*” nı kaldıran II. Mahmut’ un bu başarısını, çağın Türk yazarları Osmanlı tarihinde önemli bir kilometre taşı olarak gördüklerinden bu olayların tümüne “*Vakayı Hayriye*” (Hayırlı Olay) adını yakıştırmışlardır^(**).

II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı’ nın kaldırılmasından sonra eğitimini Avrupalı subaylara emanet ettiği “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” adlı yeni bir birlik kurmuştur. Ayrıca bir Harp Okulu ve bir Tıp Okulu kurulmuş, ilk kez Avrupa’ ya askerî öğrenci gönderilmeye başlanmıştır^(***).

Bunların yanında bürokrasi ve ordu kademeleri yeniden düzenlenmiş, nüfus ve mülk sayımı yapılarak vergi toplanması düzenli hale getirilmek istenmiştir. Medresenin etkisini yok etmek amacıyla yüksek öğretime büyük bir ilgi gösterilmiştir^(****).

Bütün bu çabalara rağmen Avrupa’ yı sadece kulaktan dolma bilen II. Mahmut, yeniden kuruluş yolundaki işlere bir kesinlik ve bir yöntem getiremedi. Reform isteği işlerin temelinden ziyade dış görünümlere dayanmaktaydı. Bu kadar çok reforma birden girişmenin zamanı da değildi. Çünkü Türk halkı böylesine bir dönüşüme henüz hazır değildi^(*****).

(*) Suna Kili, *a.g.e.*, s. 64.

(**) Alan Palmer, *a.g.e.*, s. 148.

(***) Mehmet Ali Kılıçbay, *a.g.m.*, s. 150.

(****) Mehmet Ali Kılıçbay, *a.g.m.*, s. 150.

(*****) Paul İmbert, *a.g.e.*, s. 132.

Getirilen yeni düzenle Padişah ile halk arasında yeni bir ilişki kurulması gerekirken devletin sarsılan otoritesi yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Devletin temel kuralları olduğu gibi kalmış, Batı' nın kural ve kurumları padişah otoritesinin kesin ve tartışmasız yürütülmesine yardım eder düşüncesi öne çıkmıştır. Sadece Yeniçeri Ocağı' nın kaldırılması ve medresenin belinin bükülmesi devletin ilerideki kurtulma çabalarına olanak sağlamış hareketler olarak kalmıştır^(*).

II. Mahmut'un hükümdarlığı, sadece Batı' ya karşı yeni bir bilinçlendirme ve hayranlık değil; İmparatorluğun yaşaması ve ayakta durabilmesi için devletin geleneksel tutumunun değişmesi gerektiğini de ortaya çıkarmıştır. Bundan sonra Osmanlılar Batı'yı hor görmeye devam edemeyeceklerdi. Çünkü halkın giyim kuşamlarından eğlenme şekillerine kadar çeşitli yaşayış ortamlarında değişiklikler başlıyordu^(**).

1.3.3. Tanzimat Dönemi

II. Mahmut' un ölümünden sonra tahta oğlu Abdülmecit geçti^(***). Abdülmecid, Osmanlı şehzadeleri içinde Batı kültürünü tanıyan ilk kişidir^(****).

II. Mahmut öldüğü zaman Hristiyan toplulukları ayaklanma durumuna gelmişler. Bu padişahın yetiştirdiği devlet adamları kurtuluşun hukuk alanında yapılacak yeni düzenlemelerle gerçekleşeceğini öne sürüyorlardı. Değerli bir kişi olan Mustafa Reşit Paşa'nın hazırladığı *Tanzimat Fermanı* işte bu düşüncelerin ürünüdür^(*****).

Mustafa Reşit Paşa hazırladığı bu "*Hatt-ı Hümayun*"u 3 Kasım 1939 günü açıkta millete hitaben okudu^(*****). Din ulehasının direnişine neden olmamak için çok dikkatli bir "üslûp" kullanılmıştı^(*****). Dinleyiciler arasında Padişah, bütün bakanlar, ulema ve azınlıklardan Rum, Ermeni Patrikleri, Yahudi Hahamı, Esnaf temsilcileri ve elçiler de bulunmaktaydı^(*****).

(*) Mehmet Ali Kılıçbay, *a.g.m.*, s. 150.

(**) Stanford J.Shaw, Ezel Kural Shaw, *a.g.e.*, s. 79.

(***) Mehmet Ali Kılıçbay, *a.g.m.*, s. 150.

(****) Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, İstanbul 1970, s. 230.

(*****) Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul 1994, s. 13.

(*****) Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye' de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1994, s. 38.

(*****) Turhan Feyzioğlu, *"Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Lâikleşme Yılında İlk Adımlar"*,

Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987, s. 186.

(*****) Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. V., Ankara 1983, s. 170.

Ferman Gülhane Parkı' nda okunmasından esinlenerek “*Gülhane Hatt-ı Hümayun*” u veya “*Tanzimat Fermanı*” adları ile anılır. Bu fermana dayanılarak yapılan işlere de “*Tanzimat-ı Hayriye*” denir.

Hatt-ı Hümayun' un yazılışındaki açıklık ve sadelik, prensiplerindeki gerçek ışıık, basit görüşlölöleri bile çekmişti. Herkes canına ve kesesindeki paraya, evindeki çoluk çocuğuna tamamen sahip olacak; bir zalim el onlara uzanmayacak; dayanabileceği kadar vergi verecek; askerlik görevinin ne kadar olacağını bilecek; rüşvet yüzünden hakkı kaybolmayacak; hakim önünde büyük ve küçük herkes eşit tutulacaktı^(*).

Hatt-ı Hümayun' la Hristiyan ve Müslüman uyruklular yasa önünde eşit hale geliyordu. Mahkemede yargılanmadan hiç kimse cezalandırılmıyacaktı. Böylece Müslüman olmayanların hakları Padişah tarafından güvence altına alınmıştı. Ayrıca İmparatorluğu' n çöküşünün önlenmesi için, Batılılaşma yönünde yeni yasaların çıkacağı da bildiriliyordu^(**).

Tanzimat'ın ilanı sadece içerde değil, bütün dünyada geniş yankılar yapmıştır^(***).

Gülhane Hatt-ı Hümayunu' nun önemi, Padişahın yetkilerini tek yanlı kısıtlamış ve hukuk kurallarına uygun hareket edileceğine söz vermiş, içe ve dışa karşı kendisini bağlamış olmasıdır^(****).

Aslında Gülhane Bildirisi Osmanlıların Batılılaşma çabalarında bir başlangıç değil, Batılılaşma çabalarının bir ürünüdür^(*****).

(*) Abdurrahman Şeref Bey, *Tarih Musahabeleri*, Ankara 1985, s. 56.

(**) Emre Kongar, *Türkiye' nin Toplumsal Yapısı*, C. I-II, İstanbul 1995, s. 68.

(***) Cemal Kutay, *Tarih Sohbetleri*, İstanbul 1968, s. 25.

(****) Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, Ankara 1983, s. 101.

(*****) Emre Kongar, *a.g.e.*, s. 68.

Tanzimat' ın yeni esasları kabul etmesi; İslamî devletin esasları yerine, Batılı meşruti bir sistemi amaçlayan bir neslin yetişmesini sağlayacağı da bir gerçektir^(*).

Tanzimat Devri, Osmanlı Müslüman-Türk unsuru için önemli bir dönüm noktasıdır. Tanzimatla beraber kurumlarda, hakların sağlanmasında, eğitimde lâikliğin etkisi görülmeye başlanmıştır. Avrupa'ya eğitime gönderilen öğrenciler; Fransız Devrimi'nin fikirlerini, meşruti monarşi düşüncesini, İslamiyet' ten önce de Türk tarihi ve kültürü olduğunu öğrenip, Avrupa' nın kendilerine Türk dediğini gördüler^(**).

Tanzimat, yerli ve yabancı düşünürlerin gerek ilan edildiği sırada gerekse daha sonraları, hatta günümüzde bile üzerinde durdukları önemli bir konu olmuştur. Tanzimat için en büyük eleştiri onun taktikçi ve ikili kimlikte olmasına yapılmıştır. Eskimiş kurumların tamamen ortadan kaldırılmaması Tanzimat' ın en büyük kusuru olarak belirtilir. Bir taraftan Batılı eğitim sistemine yer verilirken diğer taraftan medrese eğitiminin devam ettirilmesinin zararlı olduğu ileri sürülmüştür.

Yine Batılı kurumların adaptasyonuna değil de doğrudan kopyasına girişi de Tanzimat'ın zayıf noktalarından biridir^(***).

Tanzimat'ın kopyacı bir karakteri olmakla birlikte, bu kusurun bütün sorumluluğunu öncülere yüklemek yanlıştır. Osmanlı Devleti, o zamana kadar teokratik bir temel üzerinde askerî devlet karakterinden ileri gidememiş, ilim ve sanat alanlarında nitelikli fikir adamları yetiştirememiştir^(****).

(*) Ergün Aybars, *Atatürk Çağdaşlaşma ve Lâik Demokrasi*, Buca 1994, s. 36.

(**) Ergün Aybars, *a.g.e.*, s. 37.

(***) Necdet Öklem, *Türk Devrim Tarihi*, İzmir 1977, s. 71.

(****) Necdet Öklem, *a.g.e.*, s. 73.

Tanzimat Fermanı, mevcut siyasî sisteme ve rejime karşı şahısların bir tepkisi veya birleşmesinden doğmamıştır. Padişah' ın tek taraflı arzusuyla meydana gelen bu Ferman' da milletin rolü olmamıştır^(*).

Bu Ferman, yabancı ülkelerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesine olanak sağlaması bakımından da dikkati çekmektedir^(**).

Tanzimat hareketi, hukuk alanında da bir Batılılaşma değil, Batı'nın sömürgesi olma hareketidir^(***). Çünkü Tanzimat'la gelen Batılı fikirler, devamlı yüzeyde kalmıştır. Ne Batı tekniği ve onu hazırlayan ilimlerin öğrenilmesi, ne de Batı'nın yeni hukukî fikirlerinin genel hatlarıyla benimsenmiş olması, Batı medeniyetine girmek demek değildir^(****).

Bu Ferman, Avrupa anayasalarına benzer bir kanun olmamakla beraber, içindeki çeşitli noktalardan dolayı (can ve mal güvenliği; vergi, askerlik, adalet alanında düzenlemeler gibi) Türk Anayasa Hukuku' nun Tanzimat' tan sonraki gelişmesine başlangıç olarak değerlendirilebilir^(*****). Gerçekten bir hukuk devletine gidişin, ilk ve temel adımları bu fermanla atılmış ve ileriki anayasanın hazırlayıcısı bu ilkeler olmuştur^(*****).

Bu dönem; Batı ile ilişkilerin, Batılı düşüncelerin devlette yoğunluk kazandığı, Batılı parlamentoculuğun benimsenerek savunulduğu "meşrutiyet" in ilk hazırlıklarının yapıldığı yıllardır^(*****).

"Nitekim Tanzimat' ın yarattığı zemin üzerinedir ki, Birinci ve İkinci Meşrutiyet hareketleri doğabilmiştir. Fermanın bazı noktalarının teoride kaldığı doğrudur fakat o günkü koşullar içinde bu geçiş programının tam olarak gerçekleşmesi mümkün müydü?

(*) Hamza Eroğlu, *Türk Devrimi Tarihi*, Ankara 1967, s. 25.

(**) Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul 1982, s. 54.

(***) Doğan Avcıoğlu, *Türkiye' nin Düzeni*, Birinci Kitap, İstanbul 1990, s. 122.

(****) Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye' de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1994, s. 70.

(*****) Coşkun Üçok, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 1972, s. 182.

(***** Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 1987, s. 313.

(***** Suna Kili, *a.g.e.*, s. 66.

Bununla beraber tam gerçekleşmese bile, ilerici düşüncelerin sözünün edilmesi bile büyük bir kazançtı. Tanzimat, Doğu aleminde ilk defa açıklanmış amaçları içerir. Onun içindir ki ıslahat tarihimizde önemli yeri vardır^(*) .”

Tanzimat döneminde Türkler, Müslüman olmayan vatandaşlarla hukuk alanında eşit olmayı hazmedemediler. Dinsel esasların yine egemen olduğu devlet yapısı, modern kanunlarla çelişmekte, dolayısıyla hukuk gelişimi kösteklenmekteydi. Devlet, Batı’nın ekonomik sömürgeciliğinden de kurtulamadığı gibi yeni ve geniş kapsamlı ayrıcalıklar Batılı ülkelere tanındı. Ayrıca onlardan yüksek miktarlarda borç alındı. Kapitülasyonlar yüzünden sanayi ve ticaret kalkınması da gerçekleşemedi. Bütün bunların sonucunda Tanzimat’ tan beklenen sonuçlar kesinlikle istenildiği kadar verimli olmadı^(**) .

Tanzimat’ın asıl başarısızlığı Osmanlı ideolojisinin yansıttığı ekonomik çağdaşlaşma başarısızlığındadır. Çağdaş ekonomi gelişmeleri, ulusal ekonomilerin kuruluşuyla başlamıştır. Batı Avrupa’ da ulus birimleri haline geliş girişimcilik sayesinde gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa siyaseti içine girdiği dönemde, hem kendi topraklarındaki halkların uluslaşma çabaları, hem de Avrupa’ da gelişen ulusal ekonomilerin istilasıyla karşılaştı. Bu koşullar altında Osmanlı Devleti’nin çağdaş bir devlet olmanın gerekli unsurlarından yoksun olduğu ve bunu Osmanlılık ideolojisinin örtemeyeceği ortaya çıkıyordu. Topraklarında siyasal hükmünü yürütemeyecek bir Osmanlı Devleti’nin ekonomik kalkınma programı yürütmesi beklenemezdi. Çünkü kendi toprakları üzerinde, egemenliğine aykırı imtiyazlar edinmiş olan dış devletlerin ekonomik gücü hüküm sürüyordu. Devletin bir ulus temeli yoktu. Özetle çağdaşlaşma akımının zafer kazandığı dönem, bunu uygulayan devletin gerçek bir toplum temelinden en çok yoksun kaldığı bir dönem oldu. “Üstelik bu çağdaşlaşma yönünde her attığı adımda bu durumu daha da kötüleştiren sonuçlar yaratmak gibi bir paradoks vardı^(***) .”

(*) Sadı Irmak, *Atatürk ve Türkiye’ de Çağdaşlaşma Atılımları*, 1981, s. 28.

(**) Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s. 14.

(***) Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s. 244.

Dış etkilerin bir sonucu olarak Gülhane Fermanı'ndan on yedi yıl sonra 1856 yılında “*Islahat Fermanı*” yayınlandı. Kırım Savaşı'nın sonunda Batılılar, Rusya'nın Kaynarca Antlaşması ile kendisine Osmanlıların Ortodoks uyruklulara bazı güvenceler vermesini istediler. Böylece Gülhane Fermanı'na benzer Islahat Fermanı ortaya çıktı. Sonucunun tam bir başarısızlık olduğu Ferman'a kimse sevinemedi. Rusya' nın Ermeniler' i kışkırtmasıyla Osmanlı devleti ile Ermeniler arasındaki çatışma daha da şiddetlendi.

Uzun dönemde Islahat Fermanı' nın bir başka sonucu, Hristiyan uyrukluların Ulusçuluk çabalarına destek olması ve böylece İmparatorluğun dağılmasını kolaylaştırması olmuştur. Belki de Tanzimat' a yöneltilen tepkilerin en önemli nedeni İmparatorluğun çöküşünü durduramamış olmasıdır^(*).

Tanzimat, Karlofça Antlaşması' ndan beri Osmanlı Devleti' nin peş peşe yenilişlerine bir son vermek için yaptığı girişimlerin sonucudur^(**).

1.3.4. Meşrutiyet Dönemi

1.3.4.1. Genç Osmanlılar

Büyük ümitlerle başlayan Tanzimat' la reformlar ve serbest ticaret sayesinde, devlet hızla uygarlaşacak, fabrikaların kurulması ve tarımın gelişmesi sağlanacaktı. Oysa aradan daha 10-15 yıl bile geçmeden bir çöküntü manzarası ortaya çıkmıştı. “Tanzimat Batıcılığı, toplumu uygarlığa götüreceğe benzemiyordu. Uygarlığa nasıl varılabilirdi? Bugün bile hâlâ tartışılan bu konu, Batı' da ya da Batı tipi okullarda yetişmiş bir kısım vatansever kişileri düşündürmüştü, onları çareler aramaya ve buldukları çareleri eyleme dönüştürmeye itmiştir^(***).”

(*) Emre Kongar, *a.g.e.*, s. 69.

(**) Hilmi Ziya Ülken, *a.g.e.*, s. 40.

(***) Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s. 229.

Tanzimat çabalarının başarısızlığa uğramasından sonra yeni çözüm yolları aramaya başlayan aydınlar; devletin kurtulması için kişisel egemenlik haklarından vazgeçilmesini, ulusun tüm haklarının padişahların da üstünde bulunmasını, Tanzimat'ın ilkelerinin geniş kamusal özgürlüklerle desteklenmesini ve padişahların da bu yolda denetlenmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Aydınlar göre, bu ilkelerin kabul edilmemesinden dolayı Tanzimat hareketi başarısızlığa uğramıştı^(*).

Bu yeni düşünceler “*Genç Osmanlılar*”ı, ortaya çıkarmıştır. Sonra da bu grup “*Jön Türkler*” olarak adlandırılmışlardır. Bu deyim, Batılıların “*meşrutiyetçi*” akımın temsilcilerine verdikleri addır^(**).

Tanzimata karşı ilk siyasal tepki, Osmanlı Devleti'nin çağdaşlaşma sorunun gerektirdiği reformların Müslüman halka yarar sağlamayışının yarattığı bir tepkidir. İlk tepki 1856 Reform bildirisinin yayınlanışından üç yıl sonra meydana çıkarılan “*1859 Kuleli Olayı*”dır^(***).

O yıl küçük bir tertipçi grup, Sultan Abdülmecit' in tahttan indirilmesini ve gerekirse öldürülmesini planlamıştı. Suikast ortaya çıkarılınca liderler mahkum olarak Asya' ya sürüldü. Avrupalı yazarların birçoğu bu başarısız suikast için, *meşruti ve parlamenter hükûmetin kabul ettirilmesi için ilk teşebbüs* tanımını yapar. Fakat daha sonraki araştırmalar tertipçilerin aklında böyle bir amaç veya program bulunmadığı görünüşünü ortaya çıkarmıştır^(****).

1859' da ortaya çıkarılan bu olay Kuleli' de olduğu için değil, olayın üyelerinin Kuleli' de yargılanmalarından dolayı “*Kuleli Olayı*” diye adlandırılmıştır. Gizli örgütün amaçları ve üyeleri hakkındaki bilgilerin tam olarak ortaya çıkarılamayışı, girişimin niteliği hakkında birbirinden farklı yorumlara neden olmuştur. Olayın belki de en ilginç

(*) Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s. 14.

(**) Suna Kili, *a.g.e.*, s. 66.

(***) Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s. 265.

(****) Bernard Lewis, *Modern Türkiye' nin Doğuşu*, Ankara 1993, s. 150.

gelebilecek yanı ordunun artık siyasal yaşamda rol oynayacak bir güç haline geldiğini göstermesidir^(*).

Bu cemiyetin daha sonra ortaya çıkacak olan “*Yeni Osmanlılar Cemiyeti*” için bir çekirdek olduğu ve ilerici düşünceler taşıdığı söylenirse de, Sultan Mecid’e karşı suikast yapmanın tek amaç olduğunu söyleyenler de vardır^(**).

İkinci devrim girişimi 1865’te İstanbul’ da Belgrat Ormanı’nda piknik yapan altı gencin kurduğu “*İttifak-ı Hamiyyet*” adlı gizli bir dernekten gelmiştir^(***).

Bu cemiyetin başlangıcı, kuruluşu, üyeleri ve örgütlenişi ile ilgili verilen bilgiler de bir sır gibi kalmıştır. Bu cemiyette önderlik ordu mensuplarında değil “genç”lerdedir. Üyeler arasında bir hükûmet darbesini kolaylaştıracak, biri Zaptiye Nazır Muavini, diğeri İstanbul Karakolları Feriki olan iki kişi vardır. Bu girişim de Padişahlık kurumuna ve padişahın şahsına değil; Tanzimat’ ın Padişah istibdatının yerine koyduğu Paşalar istibdatına özellikle de Ali Paşa’ ya karşıdır^(****).

Her iki girişimin de başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen yönetime karşı tepkinin artık siyasete müdahale etmek şeklinde ortaya çıkacağı görülmüştür^(*****).

Tanzimat yönetimine karşı çıkan ve Türk siyasal yaşamında sonraki dönemlerde de derin izler bırakan bir başka topluluk “*Yeni Osmanlılar Cemiyeti*” adını taşımaktaydı^(*****). Yeni Osmanlılar Dönemi, Osmanlı Devleti’nde ilginç bir fikrî gelişme devri olmuştur^(*****).

(*) Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s. 266.

(**) Sadi Irmak, *a.g.e.*, s. 266.

(***) Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s. 18.

(****) Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s. 269.

(*****) Kurtuluş Kayalı, *a.g.m.*, s. 1255.

(*****) Çetin Yetkin, *Türkiye’ nin Siyasal Yapısı*, İstanbul, 1980, s. 135.

(*****) Şerif Mardin, “19.Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, Tanzimat’ tan Cumhuriyet’ e Türkiye Ansiklopedisi, C. II, İstanbul 1985, s. 346.

1865 yılında “*Genç Osmanlılar Cemiyeti*” adıyla gizli olarak kurulan cemiyetin örgütlenmesi ve çalışma yöntemleri İtalya’daki “*Carbonari Cemiyeti*” örnek alınarak düzenlendi^(*).

Meşrutiyet’ in ilânını sağlamak amacındaki “*Genç Osmanlılar Cemiyeti*” nin üyeleri, “*Osmanlılık*” düşüncesi etrafında bütün Osmanlı halkının birleşerek meşruti bir sistemin kurulmasıyla İmparatorluğun kurtulacağına inanıyorlardı^(**).

Programlarının temeli, ülkelerini çağdaşlaştırmak, Avrupalılaştırmaktı. Yabancılar olmaksızın kendilerinin reformları elde ederek uygulamak isteyen bu reformcular, yabancıların ülkenin işlerine karışmasına katlanamıyorlardı. Kendilerinin tarihe ve geleneklere dayanan Türkiye’ ye en iyi hizmeti edecek gerçek yurtseverler olduklarını söylüyorlardı^(***).

Genç Osmanlılar kendilerini yeterince güçlü gördükleri 1867 yılında Babiâli’ yi basarak Sadrazam Ali Paşa’ nın yerine Mahmut Nedim Paşa’ yı sadrazamlığa getirmek istediler. Eylem planlarının hükûmet tarafından haber alınması nedeniyle başarılı olamayan cemiyet üyelerinden bazıları Paris’ e kaçtı. Aynı yıl Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi gibi bazı cemiyet üyeleri de bunlara katıldı. Paris’ te toplanan *Genç Osmanlılar* (Fransız kamuoyunda benimsenen deyimle *Genç Türkler*), Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa’ nın kendilerine bağladığı maaşla yaşamaya ve Paris ile Londra’ da çalışmaya başladılar^(****).

1868 yılında “*Hürriyet*” adıyla kendi gazetelerini çıkaran Genç Osmanlıların Avrupalılarla ilişkileri hakkında fazla şey bilinmemektedir^(*****).

Cemiyetin bu devirde önemli bir olay olarak meydana getirdiği “Nizamnâme” den anlaşıldığına göre Cemiyet, Avrupa’daki devrimci derneklerin programını esas almakla beraber, gelecek için bazı ıııklı düşünceler taşımaktadır. Bu düşünceler yavaş

(*) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 333.

(**) Ergün Aybars, *a.g.e.*, s. 37.

(***) Paul İmbert, *a.g.e.*, s. 147.

(****) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 333.

(*****) Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 153-155.

yavaş Türk milletine mal edilecek ve çeyrek yüzyıl sonra özgürlük, adalet, eşitlik, kardeşlik sözleri ideal durumuna gelecektir. Yine bu Nizamnâme'den anlaşıldığına göre, yasaların yapılmasında dayanan ilke, şeriat hükümleridir. Bu nedenle Mustafa Fazıl Paşa ile Namık Kemal ve Ziya Paşa arasında derin bir düşünce ayrılığı vardı. Mustafa Fazıl Paşa “Din yani şeriat dünya işlerine karışırsa felaket olur demesine karşın, Namık Kemal ve Ziya Paşa dünya işlerinin de yani devlet işlerinin de şeriat hükümlerine göre yönetilmesini istemekte ve bu Nizamnâme’de bu düşüncelerine yer vermektedirler. Sonra Cemiyetin milliyetçilik akımlarını farketmemiş olması ve Osmanlı Devleti’ nin o biçimle korunabileceğine inandığı anlaşılıyor ki bu bir ütopyadır^(*) .

O dönemde medreseden yetiştiği halde ateşli bir devrimci olan Ali Suavi (1839-1878), fikirlerini kuvvetle savunmuştur. Namık Kemal ve Ziya Paşa fikhî savunup şeriata dayanan yeni bir Osmanlı devleti isterlerken; Ali Suavi, dinî kanunlarla devlet idaresine karşı çıkıyor ve lâikliği savunuyordu. Devletin şeriat ve edebiyatla yönetilemeyeceğini, siyasetin esasının coğrafya, iktisat ve ahlâktan oluştuğunu söyleyen Ali Suavi, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını isteyerek, ilk defa açık bir ifade ile Lâiklik fikrini ortaya koyuyordu. O dönemlerde hiçbir Osmanlı aydınının bunları düşünmemesi, Ali Suavi’nin fikirlerindeki cesaret ve ileri görüşlülüğü ortaya koymaktadır^(**) .

“Ali Suavi, ibadetin de Türkçeleştirilmesini, namaz surelerinin Türkçeye çevrilebileceğini söylüyor. Bu soru Suavi’ den 80 yıl sonra, ancak zamanımızda ortaya atılabilmiş ve Kur’an tercümelerine girilmiş ise de namaz surelerinin Türkçe okunması Türkiye’ de bugün de cesaretle konuşulamamaktadır^(***) .”

“*Genç Osmanlılar*” akımı hem ilerici, hem de tutucu öğeleri birlikte taşımaktaydı. Anayasacılık, eylemin niteliğini belirlerken; İslâm dini, tutucular tarafından bir silah olarak kullanılıyordu. Bu da eylemin tutucu bir özellik kazanmasına yol açtı. Kendi içinde tutarlı olamayan “*Genç Osmanlılar*” akımı, aydınlar ile halk arasındaki ayrılığı daha da arttırdı^(****) .

(*) Sadi Irmak, *a.g.e.*, s. 30-31.

(**) Hilmi Ziya Ülken, *a.g.e.*, s. 79.

(***) Hilmi Ziya Ülken, *a.g.e.*, s. 79.

(****) Emre Kongar, *a.g.e.*, s. 69-70.

Genç Osmanlılar Cemiyeti, 1870 yılına kadar, Padişah ve hükûmetine karşı çalışmalarını Avrupa’ da sürdürdü. Ancak, mali yönden çekilmeye başlanan sıkıntılar, Sultan Abdülaziz’ in ümit veren konuşmaları ve 1871’ de Âli Paşa’nın ölmesi üzerine, Namık Kemal’ in de aralarında bulunduğu cemiyet üyelerinin bazıları ülkeye döndü. Padişah ve hükûmetine karşı yapılan muhalefet, bu nedenle, bir süre duraksadı^(*).

1.3.4.2. Birinci Meşrutiyet

1876 yılına gelindiğinde Türkiye’ de reform davasının bir asırlık geçmişi, belirlenmiş bir geleneği, bir itici gücü ve gerçekten tamamı kendisine ait bir eseri bulunuyordu. Hürriyetçi dava daha çok genç olmasına rağmen, küçümsenemeyecek bir ideolojik edebiyat doğurmuş ve seçkin Osmanlı yöneticileri içinde dal budak salarak, sağlam bir destek kazanmıştı^(**).

Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Abdülaziz’den sonra tahta çıkan V.Murat’ın sağlık durumu nedeniyle tahttan indirilmesine karar verdi. Ayrıca Meşrutiyet yönetimini kabul ederse Veliâht Abdülhamit’in Padişah yapılacağı, yoksa kardeşi Mehmet Reşat’ın bu makama getirileceği açıklandı. Bunun üzerine Abdülhamit, bir Anayasa yapılmasını ve Meşrutiyet yönetiminin kurulmasını kabul etti. Bunun üzerine 31 Ağustos 1876’ da padişah olan II. Abdülhamit (1876-1909), Mithat paşa ve arkadaşlarının çabasıyla 23 Aralık 1876’ da 119 maddeden oluşan Kanunu Esasî’ yi (Anayasa) ilan ve Meşrutiyeti kabul ettiğini bildirdi^(***).

1876 Kanun-u Esasî’ sinin hazırlanmasında başlıca rolü “Yeni Osmanlılar” oynamışlardır^(****).

(*) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 333.

(**) Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 165.

(***) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 334-335.

(****) Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri (1895-1908)*, İstanbul 1996, s. 31-32.

Yeni Osmanlılar ve onların etkisi altında kalanlar Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı birçok sorunun meşruti bir anayasanın yürürlüğe konmasıyla çözümlenebileceğine inanmışlardı. Bu nedenle Osmanlı aydınları için bir takım hak ve özgürlüklerin tanınması, padişahın yetkilerinin meşruti bir rejim anlayışı ile yeniden düzenlenmesi başlıca amaçtı^(*).

Artık devlet bir anayasa ile yönetilecektir. Devletin iki meclisinden biri olan “Meclis-i Mebusan” ın üyelerini halk, diğeri “Meclis-i Ayan” ın üyelerini de padişah seçecektir. Ortada bir anayasa ve bu anayasaya göre kurulmuş iki meclis olmasına rağmen tüm ağırlık ve yetki gene padişahıdır^(**).

Padişahın yetkilerine gerçekte herhangi bir sınırlama getirilmemiş ve söz yine kendisine bırakılmıştır^(***).

1876 Anayasası' nın yine de Tanzimat' ın geliştirdiği temel kurumları ve insan haklarını koruyan maddeler taşıdığı söylenebilir. Yasama süresince Devlet şurasına yardımcı olmak ve Bab-ı Âli' ye karşı bir denge sağlamak amacıyla Batı tipinde bir Parlamento getirilmişti^(****).

Meclis bütün endişelere rağmen çalışıyordu ama hükûmetin eleştirilmesi padişahı hoşnut etmiyordu. Yenilikler, düzeltimler yapmak için bütün Meclis üyeleri canla başla çalışıyordu^(*****).

1876 Kanun-u Esasî' sinin hükûmeti değiştirmek gibi bir amacı olmadığı, sadece Batılı devletlerin gözlerini boyamak amacıyla olan bir taktik, göstermelik bir hareket olduğu eleştirisi de sık sık yapılıyordu^(*****).

(*) Çetin Yetkin, *Türkiye' nin Siyasal Yapısı*, İstanbul 1980, s. 149.

(**) Suna Kili, *a.g.e.*, s. 66.

(***) Recai Galip Okandan, *Umumi Amme Hukuku Dersleri*, İstanbul 1955, s. 434-436.

(****) Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *a.g.e.*, s. 224.

(*****) Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s. 15.

(*****) Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 164.

Yine “Genç Osmanlılar” akımının İslam bireşimine yönelmesinden dolayı 1876 Anayasası’nın da bir İslâm Anayasası olmasına rağmen yine de hukuksal bakımdan getirdiği hükümler yönünden oldukça lâik bir nitelik taşıyordu^(*). 1876 Anayasası bir İslâm ülkesinde ilk defa, lâik devlet düzeni temellerini hazırlayan bir belgedir^(**).

Padişaha istediği kimseyi, hükûmetin güvenini bozduğu gerekçesiyle memleketten uzaklaştırmak ve sürmek yetkisi veren Kanun-u Esasî’nin 113. Maddesi üzerinde sonuna kadar direnen Abdülhamit, bu madde konmazsa kendisinin bu kanunu imzalamayacağını kesin olarak belirtmiştir^(***). Abdülaziz’ in katledildiği iddiasıyla açılan mahkemede Mithat paşa Sadrazamlık görevinden alınarak tutuklanmış ve bir gemiyle İtalya’ ya sürülmüştür. Böylelikle Anayasa’ nın 113. Maddesi, ilk defa olarak kendisi de bu maddeye karşı çıkan Mithat Paşa’ ya uygulanmış oldu^(****).

Daha sonraki yıllarda da meşrutiyetçi aydınlar çeşitli bahanelerle İstanbul’ dan uzaklaştırıldı ve hürriyet fikirleri Abdülhamit döneminde takibe uğradı^(*****).

Çok kısa bir süre içerisinde Meclis’ in sınırlı haklarına iyice sahip çıkması II.Abdülhamit’i kuşkulandırdı. Meclis’ in günün birinde kendisini devirecek kadar güçlenebilecek duruma gelmesi onu endişelendirdi ve korkuttu^(*****).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nın (93 Harbi) Edirne Mütarekesi’yle sonuçlanarak Devletin zor duruma düşmesi halkın tepkisine neden oldu. Bu durumdan çekinen ve aynı zamanda devlet yönetimini istediği gibi ele almak için bu ortamı fırsat sayan II.Abdülhamit, 14 Şubat 1878’ de Mebuslar Meclisi’ ni kapattı^(*****). Anayasadaki deyimle erteledi^(*****).

Halk bu olay karşısında seyirci kaldı. Çünkü 1876 Anayasası bir halk hareketi sonucunda ortaya çıkmamıştı. Ordunun ise büyük ve kanlı bir savaş içinde olması,

(*) Emre Kongar, *a.g.e.*, s. 70.

(**) İlber Ortaylı, *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara 1982, s. 50.

(***) Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s. 325.

(****) Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 336.

(***** Hilmi Ziya Ülken, *a.g.e.* s. 98.

(***** Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s. 15.

(***** Suna Kili, *a.g.e.*, s. 67.

(***** Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s. 329.

Parlamento'nun kapatılmasına karşı bir tepki oluşturmaya olanak sağlamamıştı^(*). Böylece devlet yönetiminde mutlak monarşiye yeniden dönüldü^(**).

Bu “çağdaşlaşma” krizinden Türkiye daha Müslüman, ne yazık ki daha mutlakiyetçi; her zamankinden daha doğulu olarak çıktı: Tanzimat çağı kapanmıştı. Anaysa kaldırılmamıştı ama bir kenara itilmişti^(***).

Çağın gerekleriyle gelenekler arasındaki tutarsızlıkları önlemek amacıyla ortaya çıkan anayasa akımları, amaçlarının üstünde bir baskı döneminin koşullarını hazırlamışlardır^(****).

1.3.4.3. Jön Türkler Akımı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti

Anayasa' nın yürürlükten kaldırılmasıyla II.Abdülhamit' in otuz üç yıl sürecek olan despotik ve otoriter yönetimi başladı^(*****).

Aydınlar, Abdülhamit' in jurnalcilik veya sürgün metotlarıyla susturuldu, sindirildi^(*****). O dönemde jurnalciliğe hiçbir ceza verilmemesi jurnalciliği bir örgüt haline getirmişti. Sadece aydınlar değil devletin bütün memurları, bakanları hatta sadrazam bile izlenerek saraya bilgi verilir^(*****).

(*) Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s. 15.

(**) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 341.

(***) Paul İmbert, *a.g.e.*, s. 157.

(****) Emre Kongar, *Türk Toplum Bilimcileri-1*, İstanbul 1996, s. 263.

(*****) Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1983, s. 58.

(*****) Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s. 16.

(*****) Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, s. 265-268.

Böyle kapalı ve ağır baskı yönetiminden korkan aydınlar da Batılı ülkelere kaçarak savaşımalarını oradan sürdürmüşlerdir^(*).

Abdülhamit' in bütün bu baskılı yönetimine rağmen, Osmanlı aydınları arasında gelişen anayasacılık ve hürriyet hareketleri devam etmiştir^(**).

II.Abdülhamit' in tutumuna ve ülkenin içinde bulunduğu zor duruma bir son vermek üzere, mutlakiyet yönetimini bitirerek Anayasa'nın yeniden uygulanması amacıyla bir hareket başlatıldı. Bazı aydınlar meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması için yurt içinde ve yurt dışında yoğun şekilde çalışmaya başladılar. Bu hareketi yürütenlere tarihte *Jön Türkler* (*Genç Türkler*) adı verilmiştir^(***).

Dar anlamıyla Jön Türk deyimi, Birinci ve İkinci Meşrutiyetleri hazırlayan ve Osmanlı İmparatorluğu' nda çağdaş ihtiyaçlara göre ıslahat yapılmasını isteyen inkılâpçılara yahut ihtilalcilere denmiştir^(****).

“Avrupa’ da, gerek I. Meşrutiyet için çalışan Namık Kemallerin kuşağına, gerekse II.Meşrutiyet için çalışanlara “*Jön Türk*” denildiği halde, Türkiye’ de Jön Türk deyince daha çok 1889’ dan sonraki dönemde, II.Meşrutiyet için çaba gösterenler anlaşılmaktadır. İlk devrimci kuşak ise Türkiye’ de daha çok “Yeni Osmanlılar” diye tanınmaktadır” (Bazı yazarlar bunlara Genç Osmanlılar da demektedirler). Tunaya, Yeni Osmanlılar hareketine, Avrupa’ da Jön Türk denilmiş olmasından kalkarak, 1889’ dan sonraki akım için “*İkinci Jön Türk Hareketi*” deyimini de kullanmıştır^(*****).”

Jön Türklere en büyük ilhamı Tanzimat zamanındaki Yeni Osmanlılar sağlamıştı. Ancak yeni protesto hareketinin daha geniş bir sosyal tabanı vardı ve bu hareketi destekleyenler eğitim reformlarından yararlanmış kimselerdi^(*****).

(*) Suna Kili, *a.g.e.*, s. 67.

(**) Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 58.

(***) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 399.

(****) Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’ de Siyasal Partiler*, İstanbul 1952, s. 103.

(*****) Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 19.

(*****) Alan Palmer, *a.g.e.*, s. 313.

Jön Türkler II. Abdülhamit aleyhindeki faaliyetlerine “hürriyet” i kurtarmakta olduklarını söyleyerek başlamışlardı^(*) . Ancak Jön Türklerin en derin özlemlerinin “*hürriyet*” olduğu doğru değildi. Onların en büyük isteği Osmanlı Devleti’ nin parçalanmasını durdurmaktı. *Hürriyet* kendilerini ancak dolaylı olarak ilgilendirmekteydi^(**) .

Jön Türkler, 1878’ ten sonra II. Abdülhamit’ in baskılı yönetimini yıkarak, böylece gelişerek ilerlemeyi hızlandırmak için çalışmaya başlamışlar daha sonra da örgütlenmeye başlamışlardır^(***) .

Bu dönemdeki örgütler içinde en güçlüsü “*İttihat ve Terakki*” (Birleşme ve ilerleme) Derneği idi. Bilinçli ve yurtsever aydınların gizlice üye oldukları bu dernekte Harbiye ve Askeri Tıbbiye öğrencileri de amaçlarının gerçekleşmesi için canla başla çalışıyorlardı. Türk devriminin belli başlı asker liderleriyle Mustafa Kemal de genç bir subay olarak bu hareketin içindeydiler^(****) .

1876 Kanun-u Esasî’ sini yeniden yürürlüğe koymak ve meşruti bir rejim getirmek amacındaki Jön Türk hareketini belli bir merkezde toplamak için 4 Şubat 1902 günü Paris’ te bir toplantı yapıldı^(*****) .

Bu ilk Jön Türk Kongresi’ nde iki nokta üzerinde durulmuştur. Bunlar:

- a. Sadece propaganda ve yayınlara ihtilâl yapılamayacağı, askerî kuvvetlerin de bu harekete katılmasının gerektiği
- b. Yabancı devletlerin müdahalesinin sağlanması gerektiğidir.

(*) Şerif Mardin, “19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, Tanzimat’ tan Cumhuriyet’ e Türkiye Ansiklopedisi, C. II, İstanbul 1985, s. 351.

(**) Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri (1895-1908)*, İstanbul 1996, s. 301.

(***) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 400.

(****) Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s. 16.

(*****) Ergün Aybars, *a.g.e.*, s. 39

Birinci maddede görüş birliğine kolayca varılmışken ikinci madde üzerinde yabancı müdahalesini isteyenlerle bunu istemeyenler tartışmışlardır. Yabancı devlet müdahalesini savunan Prens Sabahattin, yapacakları ihtilal sırasında meydana gelen karışıklıkta herhangi bir yabancı hükûmetin olası müdahalesine karşı bunu önlemek için çıkarları çıkarlarımıza uygun bir hükûmetle önceden anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Ahmet Rıza önderliğindeki bir azınlık grubu ise yabancı müdahalesine karşı çıkmıştır. Ahmet Rıza, Avrupa' nın mutsuz saydığı milletleri kurtarmak için Osmanlı Devleti' ni parçaladığını ifade etmiştir^(*).

1907' de toplanan 2. Jön Türk Kongresi' nde de benzer kararlar alınmıştır.

1. ve 2. Jön Türk Kongrelerinde konuşulanlar ve alınan kararlar siyasal değişiklik yanlılarını askerî müdahale anlayışında birleştiriyordu. 2. Jön Türk Kongresi' nde, silahlı direnme ve orduda propaganda amaca ulaşmak için birer araç olarak görülmüştür^(**).

Yurt içindeki ve yurt dışındaki Jön Türk hareketini bastırmak için Abdülhamit' in sürekli elinden geleni yapmasına rağmen İttihat ve Terakki özellikle Makedonya' daki Türk garnizonlarının bulunduğu yerlerde örgütlenmeye devam etti. Öyleki Makedonya' daki Türk subaylarının hemen hemen hepsi İttihat ve Terakki' nin yeminli üyesi gibiydi^(***).

Abdülhamit, durumu yerinde incelemek ve huzursuzluk nedenini öğrenmek için Makedonya' ya ajanlar gönderdi^(****).

Huzursuzluğun gerçek nedeni; Makedonya' da sadece Türkler' in değil Yunan, Sırp, Bulgar ve diğerlerinin de yaşaması, parlak üniformaları içinde rahat yaşantıları

(*) Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s. 245-246.

(**) Kurtuluş Kayalı, *a.g.m.*, s. 1256.

(***) Ergün Aybars, *a.g.e.*, s. 40.

(****) Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *a.g.e.*, s. 323.

olan Avrupalı subayların Türk subaylarını aşağılayarak yukarıdan bakmaları, aylarca maaşlarını bile alamayan Türk subaylarının, karşılarında işgal ordusu gibi bulunan yabancı subaylar karşısında milliyetçilik duygularının kabarmasıydı^(*).

Çok gizli ve başarılı bir biçimde örgütlenen *İttihat ve Terakki Cemiyeti*'nin varlığından Makedonya'daki uluslar arası subayların haberi bile olmadı. Önceleri Anayasa' yı yeniden yürürlüğe koymak amacıyla başlayan Jön Türk hareketi daha sonra ihtilalci bir nitelik kazanarak sadece bir Türk girişimi oldu. Abdülhamit' i devirerek yerine yabancı müdahalesinden kurtulmuş, ülkeyi kurtaracak bir hükûmet kurma amacı ortaya çıktı.

Makedonya' nın ve giderek bütün İmparatorluğun kaybedilmesi tehlikesinin iyice belirginleşmesi, başta genç subaylar olmak üzere Jön Türkler' i kurtuluş çareleri aramaya zorladı^(**).

İngiltere'nin Makedonya ile ilgili 3 Mart 1908 genelgesi ve Makedonya' nın Osmanlı topraklarından kopacağı endişesi İttihat ve Terakki' yi harekete geçirdi^(***).

İlk fiili hareketi, 3 Temmuz 1908' de 3. Ordu subaylarından Kolağası Niyazi Bey, Resne' den ayrılarak dağa çıkmasıyla başlattı. Niyazi Bey, anayasa yeniden yürürlüğe girmeden bu hareketinden vazgeçmeyeceğini bir bildiriyle açıkladı. Resne' de başlayan bu hareket kısa sürede Makedonya' ya yayıldı.^(****)

Abdülhamit'in Makedonya'daki subayların bağlılığını öğrenmek üzere gönderdiği casusların yakalanması, böyle kötü ve utanç verici hareketlere karşı olan ordunun kızgınlığını artırdı.^(*****)

(*) Ergün Aybars, *a.g.e.*, s. 40.

(**) Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s. 249.

(***) Kurtuluş Kayalı, *a.g.m.*, s. 1256.

(****) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.402.

(*****) Bernard Lewis, *a.g.e.*, s.206.

Bu sırada özellikle Makedonya başta olmak üzere yurdun çeşitli yörelerinden Yıldız Sarayı'na telgraflar çeken halk da 1876 Anayasası'nın yeniden yürürlüğe konulmasını istemeye başladı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Selanik ve Manastır' da 23 Temmuz 1908 günü kendiliğinden İkinci Meşrutiyet' i ilân edince olayların önünü alamayacağını anlayan II.Abdülhamit, 24 Temmuz 1908 günü II.Meşrutiyet' i ilân etti.^(*)

Bu arada *İttihat ve Terakki Cemiyeti* artık su yüzüne çıkmış ve İmparatorluğun en önemli siyasal gücü ve merkezi durumuna gelmişti.^(**)

Gerçek bir ihtilal yapılmadan, sarayı askerler basmadan, kan dökülmeden Genç Türk ihtilali başarılmış oldu. Padişah, modernleştirme süreci tamamlanana kadar Parlamentoyu tatil ettiğini ama şimdi İmparatorluğu düşmanlardan kurtarmak gibi zor bir görevi paylaşmak için toplanma zamanının geldiğini bildirdi. Böylece Padişah isyancıların isteklerini yerine getirdiği için onlara bir anlamda teslim oluyordu. Padişahın bir yıl daha tahtta kalacak olmasına rağmen II. Abdülhamit Çağı bitmiş ve Genç Türkler Çağı başlamıştır.^(***) Ancak bu da artık devleti kurtarmaya yetmeyecekti.^(****)

1908 İhtilalini yaparak, 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'ni yöneten siyasal örgüt İttihat ve Terakki'dir. Tarihimizde önemli bir aşama olan "1876 I.Meşrutiyet" i fazla uzun sürmemişti. II. Meşrutiyet dönemini açan 1908 İhtilali ya da Hürriyet' in ilanı, Türkler' in çağdaş dünyaya ayak uydurmak için yaptıkları daha köklü ve daha kalıcı bir devrim hareketidir. Atatürk ve arkadaşları bu yıllarda İttihat ve Terakki içinde aktif olarak çalıştıklarından Atatürk' ü ve Cumhuriyeti anlamak için II.Meşrutiyet dönemini, (Prof. Tarık Zafer Tunaya' nın ünlü deyimiyle "*Cumhuriyet' in siyaset laboratuvarı*" nı) iyi bilmekte yarar vardır.^(*****)

(*)Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.402-403.

(**)Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler-1*, İstanbul, 1988, s.23.

(***)Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *a.g.e.*, s.324.

(****)Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s.16.

(*****Sina Akşin, *a.g.e.*, s.308.

1.3.4.4. İkinci Meşrutiyet

II. Meşrutiyet' in ilanıyla gücünü kanıtlayan *İttihat ve Terakki* artık Osmanlı Devleti'nde ihmal edilmemesi gereken bir güçtü.^(*) Ancak Anayasa'nın aniden geri dönmesi *İttihat ve Terakki*' yi hazırlıksız yakalamıştı. Sevilmeyen Sultan birdenbire ulaşılır hale gelmişti. Bu da *İttihatçılar* arasında sözcü olarak Yıldız Sarayı'na kimin gideceği hakkında sorun yaratmıştı. Bir siyasal parti de olmayan *İttihat ve Terakki* yurt çapında bir protesto hareketi bile değildi. Sadece Makedonya' da koordinasyonu olan hareketin henüz lideri de yoktu.^(**)

İttihat ve Terakki' nin siyasal bir parti örgütlenmesi açısından fazla bir aşamanın kaydedilmediği birinci kongresi 1908' te Selanik' te yapılır. 1909' da yine Selanik' te yapılan ikinci kongresinde Mustafa Kemal bazı önerilerde bulunur. Bunlar:

1. Cemiyetin bir siyasal parti haline dönüştürülmesi
2. Ordunun siyasetin dışında bırakılması
3. Cemiyetin masonlukla olan ilişkilerinin kesilmesi
4. Cemiyete üye olanlar arasında eşitliğe dikkat edilmesi
5. Hükûmet işleriyle din işlerinin birbirinden ayrılmasıdır.^(***)

Bu önerileri reddedilen Mustafa Kemal "*Cumhuriyetçi*" olmakla suçlanır. Bu arada Cemiyet Ekim 1908' te "Fırka" adını alır.^(****)

Mustafa Kemal kongrede ileri sürdüğü düşüncelerinde haklıdır. Osmanlılığın geçer akçe olarak görüldüğü bir ortamda sonrası planlanmayan programlanmayan bir hareket yapılmıştır. Devlet kendi düzeni ve yapısı içindedir.^(*****)

(*)Kurtuluş Kayalı, *a.g.m.*,s.1256.

(**)Alan Palmer, *a.g.e*,323-324.

(***)Emre Kongar, *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, İstanbul 1983, s.227.

(****)Ergün Aybars, *a.g.e.*,s.42.

(*****Bekir Tünay, "*Mustafa Kemal ve İttihat ve Terakki*", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I., Sayı:1, Ankara 1984, s.248.

Anayasa'nın ikinci defa yürürlüğe girmesi bazı Avrupa ülkelerini rahatsız etmişti. Bu ülkelerin başında, güçlü bir Osmanlı Devleti'nden korkan İngiltere ve Rusya geliyordu. (*)

13 Nisan 1909' da (Osmanlı takvimine göre 31 Mart 1325) İstanbul' da karşı bir devrimci eylem grubu hazırlandı. Birinci Ordu'nun bazı birlikleri, medrese öğrencileri ve din adamlarının katılmasıyla oluşan kalabalık "*şeriat isteriz!*" sloganıyla ayaklandı. Ayaklananlar İttihat ve Terakki' nin karşıtlarıyla, bazı yabancı ülkelerin temsilcileri tarafından hem kışkırtılmış hem de desteklenmişlerdi. (**) Böyle bir durumda II. Abdülhamit de üstü kapalı olarak ayaklananları tutmaktaydı. (***)

İttihat ve Terakki Cemiyeti' nin merkezi Selanik' te hazırlanan "*Hareket Ordusu*" hemen İstanbul' a geldi ve karşı devrim hızla bastırıldı. Abdülhamit tahttan indirilerek Selanik' e sürüldü. İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde ordunun rolü 31 Mart olayından sonra daha da önem kazandı. (****)

31 Mart Olayı' nda (31 Mart 1325, 13 Nisan 1909) her ne kadar parola "*Şeriat isteriz!*" olsa da, aslında ayaklanma muhalefetin İttihat ve Terakki' ye karşı düzenlediği, kötü, başarısız bir askeri hükûmet darbesidir. İsyanda bayrağın şeriat oluşu, bir dinî sömürme olayından oluşmaktadır. (*****)

İttihat ve Terakki isyanın bastırılmasıyla tehlikeyi atlattı. Ama işleri iyi yönetemediği de ortaya çıkmıştı. Dışarıda, gittikçe artan dış baskılara karşı gelememiş; içeride sağlam, kalıcı bir politik bünye kuramamıştı. Mustafa Kemal' le Mahmut Şevket Paşa'nın beraberindeki bazı subaylar, bu başarısızlığın nedenini ordunun siyasete karışmasında görüyorlardı. (*****)

(*) Celal Bayar, *Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Gidiş*, İstanbul 1966, s.903-909.

(**) Emre Kongar, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* Cilt 1-2, İstanbul 1995, s.71.

(***) Çoşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara 1975, s.200.

(****) Emre Kongar, *a.g.e.*, s.71.

(*****) Sina Akşin, *a.g.e.*, s.125.

(*****) Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1990, s.56.

İttihat ve Terakki' nin 31 Mart Olayı' ndan sonra uyguladığı yönetimde baskı politikası, 1910 yılından itibaren Meclis içinde ve dışında iktidara karşı güçlü bir muhalefetin doğmasına, gelişmesine ve yeni bunalımların ortaya çıkmasına yol açtı.^(*)

1908 ihtilalinin amacı, Padişah baskısından kurtulmak ve Anayasa' yı yeniden yürürlüğe koymaktı. Bunlar gerçekleşirse İmparatorluğun bütün dertleri çözülür zannediliyordu. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti' nin bir siyasal görüşü ya da programı yoktu. Ekonomik sorunlarla da ilgilenmiyordu. Batıya benzer liberal anayasa modelinden başka bir yaklaşım da yoktu. Bütün bu nedenler birleşerek, İttihat ve Terakki hareketini İmparatorluğun temel sorunlarına çözüm getirme bakımından başarısızlığa düşürdü.^(**)

İkinci Meşrutiyet rejimi birincisinden daha uzun sürmesine rağmen o da başarısızlık, acı ve hayal kırıklığı ile son buldu.^(***)

1.3.5 Fikir Akımları

XIX. yüzyıldan itibaren Islahat hareketleri daha düzenli ve programlı yapılmasına rağmen, imparatorluktaki rahatsızlıklar ve dış baskılar nedeniyle başarıya ulaşamamıştır. Eski ve yeni mücadelesi devam ederken "*Hasta Adam*" tabir edilen Osmanlı Devleti de iyileşememiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirmeye başlayan ve devleti batmaktan kurtarmak amacındaki fikir akımları II. Meşrutiyet'ten itibaren daha da belirginleşmişlerdir.

Devletin birlik ve bütünlüğünün yeniden oluşturulmasına çalışan bu fikir akımları "*Osmanlıcılık*", "*İslâmcılık*", "*Türkçülük*" ve "*Kişisel Girişimcilik-Yönetimde Federalcilik*" akımlarıdır. Ancak bu akımlar da çağdaş bir içeriğe, tutarlı bir mantığa sahip olmadıklarından ve toplumsal gerçeğe uymadıklarından başarılı olamamışlardır.

(*) Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.416.

(**) Emre Kongar, *a.g.e.*, s.71.

(***) Bernard Lewis, *a.g.e.*, s.210.

Bu fikir akımları, sorunlara devamlı tek yanlı olarak bakmışlar, çözüm için ileri sürdükleri öneriler ve aldıkları önlemler de yüzeysel olmaktan ileri gidememiştir. Fikir akımları içinde tutarlı, ileriye dönük ve çağdaş gibi görünen “Türkçülük” akımı da zamanla “Turancılık” a dönüştürülerek zararlı bir hale getirilmiştir.^(*)

1.3.5.1. Osmanlıcılık

Özellikle Fransız İhtilâlinde sonra Osmanlı Devleti’ndeki çeşitli unsurların bağımsızlık ve imparatorluktan kopma çabalarını, her çeşit etnik milliyetin üzerinde bir Osmanlılık kavramı yaratarak önlemeye çalışan siyasal düşünce hareketine “*Osmanlıcılık*” adı verilmektedir.^(**)

Bu akıma göre; Osmanlı ulusu içindeki Türk, Ermeni, Yahudi, Bulgar her soydan topluluk eriyecek ve Osmanlı olacaktır. Dolayısıyla ulusçuluğun yarattığı ayrılıklar ve bağımsızlaşma çabaları ortadan kalkacak, herkes Osmanlı Devleti için çalışacaktır. Bu ulusun içindeki herkes eşit ve aynı haklara sahip, ayrıcalığı olmayan Osmanlı vatandaşı olacaktır. Bunu sağlayabilmek için hemen “meşrutî” yönetime geçilecek, açılacak mecliste tüm soylara “temsîl” hakkı verilecektir. Bu akımın öncüleri “*Yeni Osmanlılar Cemiyeti*”ni kurarak, II.Abdülhamit’ in desteğinde Padişah Abdülaziz’i devirmek için karşıtlar cephesi oluşturmuşlardır.^(***)

Ancak Osmanlıcılık görüşü, hemen hemen aynı zamanlarda ortaya çıkan Milliyetçilik akımının gerekleriyle tezat oluşturduğundan ve gerçeklere de cevap vermediğinden başarısızlığa uğramıştır.

(*) Suna Kili, *a.g.e.*, s.69.

(**) Şükrü Hanioğlu, “*Osmanlıcılık*”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e, Türkiye Ansiklopedisi, C.V, İstanbul, 1985, s.1389.

(***)Suna Kili, *a.g.e.*, s.69-70.

1.3.5.2. İslâmcılık

İslâmcılık akımı, özelliklerini XIX. yüzyıl ortalarında kazanmış, Hindistan’ da şekillenmiş olmasına rağmen 1870’ lerden itibaren Osmanlı Devleti’ nin merkezinde gittikçe güçlenmiş bir ideolojik davranış kümesine verilen addır.^(*)

“İttihad-ı İslâm” adıyla ortaya çıkan İslâmcılık akımı için değişik yazarlar tarafından farklı zamanlarda çeşitli adlandırmalar yapılmıştır.^(**)

İslâmcılar birçok gazete ve dergide özellikle Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad, Ceride-i Sufiye, Ceride-i İlmiye, Beyan-ül-hak, Hikmet gibi dergilerde bu akımın siyasal yaşam içindeki sesini duyurmuşlardır.^(***)

Osmanlılar’ ın Tanzimat’ la beraber kültür benliklerini kaybetmeye başladıkları iddiası islâmcıların fikirlerinin odak noktasını oluşturmaktaydı. Onlara göre Tanzimat’ ın gizlice inkâr ettiği “şeriatın değerleri” ni tekrar Osmanlı toplumuna getirmek en uygun yol olacaktı.^(****)

Ümmetçi aydınlar göre İslâmlığa sıkısıkıya sarılarak yok olmaktan kurtulacaktık. Devletin çökmesinin nedeni, İslâmi esaslardan ayrılmamızdı. Padişahın aynı zamanda bütün Müslümanların halifesi olması, devletin yapısının bile kurtulmak için İslâma dönmeyi gerektirdiğini gösteriyordu.^(*****)

II.Abdülhamit de tahta çıktıktan sonra Meclis’ i dağıtarak, Yeni Osmanlılar’ ı ülke dışına sürmüş, kurduğu kapalı düzenle koyu bir “İslâmcı” olmuştur. Abdülhamit,

(*)Şerif Mardin, “*İslâmcılık*”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e, Türkiye Ansiklopedisi, C.V, İstanbul 1985, s.1400.

(**)İsmail Kara, “*Tanzimat’tan Cumhuriyete İslâmcılık Tartışmaları*”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.V, İstanbul 1985, s.1410.

(***)Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler-1*, İstanbul 1988, s.10.

(****)Şerif Mardin, “*19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti*”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İstanbul 1985, s.346.

(*****)Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s.18.

döneminde (1876-1909) devlet siyasetini bu akım doğrultusunda belirleyerek, Araplara büyük bir yakınlık göstermiş hatta bir *Türk-Arap İmparatorluğu*’nu bile düşünmüştür. Günümüzde de savunucuları olan “İslâmcılık” akımının ve “İslâm Birliği” düşüncesini benimseyen kişilerin Abdülhamit’ i “Ulu Hakan” diye anarak O’ na özel bir saygı göstermelerinin nedeni de budur.^(*)

Vatandaşlar arasında din ayırımı yaparak ülke ve egemenlik unsuru aleyhinde olayların doğmasına neden olan bu İslâmcılık görüşü, devlet birliği için tehlikeli olmuştur. Ortaya çıkacak güçlükleri ve dış tepkileri dikkate alınmadan ileri sürülen İslâmcılık görüşü, devleti batmaya sürüklemiş ve İmparatorluğun Batışının başlıca nedeni olmuştur.

1.3.5.3. Türkçülük

Osmanlı Devleti’ nde, II. Meşrutiyet’ ten sonra gelişmeye başlayan Türk milliyetçiliği konusundaki fikir akımına “*Türkçülük*” adı verilir. Bu akım, temel sistematigi değiştirilmekle beraber Cumhuriyet döneminde de aynı adla anılmıştır. Ancak “*Türkçülük*” denildiği zaman, asıl kastedilen II. Meşrutiyet dönemindeki fikir akımıdır.^(**)

II. Mahmut döneminde bu akım için hazırlanan elverişli ortam sayesinde, Abdülaziz döneminde bu hareket gelişmiştir. Millî bir coğrafya, dil ve tarih için araştırmalar bu hareketin ilmî ve hissî unsurlarını oluşturmuştur.^(***)

Sayısı az olmasına rağmen aydınların en nitelikli olanları “*Türkçülük*” ilkesine bağlanmıştı. Özellikle Ziya Gökalp’ in (1876-1924) işlediği bu akım, Türk hayatına çok yeni girmişti. Türkçülük, çok geç oluşmuştu.^(****)

(*) Suna Kili, *a.g.e.*, s.70.

(**) Şükrü Hanioğlu, “*Türkçülük*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V., İstanbul 1985, s.1394.

(***) Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* C.VII, Ankara 1962, s.296.

(****) Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s.17.

Büyük fikir adamı Ziya Gökalp, Türkçülük akımını ilk defa sosyolojik bir metotla inceleyerek, eksik, dağınık fikirleri bir sistem haline getirmiştir. İlmî bir metotla incelediği millet, hars, medeniyet, millî mefkure gibi kavramları Türk kamuoyuna sunmuş, kamuoyundan da kabul ve değer görmüştür.

Türkçülük akımı, Ziya Gökalp' in liderliğinde Yusuf Akçura, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi, Fuat Köprülü gibi ünlü isimler tarafından da geliştirilmiştir. (*)

Türkçülüğün ulusal kurtuluş eyleminin yararlandığı en tutarlı fikir akımı olduğunu kabul etmek gerekir. Fakat daha sonra ülke sınırları dışındaki Türkleri de imparatorluk sınırları içine alarak oluşturulacak bir Türk Birliği, “turan” ülküsü rüyası, bu akımın en büyük hatası olmuştur. Devletin dinsel yapısından dolayı Osmanlı Devleti' nin yıkılacağı günlere kadar hiçbir vatandaşın kafasında ulus bilinci, Türklük bilinci yer almamıştır. Devlet, vatandaşlarını Türk ulusunun değil “ümme” in bireyleri olarak görmüştür. (**)

Dinimizin İslâmlık olduğu belliydi ama İslâmlığı Türklüğün üstüne çıkarmak doğru değildi. Türkler, kurup yarattıkları bu vatanda dillerine ve kültürlerine sahip çıkmalıydılar. Ancak Türkçülük akımının içinde çok değişik fikirler vardı. Bu da onun çok geniş bir fikir akımı olmasını sağlamıştı. (***)

İttihat ve Terakki Partisi'nin siyasal programıyla değer kazanan Turancılık, I. Dünya Savaşı'nda dış tehlikeleri üzerine çektiğinden ve gerçeklere de uymadığından başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

(*) Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s.11.

(**)Suna Kili, *a.g.e.*, s.72.

(***)Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s.18.

1.3.5.4. Batıcılık

Osmanlı Devleti'nde yenileşme çabalarıyla başlayan bir hareket olmakla birlikte, özel olarak II.Meşrutiyet' ten sonra ortaya çıkan bu fikir akımına “*Batıcılık (Garpçılık)*” adı verilmektedir. Daha önceki hareketin yaratıcılarına ve savunucularına özel bir ad verilmediği halde bu dönemdeki fikir hareketinin temsilcilerine Batıcılar (Garpçılar) denilir.^(*)

Bu fikir akımının başında Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzâde Hakkı Beyler bulunmaktadır.^(**)

İslâmcılıktan daha eski olan Batıcılık hareketi, III.Ahmet zamanında başlamış ve III.Selim zamanında ilk başarısını kazanmıştır. Bundan sonra sürekli olarak Batı' ya yönelen Türkiye, yenilgilerinin nedenini Batı'nın üstünlüğüne bağlamaktadır.^(***)

Batı karşısında sürekli yenik düşen Osmanlı Padişahları ve onların sadrazamları; yeni silah satın alarak, gemi yaptırarak, askerin giysisini değiştirerek Batı düzeyine ulaşarak Batılı olacaklarını, böylece Osmanlı Devleti' ni çökmekten kurtaracaklarını sanmışlardır. Bütün bu çabalar karşısında çökmenin durmadığı görülünce; 1. Meşrutiyet' ten sonra Batıcılık akımı siyasal bir içerik kazanmış, Batıcılığın bütünüyle siyasal, toplumsal, ekonomik bir düzen olduğu anlaşılmaya başlanmıştır. Yine de Batıcılığı savunanlar Batılı olmanın bir çağdaşlaşma, değişme sorunu olduğunu, bunun çözümü için devrimci atılımlar yapılması gerektiğini kavrayamamışlardır.^(****)

(*) Şükrü Hanioğlu, “*Batıcılık*”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.V., İstanbul 1985, s.1382.

(**) Tark Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s.9-10.

(***) Hilmi Ziya Ülken, *a.g.e.*, s.205.

(****) Suna Kili, *a.g.e.*, s.72-73.

1.3.5.5. Kişisel Girişimcilik ve Yönetimde Federalcilik

Prens Sabahattin'in (1877-1949) öncülüğündeki bazı aydınlar da ülkeyi bölgelere ayırarak, her bölgeye belli bir ölçüde özerklik verecek şekilde, yeni bir yönetim biçimini (federasyon gibi) istemekteydiler. Devlet içindeki azınlıklar ve çeşitli etnik topluluklar, kendi özel işlerini kendilerini çözümleyebilmeli ancak Başkente bağlı kalmalıydılar. Bu gerçekleşirse devlet pek çok ekonomik yükten kurtulacak bu da devletin kalkınmasını kolaylaştıracaktı. Kişilerin ekonomik konularda özgürce hareket etmesi bu kalkınmayı daha çabuklaştıracaktı. Prens Sabahattin bu fikirlere "*Teşebbüsü Şahsî ve Ademi Merkeziyet*" (Kişisel girişim ve merkeze bağlı olmama) ilkesi adını veriyordu.^(*)

İkinci Meşrutiyet' ten sonra yandaşları çoğalan bu akımın öncüsü Sabahattin Bey, yayınladığı "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" adlı kitabında görüşlerini açıklamıştır. Bu akımın savunucuları kurdukları kulüpte, fikirlerini gençlere aktarmaya çalışmışlardır.^(**)

Bu fikir akımı, devletin parçalanarak yol olmasına neden olacak tehlikeli bir akımdı.^(***)

Osmanlı İmparatorluğu' nu kurtarmak için Tanzimat' tan sonra ortaya çıkan Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük fikirleri, ayrı ayrı uygulama alanı bulmalarına rağmen başarısız oldular. Çünkü bu fikirler ulusa dayanmayan, çağdaş değerleri getirmeyen, yalnızca İmparatorluğun varlığını sürdürme amacına dayanan hareketlerdi. Genç Osmanlılar, İmparatorluğu "Osmanlıcılık" etrafında birleştirmek isterken, Abdülhamit "İslâmcılık" fikri etrafında birleştirmek istiyordu. Türkçülük fikri ise Turancılık şeklinde sınırsız bir amaç taşımaktaydı. Bu fikirlerin hepsi, Birinci Dünya Savaşı ile yıkıldılar. Savaştan sonra ayakta kalan tek ideoloji "Milliyetçilik"i de çağdaş bir temele ve gerçekçi bir amaca koymak gerekiyordu.^(****)

(*) Ahmet Mumcu, *a.g.e.*, s.18.

(**) Suna Kili, *a.g.e.*, s.73.

(***) Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.19.

(****)Ergün Aybars, *a.g.e.* s.43.

Devletin çöküşünü durdurmak için ortaya atılan bu fikir akımlarının yararı da olmuştur. Çağdışı olan fikir akımlarının işe yaramadığının anlaşılmasından sonra, Türkçülük akımının ulusçuluğa yönelişi, aydınları düşünmeye ve araştırmaya yöneltti. Bu da açılan okullardan yeni fikirli, tartışmaya açık kuşakların yetişmesi, gelişme-değişme sürecini hızlandıracak bir düşün ortamının doğmasını sağladı.^(*)

Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya bu fikir çatışmalarını, “*Osmanlı İmparatorluğu’ nu yaşatmaktan ziyade, yeni bir devletin kurulması için yapılmış olan laboratuvar tecrübeleri*” olarak nitelemektedir.^(**)

1.4. Çöküş

31 Mart Olayından sonra siyasal parti durumuna gelen İttihat ve Terakki Derneği, devlet yönetiminde tek söz sahibi oldu. Fakat İttihat ve Terakki Partisi içinde önemli kişilerden olan Komutanların, bir kısmının partiyi eleştirmesi, bir kısmının da yönetimde söz sahibi olmak istemesi ordu için kötü sonuçlar doğurmaktaydı. Bu sıralarda Afrika’ daki son eyaletimiz olan Trablusgarp İtalyanlar’ ın ellerine geçti (3 Ekim 1911). Bunun da nedeni ülkenin yeterli askeri gücünün bulunmayışı ve donanmanın zayıf olmasıydı.

1912-1913 yılları arasındaki Balkan Savaşları, ordunun içindeki siyasal çekişmeler nedeniyle kaybedildi. Bu savaşların sonunda Arnavutluk, Makedonya ve Batı Trakya kaybedildi. Ülke, ekonomik açıdan perişan oldu.

Bu felaketler sırasında ümmetçiler ve bazı aydınlar, İttihat ve Terakki yöneticilerinin yeteneksiz olduklarını ileri sürerek başlattıkları mücadele, orduyu elinde tutan bu parti tarafından engellendi. Devlet, tam bir parti diktatörlüğü içindeydi. Anayasa’ da yapılan demokratik değişikliklerin bir bölümü 1909 yılında kaldırıldı.

^(*) Suna Kili, *a.g.e.* s.80.

^(**) Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul 1996, s.97-98.

Zayıf kişilikli ve yaşlı Padişah V. Mehmet Reşat (1909-1918), parti yöneticilerinin istediği şekilde yönlendirilerek ülke gene karanlık günlere sokuldu.^(*)

İnsan olarak dürüst ve mert kişiler olan İttihatçılar, ekonomi alanında kalkınma doktrinini tam anlamıyla bilmediklerinden ve devleti yeni temellere oturtmak fikirlerini uygulayacak yeteneğe de sahip olmadıklarından, kalkınma yolunda son çareyi emperyalist Almanya'ya yanaşmakta buldular.

İttihatçılar genç ve ileri bir devlet olan Almanya'nın yardımıyla ülkenin kalkınacağını umuyorlardı. Alman yöneticileri de, Osmanlı Devleti'ni kendilerinin çıkarları doğrultusunda kullanacaklarını düşünüyorlardı. Böyle bir ortam içinde Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında girildi.

Balkan Savaşlarından ezik çıkmış ülkenin, yeni bir savaşa girmesi bir intihardı. Çeşitli cephelerde kahramanca savaşan Türk orduları, Almanya'nın durumu kötüye gidince, yenilmeye başladılar. İttihatçıların lideri olan Enver Paşa'nın Orta Asya Türklerini birleştirerek yeni bir güç kazanma yolundaki denemesi de başarısızlıkla sonuçlandı. Çeşitli cephelerde uğranılan bozgunlar üzerine 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile silahlar bırakıldı ve Osmanlı Devleti ağır yenilgiyi kabul etti.^(**)

1918 yılının sonlarında Avrupa'nın "*Hasta Adam*" ı artık ölme durumuna gelmiş görünüyordu.^(***) Ancak Mütareke, Mustafa Kemal için bir son değil, bir başlangıçtı.^(****)

Mondros Mütarekesi ile Türkiye'nin hayat damarlarını oluşturan Çanakkale ve İstanbul Boğazları işgal ediliyor, bütün haberleşmeler denetleniyordu. Daha da kötüsü

(*) Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.20.

(**) Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.21.

(***) Bernard Lewis, *a.g.e.* s.239.

(****) Lord Kinross, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1990, s.163.

Ateşkes' in 7. Maddesi, İtilaf devletlerine, güvenliklerini tehdit edecek bir durum olduğunda herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkını veriyordu. Böylesine ağır koşullarda savaş bitiren bir devletin artık bağımsız yaşayabilmesi çok zordu. Osmanlı Devleti, “devlet olma” niteliğini fiilen yitiriyordu. Daha sonra bu yok oluş hukuken de desteklenecekti.^(*)

Osmanlı Devleti' nin çöküşünde en önemli etken, geleneksel toplumdan çağdaş topluma yönelerek ulusal devletin kurulmamasıdır. Diğer etkenler ise; ülkenin coğrafi konumu, geniş sınırları içindeki ülkeleri korumak için sürekli savaşlar yapması, Batı' daki sanayi devriminin dışında kalışı, kapitülasyonların ülkede yatırım yapılmasını engellemesi; ilmiye sınıfının yeniliklere karşı çıkması ve ekonominin dışa bağımlı bir duruma düşmesidir.^(**)

Osmanlı Devleti artık ölmüştü ama hanedanın artakalan yetkileri henüz bütünüyle yok olmamıştı. Bu miras, on beş ay daha varlığını sürdürdü ve Türkiye Cumhuriyeti' nin doğuşunu geciktirdi.^(***)

1.5. Türk Kurtuluş Savaşı ve Yeniden Diriliş

Osmanlı Devleti' nin I. Dünya Savaşı' ndan yenik çıkması ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi hükümlerine göre Anayurdun İtilaf devletleri tarafından işgal edilmeye başlanması, Türk tarihinde yeni bir sayfa açılmasına neden olmuştur.

Padişah ve hükûmetin, işgalleri belirgin bir kayıtsızlıkla karşılamaları, Türk milletinin özünden yöresel direniş hareketlerinin doğmasına yol açmış; İzmir' in işgali ile direniş hareketleri önemli bir ivme kazanarak, yerel kongrelerin toplanması sonucunu doğurmuştur.

^(*)Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.21.

^(**)Suna Kili, *a.g.e.* s.80.

^(***)Alan Palmer, *a.g.e.* s.412.

Bu çerçevede Mustafa Kemal Paşa' nın Karadeniz Bölgesindeki karışıklıkları önlemek amacıyla 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun' a gönderilmesi Türk millî mücadelesinin başlangıcı olmuştur. Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlarla, insiyatif İstanbul' dan Anadolu' ya geçmiştir. İstanbul Hükûmetiyle uzlaşmanın bir sonucu olan, son Osmanlı Mebusan Meclisi' nin, Misak-ı Millî kararlarını aldıktan kısa bir süre sonra İstanbul' un işgal edilmesi ve Meclis' in kapatılması, Anadolu hareketini, “milletin tek temsilcisi” yapmıştır. Çabalar sonucu TBMM 23 Nisan 1920 tarihinde açılmış ve millet adına karar vermeye yetkili tek organ haline gelmiştir.

Birinci ve İkinci İnönü, Sakarya ve Büyük Taarruz zaferleriyle Türk Kurtuluş Savaşının askerî safhası başarıyla sonuçlandırılmıştır.

1.5.1. Yeni Türk Devletinin Hukuki Temeli : Lozan

Askerî zafer sonrası kalıcı statünün belirlenmesi amacıyla yapılan davet sonucu, Barış Konferansı 20 Kasım 1922 tarihinde Lozan' da toplandı. Yapılan çetin mücadeleler sonucu Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalandı.

Bu antlaşmayla yeni Türk devletinin uluslararası sınırları belirlendi. Azınlık sorunu, nüfus değişimi ile halledildi. Borçlar, Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlere pay edildi. Kapitülasyonlar kaldırılarak devletin üzerindeki yabancı egemenliği son buldu. Boğazlar statüsü, 1936 Montrö Sözleşmesi' ne kadar çözümlendi. En önemlisi, Türk Devleti' nin dünya devletler ailesinin onurlu bir üyesi olduğu uluslar arası bir antlaşmayla tescil edilmiş oldu.^(*) Türkiye Devleti' nin uluslar arası hukuk açısından Lozan' a temelinin atılmasıyla, uluslararası sorunlar bitmiş oldu. Millî Mücadelenin liderleri artık çağdaşlaşma yönündeki atılımlarına başlayabilirlerdi.

^(*) İsmail SOYSAL, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, Ankara 1983, s.85-140.

1.5.2. Dönüşümün Gereği

Osmanlı Devleti, ilk dönemde aşiret devlet özelliğini taşıırken, özellikle Yavuz Sultan Selim' in Mısır seferiyle Halifeliğin Osmanlı hanedanına geçmesiyle nitelik değiştirmeye başlamıştır. Halife-Sultanların emrindeki Türk askeri, İslâm' ın bayrağını Avrupa içlerine kadar taşıırken; yurt içindeki aşiret özellikleri yavaş yavaş yok ve Osmanlı tebaası ümmet olma yolunda büyük mesafeler katetmiştir. “İslâmlığı kabul eden uluslar arasında hiç biri, kendi özdeşliğini İslâm ümmeti içinde eritmekte, Türklerden daha ileri gitmemiştir.”^(*) Bu eriyiş, aşiret toplum özelliklerinin yitirilmesiyle, zamanla toplumu koyu bir taassubun içine itmiştir. Bu koyu taassup Halife-Sultanların işine yaramıştır. Çünkü; kul, ümmet, mensup olmuş bir toplum, Osmanlı sisteminin devamı için gereklidir. Sorgulamadan itaat eden insan tipi, hanedanın geleceği için mutlak şarttı. Siyaset-ulema ikilisi, ortak menfaatlerini ancak iş birliği içinde, toplumu yeniliklere kapayarak gerçekleştirebilirlerdi.

Türk Kurtuluş Savaşı, yüzlerce yıl süren bu menfaat düzeninin sonu oldu. Halife-Sultan eski alışkanlıklarının devamı olarak, I. Dünya Savaşı yıkımının ardından kendi menfaatlerinin peşine düşünce, kendi sisteminin de sonunu hazırladı. Uzun süre İstanbul' dan bir kurtuluş çaresi bekleyen Anadolu halkı, beklediği tepkiyi alamayınca, kendi başının çaresine bakmak zorunda olduğunu anladı. Mustafa Kemal Paşa'nın tam bu anda, milleti ortak direnişe çağırması, hem kurtuluşun hem de “*ümmetten millete*” dönüşümün başlangıcı oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı hareket; çökmüş, yıkılmış bir imparatorluktan yepyeni bir devlet çıkarmak biçiminde özetlenebilir.^(**)

Millî Mücadelede hareketin önünde ve başında bulunanların çoğu ihtilalci bir cemiyetin, İttihat ve Terakki' nin fikir ve heyecan potasında yoğrulmuş kişilerdi.^(***) Devletin Batı'ya ayak uydurabilmesi amacıyla-Osmanlı sisteminin geleceği açısından sakıncalı olmasına rağmen-açılan çağdaş eğitim kurumlarından mezun olmuşlardı.

(*) Bernard Lewis, *a.g.e.* s.327.

(**) Anıl Çeçen, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara 1981, s.179.

(***) Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C.I., İstanbul 1987, s.224.

Sorgulayan, araştıran, okuyan bir nesildi. Doğal olarak Batı'da son yüzyıllarda ortaya çıkmış olan tüm fikir akımlarından etkilenmişlerdi. Değişen dünya şartları onlara ihtilalci bir ruh kazandırmıştı.

İşte şimdi, milleti ve memleketi mahkum olduğu karanlıktan kurtarmak fırsatı ellerine geçmişti. Millî Mücadelenin askerî boyutunun yanısıra bir de fikir boyutu olmalıydı. Örnek Batıdan alınmalı ancak asla eski hatalar yapılarak taklitçi olunmamalıydı. Fikir hareketi, askeri hareketin içinde zorlama ile değil ikna ile geliştirmeli ve zarar verilmeden büyütülmeliydi. Türk toplumuna özgü olmalıydı, kaynağını Türk toplumundan ve onun ihtiyaçlarından almalıydı. Bu kadro bu fikir evrimini başardı. Türk toplumuna özgü bu fikir hareketini, Tarık Zafer Tunaya “*ideolojik istiklâl*” tanımlamasıyla karşılamaktadır.^(*)

1.5.3. Dönüşümün Siyasi Temeli : Cumhuriyet

Millî Mücadelenin başlangıcından itibaren Mustafa Kemal Paşa, geleceğe yönelik bazı ipuçları vermişti. Amasya Genelgesi'nde “Milletin İstiklâlini gene milletin azim ve kararı kurtaracaktır” ifadesiyle millettten, milletin azminden, milletin kararından bahsetmiştir. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar arasında “Milli iradeyi hakim kılmak esastır” ifadesiyle kurtuluşun ancak millete dayanarak gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Meclis' in açılışı sırasında Yunus Nadi Bey' le yaptığı söyleşide “Bir devre yetiştik ki onda her iş meşru olmalıdır. Millet işlerinde meşruiyet ancak millî kararlara dayanmakla, milletin genel eğilimlerine tercüman olmakla elde edilebilir”^(**) demiştir.

TBMM' nin açılışında her ne kadar padişaha bağlılık bildirilip, Meclis' in amacının Saltanata ve Hilafet' i kurtarmak^(***) olduğu söylenildiyse de, 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen Anayasa' da “*Egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu*” net bir şekilde ifade edilecektir.^(****)

(*) Tarık Zafer Tunaya, “*İdeolojik İstiklal*”, Atatürkçülük Nedir, İstanbul 1980, s.140.

(**) Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, İstanbul 1955, s.98.

(***) *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, C.1, 3.Basılış, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1959, s.123-124.

(****) *Düstur*, 3.Tertip, C.1., s.196-199.

Verilmeye çalışılan mesaj şudur: Saltanat ve Hilafet çağdışı bir rejimin kalıntılarıdır. Eğer millet, yurdunu istilacılardan kurtarma becerisini gösterebiliyorsa, geleceğine egemen olma becerisini de gösterir ve gösterecektir.

Millî Mücadelenin başlangıcında rejime yönelik tartışmalardan mümkün olduğu ölçüde kaçınılmıştır. Böyle bir tartışmayı başlatmak daha oluşma aşamasındayken Millî Mücadeleyi yıpratmak ve bölecektir. Bu nedenle tartışmadan kaçınılmış ancak Anayasa örneğinde olduğu gibi gerekli zamanlarda gerekli hukukî düzenlemeler yapılmıştır.

Millî egemenliğine dayalı Cumhuriyet rejimini oluşturmak gelecekte kurulması amaçlanan çağdaş değerlerle donanmış genç Türkiye devleti için zorunluydu. “Kurtuluş” bir amaç değil, Cumhuriyetle başlayacak olan çağdaşlaşma hareketi yani “kuruluş” için bir araçtı. Kuruluşa ulaşma çabasında “.... Mustafa Kemal; her ileri adımı, her değişimi ve her aşamayı güçlüklerle savaşıarak, hesaplı davranarak ya da tüm gücü üzerinde kumar oynayarak gerçekleştirebilmiştir. Eylemin kadrocu yapısı ve belirli bir toplum sınıfına dayanmaması O’ na davranış serbestliği ile kolaylık getirdiği gibi büyük sorumluluklar da yüklemiştir.”(*)

Sorumlulukların en büyüğü, milletini bu sıkıntı ve karanlık vadiden zarar vermeden geçirmek olmuştur. Bu millet artık, çağdışı kalmış rejimlerin çağdışı yöneticileri tarafından çağdışı bir yaşantıya mahkum edilemezdi. Avrupa’ nın yüzlerce yıl önce akıl ve bilimin rehberliğinde yakaladığı aydınlanmanın ışığından Türk milleti de yararlanmalıydı. Aydınlanmanın yakalanabilmesi için yapılması gereken bir dizi reformun önündeki en büyük engel Saltanat ve Hilafet makamlarının liderliğindeki çağdışı rejimdi. Bu rejimin bir an önce ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Lozan Antlaşması öncesinde İstanbul hükûmetiyle yaşanan bazı sorunlar Mustafa Kemal Paşa’ya beklediği fırsatı altın bir tepsi içinde sundu. İstanbul Hükûmeti de Lozan görüşmelerine katılmak istiyordu. Bu istek, Meclis’te büyük bir tepki

(*)Anıl Çeçen, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara 1981, s.199.

uyandırdı. Saltanatın kaldırılmasını öngören karar teklifi Meclis'e sunuldu. Yapılan oylamayla 1 Kasım 1922 tarihinde Saltanat kaldırıldı.^(*) Halifelğe 3 Mart 1924 tarihinde Hilafetin kaldırılmasına kadar Abdülmecit Efendi seçildi.

Millet egemenliğinin önündeki bu en büyük engelin kaldırılmasından sonra 24 Temmuz 1923' te Lozan Barış Antlaşması imzalanarak yeni Türk devletinin tapusu alındı. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet' in ilânı sadece bir formaliteyi yerine getirmekten ibaret oldu.

Cumhuriyet' in ilânıyla siyasî rejim sorunu çözümlenirken “kuruluş” için gerekli olan reformların da siyasi temeli atılmış oldu. Millet artık kendi geleceğine egemen olarak kendini aydınlığa taşıyacak olan çağdaşlaşma hamlelerini, Atasının önderliğinde yapmaya hazırdı.

^(*) *Zabıt Çeridesi*, C.24, s.314-315, Ayrıca bkz. *Düstur*, 3. Tertip, C.3., s.152.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ' NDE ATATÜRKÇÜ ÇAĞDAŞLAŞMA

Osmanlı aydınları ve devrimcileri, Osmanlıcılık-İslâmcılık-Türkçülük rüyalarından sıyrılarak Türk ulusçuluğuna ve bir “Türk Çağdaşlaşması” na varamamışlardı. Rüyalari, çağdaş olmayan akımları tarih bitirdi. Gerçekçi bir çağdaşlaşma içinde, Mustafa Kemal'i yarattı. Onu Derne çöllerinden, Anafarta sırtlarından Anadolu' ya geçirdi. Orada ulusu kurtarma ve kurma savaşı vardı. O, bunu tamamlayarak bir de Atatürk ulusçuluğu kurdu. Sonra da bir “Türk Çağdaşlaşması” na girişti.^(*) Atatürk, bir imparatorluğun enkazından güçlü ve çağdaş bir Türkiye Cumhuriyeti ortaya çıkardı.^(**)

2.1. Çağdaşlaşmanın Tanımı ve Özellikleri

İnsanlık tarihinde değişik çağlarda toplumların farklı gelişmişlik dereceleri olmuştur. Bazı toplumlar bilim ve teknikteki gelişmelerine bağlı olarak ulaştıkları refah sayesinde egemen ve sözü geçer toplumlar olmuşlardır. Bunun üzerine diğer toplumlar da kurtuluş çaresi aramaya başlamışlardır. İşte bu hareketlerin tümüne “çağdaşlaşma” denir.^(***)

Niyazi Berkes, Türkiye'nin son iki yüz yıl boyunca geçirdiği toplumsal değişimleri “çağdaşlaşma” boyutunda ele almaktadır. Çağdaşlaşma olayını Lâiklik ifadesi ile karşılanan “kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma” sorunu olarak görmektedir. Ancak Berkes' in çağdaşlaşma anlayışı bir toplumsal değişme modeli olan modernleşmeden farklıdır.^(****)

(*) Bahri Savcı, *Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, İstanbul 1981, s.193.

(**) Kâmuran Ardiç, “Atatürk'le Çağdaşlaşmak”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.VI, S.18, Ankara 1990, s.693.

(***) Hülya Baykal, “Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliği” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.IV, S.12, Ankara 1988, s.742.

(****) Emre Kongar, *Türk Toplum Bilimcileri 1*, İstanbul 1996, s.253.

Çağdaşlaşma, düşünce özgürlüğünü ezen skolastikten, dogmatizmden ilericiliğin ekseni olan akılcılığa geçiştir. Gerçek çağdaşlaşma, beyin özgürlüğünde ve yönetimde çağdaşlaşmadır.^(*)

Çağdaşlaşmak; çağdaş olmak, devlet ve kişi için bütünleyici bir kavramdır. Çağdaşlaşma, bir devletin ya da toplumun gelişmesine engel olan bağlardan kurtulması değildir. Çağdaşlaşma, sadece örnek alınan gelişmiş Batılı devletlerin aynen kopya edilmesi değildir. Çağdaşlaşma, sadece sanayileşerek, toplumun içindeki bireyleri dünya nimetlerinden yararlandırmak da değildir.^(**)

Çağdaşlaşma, bütün bunların hepsiyle birlikte en son aşama olarak insanın özgürleşmesi, inançlarda, değerler sisteminde, ahlâkta erdemli olması, dogmalardan kurtularak dünyadaki akı ve bilimi, bilimsel lâik düşünceyi, dünyadaki işlerin yol göstericisi olarak kabul etmesidir.^(***)

“Tarihteki herhangi bir çağın gereklerine ulaşmış olma, özellikle teknik olanakları kullanabilme yeteneği kişinin çağdaşlık derecesini belirler. Bu nedenle, çağlar arasında çağdaşlık karşılaştırması yapmak olanaksızdır. Taş Devrinde cilalı baltayı kullanan, yontma baltayı kullananadan daha çağdaştır. Devrimizde otomobil kullanan, kağınyı kullananadan daha çağdaştır. Fakat motor bulunmadan kağınyı kullananın, bronz bulunmadan cilalı baltayı kullananadan daha çağdaş olduğunu söylemek olanaksızdır. Diğer kavramlardan farklı olarak, çağdaşlık kavramı, ancak kendi devrinin içerisinde anlam taşır^(****).”

2.2. Atatürkçü Çağdaşlaşma Modeli

Türk çağdaşlaşması nihayet tutarlı ve başarılı bir önder bulmuştu. İlk kez bulunan bu önder, Kurtuluş Savaşı' nın da önderi Mustafa Kemal'di. ^(*****)

(*)Sadi Irmak, *Atatürk ve Türkiye'de Çağdaşlaşma Atılımları*, 1981, s.2-3.

(**)Suna Kili, *Atatürk Devrimi*, Ankara 1983, s.8-9.

(***)Suna Kili, *a.g.e.* s.9.

(****)Ali Demirsoy, *Son İmparatora Öğütler "Bilim Toplumu"*, Ankara 1996, s.171.

(*****Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s.511.

Atatürk' ün yaptığı tüm eylemler ve devrimleri “Kemalizm” ya da “Atatürkçülük” adı altında bir ideoloji olarak şekillendi. Cumhuriyet’ ten sonra, Atatürk’ ün eylemlerine göre oluştu.^(*)

Atatürk Devrimi çağdaşlaşmayı bir bütün olarak gören ve devletle toplumu birlikte eyleme sokan ilk Türk çağdaşlaşma hareketidir. Atatürk Devrimi, ulusal, dinamik bir çağdaşlaşma eylemidir.^(**)

Atatürkçü ve devrimci ekibin siyasal düşüncesine hakim olan tez, Türk devriminin amacını da belirlemiştir: “Medeni (uygar) ve asrî (çağdaş) bir heyeti içtimaiye (toplum) olmak”. Bu amaç, Türk devriminin sadece düşman boyunduruğundan kurtulma savaşı olmadığını, aynı zamanda çağdaş bir toplum haline gelme, ulusal bir devlet kurma hareketi olduğunu gösterir.^(***)

Atatürk, Türk ulusunu tamamen çağdaş ve günün koşullarına uygun, uygar bir toplum düzeyine getirmek için Türk inkılâbını yapmıştır. Türk İnkılâbı ile çağdaşlaşmayı hedef almıştır. Ancak bu çağdaşlaşma sadece belli alanlarda değil topyekûn bir gelişme, bir çağdan yepyeni bir çağa geçme şeklinde olacaktı. Türk inkılâbı bu ana temele dayanıyordu.^(****)

Atatürk devrim modelinin birinci amacı çağdaşlaşmak, ikinci amacı da kalkınmaktır. Böylece “çağdaş uygarlık” düzeyine çıkılacaktır. Hem çağdaşlaşmayı hem kalkınmayı öngören Atatürk devrim modelinin özünde, bağımsız bir devlet, çağdaş bir toplum ve bu toplum içinde özgür bir insan yaratma amacı vardır.^(*****)

(*)Emre Kongar, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, C.1-2, İstanbul 1995, s.119.

(**)Suna Kili, *a.g.e.* s.110-111.

(***)Tarık Zafer Tunaya, *Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul 1981, s.144.

(****)Hülya Baykal, *a.g.m.* s.751.

(*****Suna Kili, *a.g.e.* s.113-118.

Atatürk' ün kurduğu Türk çağdaşlaşmasının kurumları vardır. Bunlar lâik bir cumhuriyet ve bu cumhuriyetin dayandığı ulustur. Bu ulusun egemenliği vardır, eskiden olan “Şahıs egemenliği” kaldırılmıştır. Bu da Atatürkçü çağdaşlaşmada “*demokrasi*” kavramını ortaya çıkarır.^(*)

En kısa zamanda Türkiye' yi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmayı amaçlayan Atatürk İnkılâplarının, daha önceki inkılâp hareketlerinden farkı Lâiklik temeline dayanmasıdır. Atatürk' ün çağdaşlaşma yöntemi ise “*az zamanda çok ve büyük işler yapmak*” prensibine dayanır. “*Hayatta en gerçek yol göstericinin ilim olduğunu*” kabul eden Atatürkçülük, akılcılığa ve bilime değer verdiği için çağdaşlaşma yolunda her zaman geçerliliğini koruyacaktır.^(**)

Her zaman daha güçlü, daha uygar bir Türkiye' yi öngören Atatürkçü çağdaşlaşma, ulusal birlik ve beraberliğe, barışa ve insanlığa yöneliktir. Bu özelliklerinden dolayı da hem ulusal hem de evrensel bir nitelik taşır.^(***)

Bir yönetim biçimi olan Atatürk devrim modelinin uygulama yöntemleri vardır. Atatürkçü ideoloji; Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, Lâiklik ve inkılâpçılık ilkeleriyle temel görüşlere bağlanmıştır. Bir süreç içerisinde oluşan Atatürk devrim modeli, bir bağımsızlaşma ve bir çağdaşlaşma örneğidir.^(****)

2.3. Atatürkçü Çağdaşlaşmada Batılılaşma ve Atatürk' ün Batı Uygarlığını Seçme Nedenleri

Avrupa' yı çağdaşlığa ulaştırmış atılımlar dört başlık altında toplanabilir. Bunlar: Rönesans, Reformasyon, Hümanizma ve Pozitif bilimlerdir. Beş yüz yıllık bir sürede gerçekleşen bu dört atılım sayesinde Avrupa, çağdaş düzeye ulaşmıştır.^(*****)

(*)Bahri Savcı, *a.g.e.* s.200-201.

(**)Utkan Kocatürk, “*Türk Toplumunda Çağdaşlaşma Gereği*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.1, S.2., Ankara 1985, s.329.

(***)İsmet Giritli, “*Atatürkçü Çağdaşlaşmanın Türk Toplumundaki Sonuçları*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.1., S.2., Ankara 1985, s.339.

(****)Suna Kili, *a.g.e.* s.125.

(*****Hülya Baykal, *a.g.m.* s.744.

Atatürk' ün Türkiye için, Batı uygarlığını seçmesinin nedeni çağdaş uygarlığın Batı uygarlığı olmasındandır. Atatürk' ten önce de Batı uygarlığı yönünde yürüten Türk toplumu çağdaşlaştırmayı gerçekleştirememiştir. Bunun da nedeni, Doğu uygarlığından ayrılmadan Batı uygarlığına bağlanılmak istenmesidir ki bu imkansızdır.^(*) Atatürk'ten önceki Batıya yaklaşma işlemlerinin yapılamamasının diğer bir nedeni de iç ve dış etkenler, dertli uğraşılarıdır. Bu engeller sonucunda geleneksel ümmet toplumunun egemen çizgileri sürekli İslâm-Osmanlı nitelikleri ile sürüp gitmiştir.^(**)

Osmanlı Devleti zamanındaki Batılılaşma çabaları, Devlet üzerindeki Batı denetiminin artmasına yol açmıştır. Halbuki, Atatürk, Batılılaşmayı, Batı'nın boyunduruğundan kurtulma aracı olarak kullanmıştır.^(***)

Atatürk ideolojisinin bir niteliği emperyalist karşıtı olması, diğer niteliği ise Batılı olmasıdır. Batı gibi gelişmiş olmanın ilk koşulu; Batının ekonomik sömürsünden ve siyasal baskısından kurtulmak, ikinci koşulu ise burjuvaziye Türkiye'de de güçlendirmektir.^(****)

Batılılaşmanın ülkeye getirilerek yaygınlaştırılması Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından başlatılmıştır. Kurtuluş Savaşı sonunda, 1923 yılında Atatürk şöyle demiştir: “*Memleketimizi asrîleştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye’ de asrî, binaenaleyh garbî bir hükûmet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de garba teveccüh etmemiş millet hangisidir?*” Buradan da anlaşıldığı gibi Atatürk “modernleşme” ile “Batılılaşmayı” özdeşleştirmiş, bunları eş anlamda kullanmıştır.^(*****)

Atatürk' e göre Batılılaşma, körü körüne bir Batılılaşma değildir. Bu nokta çoğunlukla şöyle belirtilir: Batı'ya rağmen Batılılaşma. O zaman “Batılılaşma” yerine “çağdaşlaşma” terimini kullanmak daha tutarlı olacaktır. Çünkü bu terim, amacın

(*)Hülya Baykal, *a.g.m.* s.744.

(**)Bahri Savcı, *a.g.e.* s.143.

(***)Emre Kongar, *a.g.e.* s.75.

(****)Emre Kongar, *a.g.e.* s.23.

(*****Mehmet Gönübol, “Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler” Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987, s.251.

taklitçilik olmadığını, gerçekte “*muasır medeniyet*” içinde kendi kurumları ile çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir Türkiye olduğunu belirler. Atatürk’ e göre çağdaşlaşmada amaç, Batı uygarlığının gelişmişliğine ulaşma hatta onu geçmedir. Atatürk’ ün bu düşüncelerinin kaynağı ise “bağımsızlık” düşüncesidir.^(*)

Atatürk döneminde Türkiye’nin Batı’ya yönelen dış politikası, kültür alanında Batı ile bağlar kurularak yürütülmüştür. Kurtuluş Savaşı’ nda Batılı devletlere karşı kazanılan zaferlerin Türk milliyetçiliğine kazandırdığı psikolojik güven duygusu sayesinde süratli Batılılaşma gerçekleşmiştir.^(**)

2.4. Atatürkçü Çağdaşlaşmada İnkılâplar, İlkeler

Atatürk devrimi, Türk ulusunu bağımsız bir toplum olarak çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırma amacındadır. Atatürk’ ün bu ülküsü Türk toplumunu tümüyle yenileştirmek, çağdaşlaştırmaktır. Atatürk’ ün yaptığı devrim atılımları, uluslaşmayı ve çağdaşlaşmayı gerçekleştiren uygulamalardır.^(***)

Medeniyet yolunda yürümenin ve bunda da başarılı olmanın şart olduğunu belirten Atatürk, Türk ulusunu *çağdaş uygarlık düzeyinin* üzerine çıkaracak bir zihniyeti yerleştirme çabası içindeydi. Bunu gerçekleştirmek için devlet ve toplum hayatında köklü değişiklikler ve birbirini izleyen inkılâplar yaptı.

^(*)İzzet Öztoprak, “*Atatürk, Çağdaşlaşma ve Dış Dünyadaki Etkileri*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.1., S.1, Ankara 1994, s.289. Ayrıca bkz. Bahri Savcı, *a.g.e.* s.179-180.

^(**)Mehmet Gönübol, *a.g.m.*, s.251.

^(***)Suna Kili, *a.g.e.* s.216.

2.4.1. İnkılâplar

2.4.1.1. Siyasal Alanda Yapılan İnkılâplar

2.4.1.1.1. Saltanatın Kaldırılması

Yeni Türk Devleti' nin kurumasında siyasal yapıyı sağlamlaştıracak ilk adım Saltanatın kaldırılması olacaktı. Tarih boyunca başında bir hükümdarın bulunmasına alışmış olan Türk ulusu için, bunu kabullenmek çok zordu. Böyle bir yönetim biçimini sadece halk değil, pek çok aydın bile düşünemiyordu. Bundan dolayı Atatürk, egemenliği padişahın alarak, gerçek sahibi olan ulusa verme işini çok dikkatli ve tedbirli bir şekilde gerçekleştirmiştir.

Atatürk' ün beklediği fırsat, İstanbul'daki padişah hükûmetinin de Lozan Konferansı' na çağrılmasıyla ortaya çıktı. Atatürk, Meclis' te bu konuyla ilgili olarak, ortaya atılan olumsuz görüşlere karşı yaptığı çıkışlarla güçlü bir lider olduğunu ortaya koydu. TBMM' nin 1-2 Kasım 1922 gecesi verdiği kararla (Karar No:308), İstanbul' un işgal edildiği tarih olan 16 Mart 1920' den itibaren Saltanatın “*sonsuz kadar*” kalktığı belirtildi.^(*) Artık padişahın sadece halifelik sıfatı kaldı.^(**)

Saltanatın kalkmış sayılması, TBMM ile kurulan yeni düzenin asla geçici olmadığını herkese anlatıyordu. Böylelikle devrimin ilk büyük adımlarından biri de atılıyordu.^(***)

2.4.1.1.2. Cumhuriyet' in İlanı

Saltanat, uzun ve sert tartışmalardan sonra kaldırılmıştı ama yeni kurulan düzenin bir başkanı yoktu. TBMM'nin başkanı olan Atatürk, bu sıfatla devlet başkanlığı

(*) Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.106-107.

(**) Nurettin Tarakçıoğlu, “3 Mart 1924'te Üç Devrim Yasası” (Panel Konuşmaları), Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul 1989, s.2.

(***) Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.106-107.

işlerini de yürütüyordu. Bu sırada yeni rejim biçiminin ne olacağı tartışmaları da sürüp gidiyordu. 23 Nisan 1920' den beri, rejimin yapısı Cumhuriyete benziyordu ama bazı kimseler devletin başı olarak halifeyi görmek istiyorlardı. Saltanatın kaldırılmış olmasına rağmen halifelik devam ediyordu. Halifenin devletin başı olması demek padişahlığın yine geri gelmesi demektir. TBMM uzun tartışmalardan sonra, 29 Ekim 1923 günü saat 20.30' da Türk Devleti' nin bir *Cumhuriyet* olduğuna karar verdi. Oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçilen Atatürk, devlet başkanı olarak, İsmet İnönü' yü başbakanlığa atadı. Böylece yeni Türk rejimi Türkiye Cumhuriyeti adıyla kuruldu.

Cumhuriyet, en küçük bir duygusal taşkınlık olmadan milletçe kabul edildi.^(*)

Cumhuriyetin kurulmasıyla, halkın kendini, kendi seçtiği temsilcilerle yönetmesi gerçekleşmiştir. Halk, kendini yönetecekleri seçecek “efendi” olmuştur.

Cumhuriyetin en gelişmiş devlet ve hükûmet şekli olması, Atatürk'ü Cumhuriyete yönelten önemli nedenlerden biri olmuştur. Atatürk' e göre: “Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir.”^(**)

Cumhuriyet, yeni bir devlet biçimi olduğu kadar, çağdaş bir toplum ve insan demektir.^(***)

Cumhuriyet; insanları mutlu edecek, adaletli bir yöntemi ifade ettiği için, Atatürk sürekli Cumhuriyeti savunmuş ve onun özlemini duymuştur.^(****)

2.4.1.1.3. Halifeliğin Kaldırılması

Cumhuriyet, önce doğunun içtenlikle bağlı olduğu halifeye her türlü gösterişli davranışı yasakladı. Böylece onun gösterişli yönünü azaltarak onun otorite ve itibarını yıkmaya koyuldu.^(*****)

(*) Paul Gentizon, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, Ankara 1983, s.51.

(**) Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, İstanbul 1984, s.58.

(***) Anıl Çeçen, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara 1981, s.102.

(****) Hamza Eroğlu, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara 1989, s.55.

(*****)Paul Gentizon, *a.g.e.* s.52.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra onunla birlikte, dinsel hiçbir gücü olmayan bir makamda, Osmanlı Ailesinden birisinin oturması devletin geleceği için zararlıydı. Cumhuriyetin ilanından sonra şaşkına dönen tutucuların tek dayanak noktası halifelikti. Devrimlerin karşısında olanların Halife Abdülmecit'in etrafında toplanmaları, bu kişinin kendini güçlü hissetmesine yol açıyordu.^(*)

Halife Abdülmecit Efendi'nin etrafında toplananların da etkisiyle, saltanat ve halifelik için propaganda yapmaya ve padişah gibi davranmaya başlaması yeni Türk Devleti'nde huzursuzluk yaratmaya başladı. Bu gelişmeler halifelikle cumhuriyetin bir arada olamayacağını gösteriyordu.

3 Mart 1924 günü TBMM'nde Şeyh Saffet Efendi ile elli arkadaşının Halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanlıları soyundan olanların Türkiye dışına çıkarılmasına ilişkin yasa önerisi görüşüldü.^(**)

3 Mart 1924 tarihinde halifeliğin kaldırılmasına ilişkin yasa önerisine milletvekilleri büyük bir çoğunlukla olumlu oy verdiler. O güne kadar İslâm dünyasında halife ünvanı ile anılan Abdülmecit Efendi 4 Mart günü yakınlarıyla birlikte Türkiye'yi terketti.^(***)

Halifeliğin kaldırılmasının yurt içinde ve dışında önemli bir tepkiye yol açmayacağını önceden gören Mustafa Kemal, bunda da haklı çıkmıştı. Padişahın tutumu nedeniyle saltanatın yıkılmasından sonra; halifelik de tarihî bir hatıra olarak kalmıştı.^(****)

Yurt içinde ve dışında geniş yankılar yapan Hilafetin kaldırılması olayında, Batı dünyası hayranlık ve şaşkınlığını saklayamamıştır.

(*)Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.115.

(**)Naci Kepkep, "3 Mart 1924'te Üç Devrim Yasası", (Panel Konuşmaları), Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul 1989, s.1.

(***)Dietrich Gronau, *Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyetin Doğuşu*, İstanbul 1994, s.221.

(****)Lord Kinross, *a.g.e.* s.453-454.

2.4.1.1.4. Yeni Türk Devletinin Anayasaları

23 Nisan 1920’ de açılan TBMM 20 Ocak 1921 tarihinde “Teşkilât-ı Esasiye Kanunu” (1921 Anayasası) adıyla hazırladığı yeni Anayasayla Osmanlı Devleti’ nin herhangi bir hükmü kalmıyordu.^(*)

20 Ocak 1921 tarihli Anayasa’ da yapılan en önemli değişiklik Cumhuriyet’ in ilanı ile gerçekleşmiştir. Bu değişiklikle devlet şekli değişmiştir.

Ancak Anayasadaki “Şeriat hükümlerinin yerine getirilmesi işleri Türkiye Büyük Millet Meclisi’ ne aittir” maddesi din işlerinin devlet tarafından yürütülmesine olanak sağlıyordu. 3 Mart 1924 ve 10 Nisan 1928 tarihlerinde yapılan değişikliklerle Anayasa tam olarak lâikleştirildi. “Devletin dini İslâmdır” ifadesi 1923’ de Anayasa’ dan çıkarıldı ve din işleri devlet işlerinden ayrılmış oldu.

2.4.1.2. Toplumsal Alanda Yapılan İnkılâplar

2.4.1.2.1. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması

Tekkeler ve zaviyeler, İslâm’daki çeşitli dinsel fikir akımı taraftarlarının toplandığı yerlerdi. Bu dinsel fikir akımlarına “tarikat” adı veriliyordu. Tarikatçılığın hiçbir yararlı yanı olmadığı gibi, Türk halkını da çeşitli dinsel akımlara ayırdığından zarar vermekteydi. İslâm Dini’ nin kuralları da tarikatlara izin vermiyordu. Tekke ve zaviyeler gittikçe miskin ve tembel kişilerin, asker kaçaklarının toplandığı yerler haline geliyordu. Aynı zamanda dinsel sömürü merkeziydiler.

1925 yılında çıkarılan 677 sayılı kanunla bütün bu zararlı tekke ve zaviyeler kapatılmış, tarikatlar yasaklanmış; “şeyhlik, babalık, dervişlik, müridlik, seyitlik,

^(*) Rona Aybay, “Anayasal Metinlerde Egemenlik”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.1, İstanbul 1985, s.41-42.

naiplik, halifelik, çelebilik” gibi ünvanların kullanılmasına son verilmiş; üfürükçülük, falcılık, büyücülük, muska yazma; tarikatlarla ilgili kıyafet taşıma suç haline getirilmiş; çıkar sağlama amacındaki bütün türbeler kapatılmıştır.^(*)

2.4.1.2.2. Kılık Kıyafette Değişiklikler

Doğu medeniyeti ile Batı medeniyetini ayıran en önemli dış özelliği “kıyafet” oluşturunuyordu. Osmanlı Devleti’nde XVIII. yüzyıldan itibaren bir kıyafet ve serpuş anarşisi vardı.

II. Mahmut bu durumu gidermek için bir Yunan başlığı olan “fes” i kabul etti. Önceleri halkın fesi kabul etmesi zor olmasına rağmen, fes giderek bir İslâm giysisi oldu. Elbisesi Batılı tarzda olan bir kişinin başına fes koyması da gülünç oluyordu. Bu duruma bir son vermek amacıyla 1925 yılının Ağustos ayında Kastamonu’ ya giden Atatürk’ ün başına giydiği şapkayı halk da benimseyince, 25 Kasım 1925 tarihinde “Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun” çıkarıldı. Şapka bir taklit değil, serbest fikir ve düşüncenin sembolü olarak kabul edilmişti.

Ekonomik düzenleri gereği iklim şartlarına göre giyinen köylü kadınları ise şehirli kadından farklı durumdaydılar. Bu nedenle Cumhuriyet devri, Türk kadınına dış kıyafetinde bir serbestiyet kazandırmıştır. Erkek ve kadınlar için uygar dünya insanların giydiği şekillerin kabul edilmesi, Türkleri, giyim yönünden ayrı bir önlem almaktan kurtarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti halkının kıyafet sorunu, bir zihniyet sorununun giderilmesi idi. Atatürk’ ün Avrupa ülkelerine gezilerinde oralarındaki halkın bizim dış giysilerimizi bir “gerilik işareti” gibi görmelerine karşı bir tepkidir.^(**)

Atatürk’ e göre “ Şapka ve Kıyafet Devrimi”, sadece bir “gardrop” konusu değildi. Çağdaş olma, evrensel medeniyete katılma, kafaların içini hurafelerden kurtarıp bilimsel düşünceye açma yolundaki çabaları destekleyen ve simgeleyen bir adımdı.^(***)

Bu nedenle şapka ve kıyafet inkılabının yüzeysel ve şekli bulunup küçümsenmesi onaylanamaz.^(****)

(*) Turhan Feyzioğlu, “*Türk İnkılâbının Temel Taşı: Lâiklik*”, Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987, s.207.

(**) Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara 1991, s.174-175.

(***) Turhan Feyzioğlu, *a.g.m.* s.207-208.

(****) Yılmaz Altuğ, *Türk İnkılâp Tarihi (1919-1938)*, İstanbul 1997, s.295.

2.4.1.2.3. Soyadı Kanunu

1934 yılına kadar Türklerin soyadları yoktu. Toplumsal ilişkiler açısından büyük bir eksiklik olan bu durum çeşitli sıkıntılar da yaratıyordu. Çünkü ailelerin belirli bir adı bulunmadığından nüfus kayıtları karmakarışık. 1934 yılında kabul edilen “Soyadı Kanunu” ile her Türk vatandaşının kendi öz adından başka soyadı taşıması da zorunlu tutuldu. Soyadları Türkçe olacak ve “rütbe, memurluk, yabancı ırk vs. ulus adlarıyla ahlâka aykırı ve gülünç” olan kelimeler soyadı olarak kullanılmayacaktı. Bu kanunun uygulanmaya başlamasıyla, toplumsal ilişkilere önemli bir düzen gelmiştir.^(*)

2.4.1.2.4. Ölçü ve Takvimde Değişiklik

Batılı topluma uymak için değiştirilmesi gereken unsurlar arasında takvim, saat ve sayılar bulunmaktaydı.^(**)

İç ve dış ticarete, ilişkilerde büyük sıkıntılar doğuran, ilden ile değişen, çocuklar ve yetişkinler tarafından öğrenilmesi çok zor olan, kullanışsız ağırlık ve uzunluk ölçüleri bırakıldı; “metrik sistem” in bütün Türkiye’ de uygulanmasına başlandı. Rakamların yazılışında, uluslar arası işaretler kabul edildi. Greenwich esasına dayalı uluslar arası saat sistemi benimsenerek ülkedeki saat kargaşalığına son verildi.^(***)

2.4.1.2.5. Kadın Hakları

Tarihimizdeki en önemli devrim hareketlerinden biri de sosyal yaşantımızda büyük etkisi olan “kadın hakları” nın yasayla tanınmasıdır.

Cumhuriyetin ilânından sonra kadınların üzerinde önemle durdukları konu, eğitim, öğretim ve meslek sahibi olmalarıdır. Açılan okullarda ve üniversitelerde kızlara tanınan fırsat eşitliğiyle birçok mesleklerde yetişmişler ve başarılı olmuşlardır.

(*) Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.162-163.

(**) Yılmaz Altuğ, *a.g.e.* s.300.

(***) Turhan Feyzioğlu, *a.g.m.* s.212.

4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren “Medeni Kanun” la Türk Sosyal yaşantısı değişikliğe uğramıştır. Kanunun en önemli hükmü, *tek kadınla evli olmak* ilkesinin kabul edilmesidir. Bu kanunla Türk kadını aile hukuku açısından medenî kimliğine kavuşmuştur.

Cumhuriyet döneminde Türk kadınına siyasal haklar bakımından da haklar tanınmıştır. Tanınan bu haklar, henüz bu hakları tanımamış olan, diğer milletlere de örnek olacak niteliktedir. 3 Nisan 1930’ da Belediye, 26 Ekim 1933’ te çıkan Köy Kanununda muhtar, 5 Aralık 1934’ te de milletvekili seçimi kanunlarıyla *seçme ve seçilme hakları* Türk kadınlarına tanınmıştır. Siyasal alanda hemen bütün haklara Türk kadını sahip olabilmıştır. Bu şüphesiz büyük bir devrim hareketidir.^(*)

Bugün, bu uğurda birçok ileri ülkelerde bile mücadeleler sürmekte, masraflar yapılıp emekler harcanmaktadır. Bütün bunların taşıdığı fikirleri, işlevleri ve doktrinleri bize hazır ve oluşmuş biçimde Atatürk’ ün miras olarak bıraktığını görüyoruz.^(**)

Her geçen yıl daha çok sayıda kadın, okul yolu ya da bir meslek ve iş seçimi yoluyla daha yoğun biçimde toplumsal yaşama karışmakta ve katılmaktadır. Son yıllarda kadın seçmenlerin öneminin bilincine varılmış olması da bu gelişmede etkili olmuştur.^(***)

Bundan sonra asıl görev, Atatürk’ ün çeşitli zorluklara rağmen, kadının hakları ve statüsü konusunda gerçekleştirdiklerini koruyup geliştirmek, O’ nun ilkelerine sahip çıkarak bu ilkelerin aşınmasına olanak vermemektir.^(****)

(*) Afet İnan, *a.g.e.* s.165-170.

(**) Burhan Göksel, “*Atatürk ve Kadın Hakları*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.1., S.1., Ankara 1984, s.233-234.

(***) Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara 1982, s.731.

(****) Turhan Feyzioğlu, “*Atatürk ve Kadın Hakları*”, Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1982, s.897.

2.4.1.3. Eğitim, Öğretim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılâplar

2.4.1.3.1. Eğitim-Öğretimin Birleştirilmesi

Atatürk, çağdaşlaşmayı amaç edinmişti. Çağdaş, modern ve Batılı bir toplumu gerçekleştiren en önemli unsurlardan birisi de eğitimdi.^(*) Her yenileşme hareketinin başarısı eğitim alanındaki başarıya bağlıdır.^(**)

Atatürk, 1 Mart 1924 tarihinde TBMM' nin yeni toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada, "*eğitim ve öğretim birliği*"nin derhal gerçekleştirilmesi gereken ulusal bir dava olduğunu ısrarla yeniden hatırlattı. Artık, lâik devleti kurma yolundaki büyük adımların atılma zamanı gelmişti.^(***)

3 Mart 1924 günü TBMM' nde Manisa Milletvekili Vasıf Bey ile arkadaşının eğitim ve öğretimin birleştirilmesine ilişkin yasa önerisi görüşüldü ve Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumları, bütün medreseler Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlandı.^(****)

Medreseler Ortaçağ zihniyetiyle bütün yeniliklere dinsizlik gerekçesiyle karşı çıkarak, tutuculuğun ve gericiliğin, kaynağı ve merkezi haline gelmişti. Medreselerin görevini görmek üzere İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip okulları açılınca medreseler kapatıldı. Böylece dinî eğitim sisteminden millî eğitime yönelindi ve öğretim-eğitim kurumları çağdaş bilimin verilerinden yararlanacak şekilde düzenlendi.

(*) Mahmut Tezcan, "*Atatürk'ün Eğitim Anlayışı*", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.15, Ankara 1989, s.557-594.

(**) Turhan Feyzioğlu, "*Atatürk Yolu: Akılcı, Bilici, Gerçekçi Yol*", Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987, s.45.

(***) Turhan Feyzioğlu, "*Türk İnkılâbının Temel Taşı: Lâiklik*", Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987, s.204.

(****) Naci Kepkep, "*3 Mart 1924'te Üç Devrim Yasası*" (Panel Konuşmaları), Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul 1989, s.1.

2.4.1.3.2. Harf İnkılâbı

Daha önceleri Göktürk ve Uygur alfabelerini kullanan Türkler, Müslümanlığı kabul ettikten sonra, Arap harflerini kullanmaya başladılar. Ancak Arap dilinin özelliklerine uygun, o dilin özelliklerini taşıyan Arap harfleri Türkçe' nin yapısına uymuyordu. Konuşulduğu gibi yazmaya da elverişli olmadığından kullanmada güçlük çekiliyordu. Bu nedenle XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Latin asıllı alfabeyi kullanma eğilimleri ortaya çıktı. Cumhuriyet' in ilânından sonra Atatürk' ün kurduğu “Alfabe Encümeni” yeni Türk alfabesiyle ilgili çalışmalara başladı.

Yeni Türk harflerine ait yasa TBMM' nin 1 Kasım 1928 tarihindeki oturumunda çabucak benimsendi. Yasa tasarısı komisyonda on beş dakikada incelendikten sonra Meclis' ten oy birliğiyle geçti. Olumsuz oy kullananın çıkmadığı Türk Harfleri Yasası, 3 Kasım 1928' de Resmî Gazete' de yayınlandı ve aynı gün yürürlüğe girdi.^(*)

Cumhuriyet döneminde eğitim ve öğretim sorunuyla ilgili yapılan en büyük devrim harf değişikliğidir.^(**)

Harf değişikliğinden sonra ülkedeki herkes yeni harfleri öğrenmeye; aydınlar ve, yeni harfleri bilenler ise öğretmeye başladılar. Atatürk de başöğretmen olarak gittiği her yerde, yurt gezilerinde bir kara tahtanın başına geçerek bu harfleri öğretti.

2.4.1.3.3. Tarih ve Dil Anlayışının Değişmesi

Türk tarihinin gerçekleri, İslâm ve Osmanlı destanları arasında sıkışıp kalmıştı. Türkiye Cumhuriyeti' nde yaşayan Türk insanını da kendi tarihine sahip kılmak gerekiyordu. Atatürk, bunu gerçekleştirmek için 15 Nisan 1931' te “Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti” ni kurdu. Daha sonraları “Türk Tarih Kurumu” adını alan ve büyük bir bilimsel ün kazanan bu dernek aracılığıyla, Atatürk, Türk tarihinin geçmişini

^(*) Bilal N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara 1992, s.214-215.

^(**) Afet İnan, *a.g.e.* s.181.

karanlıklardan kurtarma yolunu açtı. Bugün bildiğimiz tarihle ilgili gerçekleri bize, Atatürk' ün tarih anlayışı getirmiştir. (*)

Anadolu, çok eski dönemlerden beri Türk toprağıydı. Atatürk Türklere bu düşünceyi aşılayarak, onlara ırkla toprak arasında bir birlik duygusu vermeyi ve böylece Batılı tarzda bir vatanseverlik fikri yaratmayı amaçlamıştır. (**)

1. Türk Tarih Kongresi, 1932 yılının Temmuz ayında, Ankara' da tarih uzmanları, profesör ve öğretmenlerin katılımıyla toplandı. Bu toplantıda Türk ulusunun tarihinin çok eskiye dayandığı ve sadece Osmanlı tarihinden ibaret olmadığı; Türklerin ilgi kurdukları ulusların uygarlığını etkileyen ileri bir uygarlığa sahip oldukları şeklinde bir Türk tarih tezi hazırlandı. (***)

Sıra dil alanındaki anlayışın değişmesine gelmişti. Osmanlı Devleti döneminde, Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı yapma bir dil olarak “*Osmanlıca*” belirmişti. Aydınlar ve halk birbirlerinin ne dediğini anlamıyorlardı. Medreselerde bilim dili olarak Arapça kullanılmaktaydı. Atatürk, Türkçe' nin bir kültür dili olması yolunda araştırmalar yapmak amacıyla, 12 Temmuz 1932' de “Türk Dili Tetkik Cemiyeti” ni kurdu. Adı daha sonraları “Türk Dil Kurumu” olarak değiştirilen Cemiyet' in çalışmalarıyla Arapça, Farsça kelimeler, kalıplar Türkçe' den atıldı ve herkesin anlayabileceği sade Türkçe devlet yazılarına girdi. Sadece ibadete çağrıyı ifade eden “ezan”, Arapça yerine Türkçe okunmaya başladı. Böylece ulusal kültürün kurulması yolunda en büyük adımlardan bir atılmış oldu. (****)

2.4.1.4. Hukuk Alanında Yapılan İnkılâplar

Atatürk ile hukuk birbirinden ayrı düşünilemeyen iki kavramdır. Atatürk, Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak için gerçekleştirdiği devrim

(*) Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.151.

(**) Lord Kinross, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1990, s.539.

(***) Muammer Yüzbaşıoğlu, *Atatürk'ü Anmak*, İstanbul 1981, s.42.

(****) Ahmet Mumcu, *a.g.e.* s.152.

hareketlerinin hepsinde hukuk yöntemlerini izlemiştir. Böylece hukuku, bir sosyal mühendislik aracı olarak kullanılmıştır.^(*)

“Atatürk’ ün hukuk inkılâbı” dediğimiz büyük toplumsal olay, gerçekten bir hukuk inkılâbıdır. Çünkü Atatürk’ ün hukuk inkılâbı; eski hukukun dayandığı temel kaynak ve ilkeleri terkederek, Batı hukukunun temel ve ilkelerini kabul etmiştir. Bu da Batı hukuk zihniyetinin benimsenmesini ifade etmektedir.^(**)

Atatürk hukuk inkılâbının, sistemde yaptığı en büyük değişiklik, herşeyden önce “*millî egemenlik*” kavramını hukukun temeli olarak kabul etmesidir. Çağdaş Cumhuriyet hukukunun karakterini oluşturan temel kavram millî egemenliktir. Kurtuluş Savaşı’ nın başında fiilen kabul edilen egemenliğin tek sahibinin Türk milleti olduğu teorisi, Cumhuriyetin kurulmasından sonra açık surette ifade edilmiştir. Bunu yerleştirebilmenin temel şartı ise Lâiklik ilkesini devletin değişmez niteliği olarak kabul etmektir. Bu nedenle çok planlı ve dikkatli bir şekilde, lâikliğin devlet hayatında ve hukukta egemen olmasına giden yol açılıp temizlenmiştir.^(***)

17 Şubat 1926 tarihinde TBMM tarafından Türk Medeni Kanunu’ nun kabulünden sonra, 1930 yılına kadar geçen süre içerisinde Hukuk ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile İcra ve İflas Kanunları da tamamlanarak yürürlüğe konulmuştur.

^(*)Erol Cihan, “*Atatürk ve Hukuk Devleti Kavramı*”, Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1992, s.599.

^(**)Sulhi Dönmezer, “*Atatürk Hukuk İnkılâbı*” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.VI, S.18, Ankara 1990, s.667.

^(***)Sulhi Dönmezer, *a.g.m.* s.668-669, 675.

2.4.2. İlkeler

2.4.2.1. Cumhuriyetçilik

Atatürkçülük, Türkiye' nin siyasal yönetim biçimi olarak "Cumhuriyet" i benimsemiştir. Bu yönetim biçiminde oluşturulacak siyasal "otorite", gücünü halktan alacaktır.^(*)

Cumhuriyetçilik ilkesi, devletin biçimini böylece belirleyerek, devletin düzeni ve yönetiminde kişiselliğin ve keyfiliğin egemenliğini önleyecek en sağlam güvencedir.^(**)

Cumhuriyet, en gelişmiş ve modern bir devlet şekli olarak Türk inkılabının ürünü ve başarısıdır. Türkiye' de Cumhuriyetle istikrarlı bir rejim yerleşmiş ve "Yurtta barış, dünyada barış" parolası devlet politikasının temeli olmuştur. Atatürk Türk halkının geleceğini Cumhuriyetle belirlerken, gelişmiş ve uygar bir toplum olmanın zorunluluğunu da ortaya koymuştur.

Cumhuriyet' in çağdaşlaşma hedefi, devrimlerle amaçlanmış olan hukukî, ekonomik, lâik, sosyal ve ahlaki boyutları içerirken, bilim ve teknolojiyi de öngörmektedir. Cumhuriyetin kültür değerleri ve aydın geleneği, çağdaşlaşma düşüncesinin ve sürecinin ürünüdür. Cumhuriyetçilik, uzun ve zahmetli yıllardan geçerek bugünlere gelmiş ve korunması gereken değerlerin tümünü muhafaza etmiştir.^(***)

2.4.2.2. İnkılâpçılık

Atatürk' ün inkılâp anlayışı, bilimin ve teknolojinin ışığında sürekli bir çağdaşlaşmayı içerir. Bu nedenle atılımlarda şüphe yerine, inanç ve değişmez kararlılık

(*) Suna Kili, *a.g.e.* s.226.

(**) Arif Hikmet Par, M. Agâh Önen, *Atatürk'ü Anlamak*, İstanbul 1981, s.147-148.

(***) Yılmaz Karakoyunlu, "Cumhuriyet 75 Tehlikede mi?", Sabah Gazetesi, 14 Mart 1998, s.13.

vardır. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak, oradaki yerimizi almak, hem zihniyet hem de kurumlar açısından o uygarlığın gereklerini yerine getirmekle olacaktır. Türk inkılâbı, her biri diğerini tamamlayan bir dizi inkılâplarla bu büyük işi başardı. Bunda hedeflenen amaç her yönüyle çağdaş bir toplum haline gelmekti.^(*)

Atatürk bu hususu, şu sözleriyle belirtiyordu: “Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağımıza uygun ve bütün mâna ve biçimiyle medenî bir toplum haline ulaştırmaktır. İnkılâplarımızın temel prensibi budur”.^(**)

Yeniliğe ve gelişmeye yönelmeyi gerekli kalan İnkılâpçılık; modernleşme ve çağdaşlaşma yönünde her zaman ileriye, aydınlığa ve çağdaş uygarlığa gitmeyi ifade etmektedir.

2.4.2.3. Halkçılık

Türkiye Cumhuriyeti “hilafetçilik” in tam karşıtı olarak “*Halkçılık*” ilkesine dayandırılmıştı. Mustafa Kemal Atatürk halkçılık ilkesini bilinçli ve sistemli bir şekilde imparatorluk ideolojisinin yerine geçirmeye çalışıyordu. Bu nedenle TBMM’ nin açılışından itibaren, ortaya attığı her siyasal öneriye ve program taslağına *Halkçılık* adını koymaya özel bir özen göstermiştir.^(***) Halkçılık ilkesi, toplumdaki sınıfsal ayrılıkları görmemezlikten gelme de bir araç olarak kullanılıyordu.^(****)

Halkçılığın temel ilkesini, hükûmetin halk tarafından ve halk için var olması oluşturunuyordu. Cumhuriyet vatandaşlarının iktidara katılımı için yeni kurumların geliştirilmesi gerekiyordu. Bu resmen TBMM aracılığıyla başarılmıştı.^(*****)

(*) Utkan Kocatürk, “*Atatürkçülük, Atatürk İlke ve İnkılâpları*”, Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1992, s.90.

(**) Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, İstanbul 1984, s.72-73.

(***) Emre Kongar, *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, İstanbul 1995, s.130.

(****) Emre Kongar, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, C.I-II, İstanbul 1995, s.130.

(*****) Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II, İstanbul 1983, s.449.

Halkçılık ilkesi, Batı uygarlığı içinde yer almanın bir koşuludur. Çünkü bu uygarlık halka dayanan bir uygarlıktır. Amacı, halkı kendi kaderine, alın yazısına sahip kılmaktır. Kısaca, halkçılık Batılı olmaktır, Batı uygarlığından olmaktır.

2.4.2.4. Lâiklik

Türkiye Cumhuriyeti tarihini inceleyen pek çok yazar, lâikliğin Türkiye'nin toplumsal, siyasal temellerini belirleyen en önemli ilke olduğu kanısında birleşmişlerdir.^(*) Çünkü hemen hemen bütün önemli devrimler Lâiklik ilkesine dayandırılmıştı. Bu devrimleri etkileyen Lâiklik ilkesinden dolayı yeni Cumhuriyetin devrimci kadroları dine karşı olmakla suçlanmışlardır.^(**)

Hiçbir inanca karşı olmayan Lâiklikte, herkes kendi inancında serbesttir, bir baskı ya da diktatörlük söz konusu değildir. Ayrıca Lâiklik, Müslümanlıkla karşıtlık içinde de değildir.^(***)

Lâiklik ilkesiyle devletin, siyasal, sosyal ve ekonomik düzeni milletin ihtiyaçlarına göre belirlenmiştir.^(****) Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşların büyük çoğunluğu hem lâik, hem Müslüman, hem de demokrattır.^(*****)

Kültürel anlamda bir Avrupalılaşma göstergesi de olan Lâiklik^(*****); Ortaçağ'dan çıkış kapısıdır, Ortaçağa dönmesinin güvencesidir. İslâm ülkeleri arasında lâik olan ilk ve tek ülke Türkiye'dir. Türkiye için Lâiklik bir kalkınma davasıdır. Türkiye'de Lâikliğin sonu, Atatürkçülüğün sonu, Türkiye'nin yüzünü Ortaçağa dönmesi demek olacaktır.^(*****) Çünkü Lâiklik Türkiye Cumhuriyeti'nin ve geleceğinin

(*) Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul 1990, s.85.

(**) Emre Kongar, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, C.I-II, İstanbul 1995, s.132.

(***) Emre Kongar, *Demokrasi ve Lâiklik*, İstanbul 1997, s.120.

(****) İbrahim Agah Çubukçu, *"Atatürk, Din ve Lâiklik"*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, S.II, Ankara 1985, s.575.

(*****) Emre Kongar, *Demokrasi ve Lâiklik*, İstanbul 1997, s.22.

(*****) Edgar Morin, *"Osmanlı Avrupalıydı"*, Hürriyet Gazetesi, 29 Ocak 1998, s.14.

(*****) Sina Akşin, *Türkiye'nin önünde üç Model*, İstanbul 1997, s.64-74.

sigortasıdır.^(*) Türkiye’deki Lâiklik, diğer Atatürk ilkelerinin nitelikleri gibi ülkenin tarihine ve gerçeklerine göre olmuştur.^(**)

Onbeş yıl Cumhurbaşkanlığı görevinde buluna Atatürk’ün yaptıkları; İslâm’ı yok etme değil, dinin siyasal yaşama müdahalesini önleme ve Türkiye’yi modern, demokratik bir Cumhuriyete uygunluk sağlayacak duruma getirme amacıyla olduğunu göstermektedir.^(***)

Bir Türk Çağdaşlaşması olan Atatürk Çağdaşlaşmasında toplumsal temel Lâikliktir.^(****) Osmanlı İmparatorluğu’ndaki geleneksel güçler her türlü çağdaşlaşma girişimine dinle beraber olarak karşı çıktıklarından, Lâiklik çağdaşlaşma yolundaki engellerin bir kesiminden kurtulmakta da etkili oldu.^(*****)

Atatürk’ün getirdiği lâik düşünce sayesinde kara taassup ve dinsizlik suçlamaları geleneği sona erdi.^(*****) Lâik düzen insanı özgürleştirerek, onu her türlü sömürüden kurtaracak kapıları açmıştır. Çağdaş bir Türkiye meydana getirmek için Türk devriminin giriştiği her atılım, lâik düşünceyi zorunlu kılmaktadır.^(*****)

2.4.2.5. Devletçilik

Devletçilik; Atatürkçülüğün, devlet, ülke, ulus olanaklarının kullanılmasında, kalkınmada, gelişmede ve çağdaşlaşmada devletin ekonomik faaliyetlerini belirleyen ve yön veren bir ilkesidir. Devletçilik, devletin ekonomideki ana kaynaklarını yaratacak, kuracak, bunları işletecek ve halk yararına işlerde değerlendirerek, kullanarak Atatürkçülüğün tüm çalışmalarına işlerlik kazandıracaktır.^(*****)

(*)Cahit Tanyol, *Lâiklik ve İrtica*, İstanbul 1994, s.12.

(**)İsmet Giritli, “Atatürkçü Lâiklik Anlayışı” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.VI, S.18, Ankara 1990, s.473.

(***)Preston Hughes, *Atatürkçülük ve Türkiye’nin Demokratikleşme Süreci*, İstanbul 1993, s.53.

(****)Bahri Savcı, *Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, İstanbul 1981, s.195.

(*****Emre Kongar, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, C.I-II, İstanbul 1995, s.132.

(*****İlhan Arsel, *Aydın ve “Aydın”*, İstanbul 1997, s.11.

(*****Özer Ozankaya, *Atatürk ve Lâiklik*, Ankara 1981, s.4,64.

(*****Suna Kili, *a.g.e.* s.261-263.

Devletçilik, Osmanlı toplum yapısından, çağdaş devlet niteliklerine geçişteki siyasal dönüşümün ekonomik tarafını tamamlayan bir ilkeydi. Batı'nın XVIII. ve XIX. yüzyıllarda geçirmiş olduğu hızlı kalkınma dönemini, benzer olarak Türkiye'de de oluşturmak için başvurulmuş bir araç niteliğini taşııymaktaydı.^(*)

Karma ekonomiye dayanan Atatürk'ün devletçilik anlayışıyla ülkede peş peşe fabrikalar kurulmuş ve 1939 yılına kadar Türkiye'de birçok sanayi işletmesi hizmete girmiştir. Devlet işletmeciliğinin ülkeye kazandırdığı bu eserler Türk ulusal sanayiinin de çekirdeğini oluşturmuştur.

2.4.2.6. Milliyetçilik

Atatürk'ün düşünce yapısının temel dayanağını; birleştirici, yapıcı, yüceltici ve medenî bir milliyetçilik anlayışı oluşturmaktadır.^(**) Milliyetçiliğin modern bir millet olma ve ulusal bir kültüre kavuşma konusundaki önemini sezen Atatürk, onu ilkelerinin temeli yapmıştır.^(***)

Milliyetçilik, aynı eğitimi alan, aynı bayrağı tanıyan, aynı geleneklere ve tarihe sahip olan insanların varlıklarını millet olarak sürdürme ve yüceltme ilkesidir. Atatürk'ün "*Ne Mutlu Türküm Diyene*" sözünü millî benliğin bir ifadesi olarak değerlendirebiliriz.^(****)

Atatürk milliyetçiliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını korumayı ve Türk toplumunu çağdaşlaştırmayı amaçlamıştır. Bu milliyetçilik anlayışı öbür devletlerin de bağımsızlığına saygı gösteren bir milliyetçiliktir. Türk milletine, devletine, yeniliğe bağlılık; ulusal birliğin sağlanması, çağdaşlaştırıcı bir milliyetçilik, Atatürk devrimlerinin hareket noktasını oluşturur.^(*****)

(*) Emre Kongar, *a.g.e.*, s.131.

(**) Hamza Eroğlu, "*Atatürk'e Göre Millet ve Milliyetçilik*" Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987, s.166.

(***) Yusuf Sarıınay, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Ankara 1990, s.62.

(****) Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara 1991, s.197.

(*****) Suna Kili, *a.g.e.*, s.235-242.

2.5. Atatürk Sonrası Çağdaşlaşma Süreci

Mustafa Kemal Atatürk' ün 1938' de ölümünden sonra da çağdaşlaşma girişimleri devam etmiştir. Ancak 1939-1945 yılları arasındaki II. Dünya Savaşı nedeniyle ülkede savaş ekonomisi uygulanmıştır. Türkiye bu savaşa girmemesine rağmen bu savaştan olumsuz etkilenmiştir.

Uygulanan savaş ekonomisi nedeniyle ülkede karaborsacılık artmış, burjuvazi elindeki sermayeyi artırarak siyasal gücü de denetim altına almaya başlamıştır. 1950' de Demokrat Parti, burjuvazinin temsilcisi olarak iktidara gelmiştir.^(*)

Yeni hükûmet, devletin ekonomideki ağırlığını azaltan ve özel girişi destekleyen bir ekonomik politika izlemeye başladı. Bundan amaç, yabancı sermaye ve dış yardım olanaklarını hazırlayarak, ekonomiyi devletin zararlı etkinliklerinden kurtarmaktı. Ancak 1950' den sonra, ekonomik alanda yapılan uygulamalar, hiç de yapılacağı söylenenlere uygun olmamıştır.^(**) Ayrıca Demokrat Parti'nin kimi Atatürk devrimlerine olumsuz tavır takınması da (dil devrimine açıkça karşı çıkmak, Lâiklik ilkesini yaralamak gibi), 27 Mayıs 1960' da Türk Silahlı Kuvvetleri' nin yönetime müdahale gerekçelerinden birini oluşturmuştur.^(***)

Daha sonra 1963 yılında yeni kurulan “Devlet Planlama Teşkilatı” tarafından 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlandı. Ancak buradaki toplumsal, yönetsel ve örgütsel hedeflerin neredeyse tamamına yakını gerçekleştirilemedi. Sonraki yıllarda hazırlanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1967-1972), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarıyla ülkenin çağdaş uygarlık düzeyine yükseltilmesi hedefinin gerçekleşmesine çalışılmıştır.

^(*) Emre Kongar, *a.g.e.* s.309.

^(**) Emre Kongar, *a.g.e.* s.273.

^(***) Emre Kongar, *a.g.e.* s.165,168.

Bu amaçla Türkiye’ de; 1. ve 2. Boğaz Köprüleri, otoyollar yapılmış, GAP Projesi hazırlanmış, iletişim alanında büyük projeler gerçekleştirilmiş, çok sayıda özel radyo ve televizyon kanalları açılmış, ülkede yolu, suyu, elektriği olmayan köy kalmamasına önem verilmiş, turizm alanında yeni tesisler yapılmış, yeterli düzeyde olmasa da sürekli ülkenin ilerlemesi ve çağdaşlaşması yolundaki çalışmalar devam etmiştir. Çünkü Atatürk’ ün başlattığı çağdaşlaşma hareketi, her çağda çağdaş olmayı gerektirmektedir.

III. BÖLÜM

AVRUPA TOPLULUĞU

3.1. Avrupa Topluluğu Düşüncesinin Kökenleri

Avrupa’ da bir birlik kurmaya yönelik hareketlerin geçmişi çok eski tarihlere kadar dayanır.^(*) Roma İmparatorluğu’ndan başlayarak iki bin yılı kapsayan bir zaman dilimi içinde bir çok Avrupa Birliği girişimleri yapılmış ancak bu girişimler başarısızlıkla son bulmuştur.^(**)

Türklerin 1453’ te İstanbul’ u fethi de “Avrupa Birliği” düşüncesinin oluşumuna çok büyük katkıda bulunmuştur.^(***)

Avrupa’ da çeşitli ülkeleri ya da sektörleri bir araya getirmek amacıyla ortaya atılan birlik kavramlarına baktığımız zaman çok sayıda birlik türü karşımıza çıkmaktadır: Ekonomik birlik, siyasî birlik askerî birlik, federal birlik, konfederal birlik, uluslarüstü birlik gibi... Siyasî, askerî, ekonomik birlik kavramlarını bütünüyle birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir.^(****)

1849 yılında Victor Hugo’nun yazdığı bir kitapta da Avrupa Devletlerinin kurulması fikrinin ortaya atıldığını görebiliriz.^(*****)

Avrupa’nın entegrasyonunu (bütünleşmesini) doğrudan konu alan teorik yaklaşımlar vardır. Siyasi bütünleşme açısından entegrasyon teorileri iki gruba ayrılır: Birinci grupta devlet modelini benimsemiş olan “Çoğulcular” ve “Fonksiyonalistler”; ikinci grupta ise devletin gücünü giderek zayıflatarak, işlevlerinin uluslararası bir organizasyona devrini hedefleyen “Federalist” ve “Yeni Fonksiyonalistler” bulunur. Birinci gruptakiler devletin bizzat entegrasyonu sağlayacağını iddia ederken, ikinci gruptakiler ekonomik faktörlerin bütünleşme sürecinin bağımsızlık değişkenleri olacağını savunmuşlardır.^(*****)

(*) Rıdvan Karluk, *Avrupa Toplulukları ve Türkiye*, İstanbul 1990, s.1.

(**) Esat Çam, “*Avrupa Topluluğu ve Türkiye*” Türk Dış Politikasında Sorunlar, İstanbul 1989, s.145.

(***) Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul 1997, s.271.

(****) Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.29.

(***** Teoman Kuyumcu, *Avrupa Topluluğu*, İKV Yayını, İstanbul 1988, s.1.

(***** Mensur Akgün, “*Avrupa Bütünleşmesinde Teori*”, İKV Dergisi, S.67, s.31.

Geliştirilen modellerin hepsi Avrupa entegrasyonundaki dalgalanmaları açıklamakta yetersiz kalmış ve tekdüze bir gelişme çizgisi beklentisinde olan teorisyenleri hayal kırıklığına uğratmıştır.^(*)

3.2. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun Kurulması

Avrupa Kıt'asında zaman zaman çıkan ve hemen hepsi ekonomik kökenli olan çatışmalar iki defa Dünya Savaşıyla sonuçlanmıştır. Bunlardan İkinci Dünya Savaşı sadece kaybedenler için değil, kazananlar için de yıkıcı olmuştur. Bu nedenle Avrupalılar yeni bir savaşın ancak ekonomik nedenlerin ortadan kaldırılmasıyla önlenebileceğini düşünüyorlardı.^(**)

Savaşın Avrupa' daki doğal kaynakların paylaşılmasından çıktığını düşünen altı Batı Avrupa ülkesi (Fransa, Federal Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) 18 Nisan 1951' de Paris'te imzaladıkları antlaşmayla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurdular. Böylece Avrupa'daki kömür ve çelik üretimi tek bir uluslar arası kuruluş tarafından denetleniyor ve kıt'adaki geleneksel düşmanlar birbirine bağlanıyordu.^(***)

Elli yıl geçerli olacak antlaşmayla kurulan topluluk 1952' de çalışmaya başlamıştır. 10 Şubat 1953' te ise çelik için bir ortak pazar kurulmaya başlanmıştır. Şubat 1958' de geçiş döneminin son bulmasıyla kömür ve çelik ürünlerinde Avrupa' da bir ortak pazar yaratılmıştır.^(****)

1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın üye olduğu topluluğun amaçları; üye ülkelerin ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, işsizliği önleyerek hayat seviyesinin yükseltilmesini sağlamaktır. Ayrıca sektörde tekelleşmenin önlenmesi, yatırımların hızlandırılması ve işçilerin konut edindirmelerine yardımcı olunması da amaçlanmıştır.^(*****)

(*) Mensur Akgün, *a.g.m.* s.31.

(**) Htülya Baykal, "Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliği", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara 1988, C.IV, S.14, s.753.

(***) N. Nisa Bayramoğlu, *Avrupa Topluluğu, Ülkeleri ve Türkiye'nin Tanıtımı*, Ankara 1987, s.10.

(****) Rıdvan Karluk, *a.g.e.* s.2.

(***** Rıdvan Karluk, *a.g.e.* s.3.

3.3. Avrupa Topluluğu' nun Kurulması

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu' nun başarılı sonuçlar yaratması yeni girişimlere yol açmıştır. Üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarının yaptığı bir dizi toplantı ve konferanslardan sonra 25 Mart 1957' de Roma' da Ortak Pazar (AET), Avrupa Atom Enerji Birliği'ni (EURATOM) yaratan antlaşmalar ile topluluğun kurumlarıyla ilgili konvansiyon imzaladı ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girdi. Böylece doğrudan siyasal entegrasyon yerine Avrupa'nın ekonomik entegrasyonunun yolları açılarak fonksiyonel bütünleşme başlatıldı. (*)

Ortak Pazar antlaşması hukuk açısından her ne kadar ekonomik bir antlaşma olsa da politik görünümü de vardır. Eğer politik istem olmasaydı Ortak Pazar da olmazdı. (**)

1951 yılında Paris Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1957 yılında Roma Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Enerji Topluluğu (***) aynı amaca yönelik ayrı topluluklar olduğundan işleyişinde ortaya çıkan çifte kullanım büyük sakıncalar yaratmıştır. Bunu gidermek için 8 Nisan 1965' te Brüksel Antlaşması imzalandı. 1 Temmuz 1967' de yürürlüğe giren bu "*Topluluk Kurumlarını Birleştirme Antlaşması*"yla tek bir Bakanlar Konseyi, tek bir Avrupa Komisyonu üç topluluk için de geçerli olduğundan tek bir yürütme sağlanmış oldu. (****)

Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun komisyonları, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun ise Yüksek Otorite' si Avrupa Toplulukları Komisyonu olarak birleştirilmiştir. Bu şekilde Avrupa Toplulukları isimlendirilmesi temellenmiş oluyordu. Daha sonra Avrupa Toplulukları yerine entegrasyonun ulaştığı düzeyi daha iyi yansıtan *Avrupa Topluluğu* isimlendirmesi yaygınlık kazanmıştır. (*****)

(*) Esat Çam, *a.g.m.* s.147.

(**) Jean-François Deniau, *Ortak Pazar*, İstanbul 1974, s.139.

(***) Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.97.

(****) Esat Çam, *a.g.m.* s.147.

(*****) Ömer Bozkurt, *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*, Ankara 1987, s.13.

3.4. Avrupa Topluluğu' nun Genişlemesi

Avrupa Topluluklarının kuruluşundan itibaren göstermiş oldukları başarılı gelişme, önceleri Avrupa Topluluklarına girmek istemeyen ülkelerin de Topluluğa müracaatta bulunma isteklerine yol açmıştır. 1961 yılında İngiltere, topluluğa katılmak için ilk girişimi yapmıştır. Ancak 1963' te Fransa Cumhurbaşkanı General De Gaulle, bu başvuruyu veto etmiştir.

İngiltere' nin daha sonraki başvuruları ancak General De Gaulle' nin iktidardan ayrılmasından sonra görüşülmüş ve kabul edilmiştir. 1 Ocak 1973'de katılma antlaşmaları yürürlüğe giren İngiltere, İrlanda ve Danimarka da Topluluğa üye olmuşlardır. Topluluğun ikinci genişlemesi 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan'ın onuncu üye olarak katılmasıyla olmuştur. Yunanistan, AET'nin kurulmasından sonra bu topluluklara katılmayan amaçlayan ilk ülkedir.

Üçüncü genişleme ise 1 Ocak 1986 tarihinde İspanya ve Portekiz' in Topluluklara katılması ile olmuştur.^(*)

1979 yılından itibaren Topluluk ülkelerinde Avrupa para birimi olarak ECU (the European Currency Unit) kullanılmaya başlanmıştır. ECU, Avrupa paralarından meydana gelen bir sepete dayanan ve Topluluk para otoriteleri tarafından ödeme aracı ve hesap birimi (nümerer) olarak kabul edilen resmî ve sunî bir para birimidir. Topluluk içinde standart bir hesap birimi olarak kullanılan ECU, aynı zamanda ödeme aracı özelliğini de taşır.^(**)

Dördüncü ve son genişleme ise 1995 yılında Topluluğa Avusturya, İsveç ve Finlandiya' nın üye olmasıyla gerçekleşmiştir. Şimdiye kadar küçük halkalarla genişleyen Avrupa Birliği üye sayısının bundan sonra nasıl artacağı bilinmemektedir.^(***)

(*) Rıdvan Karluk, *a.g.e.* s.6-10.

(**) Rıdvan Karluk, *a.g.e.* s.112-113.

(***) *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, 14 Nisan 1998, s.15.

Topluluğun ulaşmak istediği son hedef, siyasi bütünleşmedir. Aslında ekonomik bütünleşme tamamlandıkça siyasi bütünleşme hedefi gerçekleşecektir. Çünkü ekonomik beraberliğin sonu siyasi beraberlik olacaktır. Kurucular, Topluluğun son hedefini “Avrupa Birleşik Devletleri” olarak görmüşlerdir. Ancak bugünkü siyasi koşullar daha uzun süre bunun bir ilke olmak niteliğini sürdüreceği izlenimini vermektedir.^(*)

3.5. Avrupa Topluluğu ve Tek Senet

Roma Antlaşmalarının ilk revizyonu olan ve 1987 Temmuz’unda yürürlüğe giren “Avrupa Tek Senet” i programın siyasi düzeyde kabulü anlamına gelmekteydi. Burada yenilenen siyasi istenç, bütünleşme yolundaki çok sayıda derin sorunun bir araya gelmesinden oluşan kördüğüm çözülmesine olanak tanıyan iradelerin birleşmesidir.^(**)

Avrupa Tek Senedi’ nin metnine, bir ilke olarak Avrupa Toplulukları’ nın dış ilişkilerinin ve Avrupa Siyasal İşbirliği çerçevesinde kararlaştırılan aktivitelerin birbirine bağlı olacağı açıkça alınmıştır.^(***)

Üye ülkelerin pazarlarını Tek Avrupa Senedi çerçevesinde birbirlerine açmalarıyla ortaya çıkacak yararlar şöyledir: Ticareti olumsuz etkileyen engellerin kaldırılmasından doğan kazançlar, optimum işletme büyüklüklerinin oluşturulması dolayısıyla ölçek ekonomi yararları, rekabetin artmasıyla ortaya çıkan yararlar, üretimi etkileyen kısıtlamaların kalkmasıyla ekonomide meydana gelecek refah artışlarıdır.^(****)

1993 yılından başlayarak Tek Senet’ in getirdiklerini uygulama alanına geçirmek için üye devletler pazarlık masasına oturmuşlardır.^(*****)

(*)Hülya Baykal, *a.g.m.* s.754.

(**)H. Von Moltke, “1992 Avrupa Tek Pazarı”, İKV Dergisi, S.73, s.19-22.

(***)Fusun Arsava, “Avrupa Tek Senedi”, İKV Dergisi, S.56, s.15-17.

(****)Rıdvan Karluk, *a.g.e.* s.15.

(*****Deniz Vardar, *a.g.m.* s.122.

3.6. 2000' li Yıllara Doğru Avrupa Birliği

Avrupa Toplulukları, 1991 yılında Hollanda' nın Maastricht şehrinde, Devlet ve Hükûmet Başkanları zirvesiyle iç bütünleşme yolunda tarihi bir dönüm noktasını gerçekleştirmişlerdir. (*)

Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu (AT) kullanımı resmîleşmiştir. En sonunda 1 Kasım 1993' de topluluğun yeni adı Avrupa Birliği (AB) olmuştur. (**)

1 Kasım 1993' te üye ülkeler tarafından onaylanarak yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması topluluğun etkinliğini ve faaliyet alanını oldukça genişletmiştir. (***)

Paris ve Roma Antlaşmalarında önemli değişiklikler yapan Maastricht Antlaşması, sosyal politika alanında da yeni düzenlemeler getirerek bazı alanlarda karar sürecini kolaylaştırarak daha çok nitelikli çoğunluk yöntemini kullanmayı öngörmüştür. Maastricht Antlaşması ile sosyal şartın hükümlerine paralel “sosyal diyalog” kurumu güçlenirken “öğretim, mesleki eğitim ve gençlik”, “kamu sağlığı”, “tüketicilerin korunması”, “kültür”, “ekonomik ve sosyal bütünleşme” gibi konular yeniden düzenlenmiştir. (****)

2000' li yıllara yaklaştığımız şu günlerde, Avrupa Birliği dışındaki entegrasyon hareketleri de hızlı bir gelişim süreci içindedirler. Bunlar içinde Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü (APEC), iki milyarın üzerindeki nüfusuyla en büyük ticari bloku oluşturmaktadır. Üçüncü sıradaki Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA)' dan sonra gelen Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)'nın üyelerinin önümüzdeki günlerde Avrupa Birliği (AB)' ye bağlanacağı beklenmektedir. Ayrıca bunların dışında Güney Yarım Küresi Ortak Pazarı (MERCOSUR), Güney Afrika

(*) S.Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Eskişehir 1995, s.32.

(**) Deniz Vardar, *“Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri”*, Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul 1994, s.121.

(***) Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.259.

(****) Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.260.

Kalkınma Konferansı (SADC), Asya Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Gelişen Sekizler (D-8) gibi çok sayıda organizasyonlar vardır. Bunların içinde de ekonomik boyutun ilerisinde siyasal bütünleşmeyi de hedef alan, en etkili karar alma sürecine sahip tek uluslararası organizasyon Avrupa Birliği' dir.^(*)

Avrupa Birliği' nin Doğu'ya genişleme sürecini başlatmak amacıyla 12 Mart 1998 günü Londra' da on beş Avrupa Birliği üyesi ülke ile Türkiye dışındaki on bir aday ülke toplanmıştır. 12-13 Aralık 1997 tarihindeki Lüksemburg Zirvesi' ni ve genişleme sürecinin dışında bırakılmasını protesto için, Türkiye bu toplantıya katılmamıştır.^(**)

Avrupa Birliği, genişleme sürecini 30 Mart 1998 günü on bir aday ülke ile Brüksel' de başlatmıştır.^(***) Şu anda on beş ülkenin üye olduğu Avrupa Birliği' nin üye sayısı bir anda 15' ten 27' ye ulaşabilir görünmektedir. Bu genişleme etap etap gerçekleştirilecektir. Üyeliği ilk kabul edilecek ülkeler, topluluğun şartlarına en uygun olan ülkeler olacaktır. Görünüşte üye olmak isteyen ülkelerden Estonya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya ve Güney Kıbrıs daha fazla şanslı görünmektedirler. Çünkü Avrupa Komisyonu, ilk etapta bu ülkelerin kabul edileceklerini onaylamıştır. Avrupa Birliği' ne üyeliğe aday diğer beş ülke Letonya, Litvanya, Slovakya, Romanya ve Bulgaristan' ın durumları ise belirsizliğini korumaktadır.^(****)

Üye olacak ülkelerden Güney Kıbrıs' ın Avrupa Birliği' ne asıl üyelik sürecinin başlamasıyla ilgili bir yorum ve haber veren Fransız Le Figaro Gazetesi, "Güney Kıbrıs, Maastrich ölçütlerine genelinde uymasına karşın, ikiye bölünmüş bu ada birkaç ay

(*) Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.235-239.

(**) Barçın Yinanç, "Çay İçip Dağıldılar", Milliyet, 13 Mart 1998, S.16. Ayrıca bkz. Stelyo Berberakis, "Avrupa Kesin Tavrını Artık Almalı", Sabah, 16 Mart 1998, s.17.

(***) Ahmet Sever, "Kıbrıs'ta AB Darbesi", Milliyet, 31 Mart 1998, s.17.

(****) *Yeni Yüzyıl*, 14 Nisan 1998, s.15.

içerisinde Avrupa' nın karabasanı haline gelebilir" görüşüne yer vermiştir.^(*) Zaten Avrupa Birliği' nin Kıbrıs Rum Yönetimi ile masaya oturması üyeliğinin garanti olduğunu göstermemektedir.^(**) Çünkü Güney Kıbrıs' ın bugünkü koşullarda Avrupa Birliği ile bütünleşmesi basit bir olay değildir.^(***)

Topluluğa üye ülkelerden İngiltere ise; iki toplumlu, iki kesimli, federal bir Kıbrıs' ın AB' ye girmesini tercih etmektedir.^(****) Kıbrıs' ı "Cumhuriyet" olarak AB' ye almak isteyen İngiltere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi' nde bu yönde baskı oluşturmaya başlayarak kaleme aldığı metni kabul ettirmeye çalışmaktadır.^(*****)

Bütün bu gelişmeler, Avrupa Birliği' nin Kıbrıs ile tam üyelik görüşmelerine başlamasının, bölge istikrarını ciddi bir şekilde tehlikeye sokacağını göstermektedir.^(*****)

Bu arada Avrupa Birliği' ne üye ülkeler, ulus ve bayrak terketmeden başladıkları iktisadi birliği gerçekleştirdikten sonra, şimdi de mali bir birliği yaşama geçirmeye çalışmaktadırlar. Bugün Avrupa Birliği' nde esas olan para Alman Markıdır. Bunun yerini alacak olan "Euro" rezerv para konumuna geçecek ki bu da çok önemlidir. Çünkü Avrupa Birliği dışındaki diğer üçüncü ülkeler merkez bankalarındaki rezervlerini dolar kadar Euro ile tutmaya başlayınca Euro' ya olan talep de artacaktır.^(*****)

Euro, 1 Ocak 1999' da sadece kağıt üstünde yürürlüğe girecektir. Banknot ve madeni para olarak 1 Ocak 2002 yılında ulusal para birimleri ile tedavüle çıkacaktır. 2002 yılının ikinci altı ayında ise ulusal para birimlerinin yerini alacaktır.^(*****)

(*) Mine G. Kırıkkanat, "AB'nin Karabasanı Olacak", Milliyet, 14 Nisan 1998, s.15.

(**) Sami Kohen, "Herkes Kendi Yolunda", Milliyet, 14 Nisan 1998, s.14.

(***) Zeynep Atıkan, "Ateşle Oynamak", Hürriyet, 31 Mart 1998, s.8.

(****) Barçın Yinanç, "Kaybeden Olursunuz", Milliyet, 14 Mart 1998, s.18.

(***** Sema Emiroğlu, "İngiltere Kıbrıs Oyunu", Milliyet, 16 Mart 1998, s.17.

(***** Ferai Tınç, "Holbrooke'un Uyarısı", Hürriyet, 23 Mart 1998, s.16.

(***** Zeynep Göğüs, "Doların Fiyakası Bozulacak" Sabah, 2 Mayıs 1998, s.5.

(***** Enis Berberoğlu, "Euro, Türkiye İçin Önemli mi?", Hürriyet, 5 Mayıs 1998, s.12.

Avrupa' nın kabul ettiği ekonomik anayasaya göre, güçlü ortak para birimi amacıyla üç kriter belirlenmiştir: 1. yüzde n altında yıllık enflasyon, 2. Gayri safi milli hasılanın yüzde 60' ını aşmayan kamu borçları, 3. Gayri safi milli hasılanın yüzde 3' n aşmayan kamu kesimi borçlanma isteği.

Avrupa Birliği İstatistik rgt Eurastat' ın verilerine göre "Euroland" lkeleri içinde en düşük yıllık enflasyon %0,6 ile Almanya, %0,8 ile Fransa' da görülürken, en yüksek yıllık enflasyon %2,2 ile Hollanda' da saptanmıştır. 1998 Mart ayı sonu itibarıyla parasal ve ekonomik birliğe giren 11 AB ülkesinde yıllık enflasyon oranı %1,2, AB' nin 15 ülkesindeki yıllık enflasyon oranı ise %1,3 olarak açıklanmıştır.^(*)

Euro, ilk önce Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İspanya, Portekiz, Avusturya, İrlanda, Finlandiya ve İtalya' da yürürlüğe girecektir. İngiltere, İsveç ve Danimarka ilk etapta ortak para sistemine geçmemiştir. Yunanistan ise ortak para için gerekli kriterleri tutturamamıştır.^(**)

Türkiye için de önemli olan Euro ile Avrupa lkelerinde alışveriş yapılabilecek, ek ve kredi kartı olarak Euro kullanılabilecektir. Fransa Başbakanı Jacques Chirac Euro' yu "Ortak para birimine geçiş Avrupa için ilk defa silahlarla gerçekleştirilmemiş büyük değişiklik" şeklinde ifade etmiştir.^(***)

şu anda on beş yesi bulunan ve on bir yesi, 1 Ocak 1999 tarihinde ortak para birimi Euro' ya geçecek olan Avrupa Birliği' nin geleceğini zaman gösterecektir.

^(*) *Hürriyet*, 5 Mayıs 1998, s.9.

^(**) Enis Berberoğlu, *a.g.m.* s.12.

^(***) *Hürriyet*, 5 Mayıs 1998, s.9.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

4.1. Türkiye' nin Ortak Üyelik Başvurusu

Cumhuriyet' in ilânıyla birlikte Avrupalılaşma süreci çabucak benimsenerek sürdürülmeye başlanmıştır. Bunun için yapılan çeşitli inkılâplarla (harf inkılâbı, kılık kıyafet değişikliği gibi) Türk toplumu yeniden şekillendirilmek istenmiştir. Böylece Avrupa' nın ulaşmış olduğu düzeye bir başka deyişle “çağdaş uygarlık” düzeyine ulaşmak en büyük hedef olarak belirlenmiştir.

Bütün bu gelişmelerin de sonucu olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, Batı Avrupa içindeki çeşitli uluslararası örgütlerde yer almak istemiştir. Ancak bu örgütlere üye olmak pek de kolay olmamıştır. Örneğin NATO' ya üye olabilmek için 1950 yılında 4500 kişilik bir Türk savaş birliği Kore' deki Birleşmiş Milletler Gücü' ne gönderilmiştir.^(*)

Avrupa ile ekonomik, siyasal ve kültürel yönden yakın ilişki içinde olmayı hedefleyen ve bunu bir devlet politikası haline getiren Türkiye' nin uzun süre AET' ye ilgisiz kalması beklenemezdi.

Bu nedenle Türkiye “ortak üye” olmak için 31 Temmuz 1959' da Topluluk Konseyi' ne başvurmuştur. Yunanistan' ın Topluluğa üyelik başvurusundan hemen sonra çok aceleyle gelmiş bir şekilde üyelik başvurusunda bulunan Türkiye, AET' nin ne olup ne olmadığını çok fazla düşünmemiştir.^(**)

Yeni kurulmuş olmasına rağmen Türkiye ve Yunanistan gibi ülkelerin ortak üyelik başvurusu Topluluğa önemli bir moral desteği olmuştur.^(***)

(*) Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1995, s.728.

(**) Mehmet Ali Birand, *Türkiye' nin Ortak Pazar Macerası (1959-1990)*, İstanbul 1990, s.59.

(***) Atilla Eralp, “Soğuk Savaş' tan Günümüze Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”, Türkiye ve Avrupa, İstanbul 1997, s.91.

4.2. Başvuru Sonrası Gelişmeler

1961' de AET' nin Yunanistan ile imzaladığı Antlaşma 1962' de yürürlüğe girer. Ancak, özellikle Fransa ve İtalya' nın karşı çıkmasıyla, Türkiye ile yapılan görüşmeler -Almanya' nın Türkiye'yi desteklemesine rağmen- uzar gider.^(*)

Türkiye ile Topluluk arasındaki görüşmeler üç dönemden oluşur. Birinci dönem görüşmelerde (28 Eylül 1959-21 Ekim 1960) Türkiye; ortaklık ilişkisinin gümrük iş birliği üzerine kurulmasını, AET organlarında temsil edilmesini ve amacının tam üyelik olduğunu Topluluğa iletmiştir. Topluluk ise tam üyelikten önce organlara katılmanın mümkün olmadığını belirtmiştir.

İkinci dönem görüşmelerde (10-22 Nisan 1961) ise Türkiye gümrük birliğine dayalı bir ortaklık antlaşmasında ısrar ederken Topluluk ekonomik iş birliğini ön plana çıkarmıştır. Bu dönem görüşmeleri eski başbakanlardan Adnan Menderes ile eski bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan' ın Türkiye' de idam edilmeleri üzerine dondurulmuştur.

Üçüncü dönem görüşmeleri (18 Haziran 1962-25 Haziran 1963) ise *Ankara Antlaşması* veya *Ortaklık Antlaşması* adıyla da anılan ve gümrük birliğine dayanan antlaşma ile sonuçlanmıştır.^(**)

4.3. Ankara Antlaşması

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında 12 Eylül 1963' de Ankara' da imzalanan *Ankara Antlaşması*, 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Ankara Antlaşması'yla Türkiye, Topluluğa Yunanistan ve Batı Avrupa'daki altı kurucu üyesinin taşıdığı “*tam üyelik statüsü*” ile değil, “*ortak üye*” statüsü ile katılmıştır.^(***)

(*)Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*, İkinci Kitap, İstanbul 1990, s.910.

(**)Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Eskişehir 1995, s.262-263.

(***)N.Nisa Bayramoğlu, *Avrupa Topluluğu, Ülkeleri ve Türkiye'nin Tanıtımı*, Ankara 1987, s.10.

Bunun da nedeni tam üyelik statüsünün getirdiği ekonomik sorumlulukları Türk ekonomisinin kaldıramayacak olması ve altı Batı Avrupa Devleti' ni ekonomik ve hatta siyasal birliğe iten nedenlerin Türkiye tarafından paylaşılmamasıdır.^(*)

Ankara Antlaşması, "İkinci Tanzimat Fermanı"na benzetilmiş; Tanzimat Fermanı'nın öncülüğünü ve sorumluluğunu şairler, romancılar, paşalar üzerine almıştır ama Ankara Antlaşması'nın sorumluluğunu sanayiciler yüklenmiştir denilmiştir.^(**)

Ankara Antlaşması ile Türkiye' nin Topluluğa tam üyeliği için uzunca bir zaman belirlenmişti. Önce 5 yıllık bir Hazırlık Dönemi ve 12 yıllık bir Geçiş Dönemi'nden sonra, Türkiye Roma Antlaşması' nın öngördüğü ekonomik yükümlülükleri yerine getirebilecek bir ekonomik yapıya sahip olduğunda "*Tam Üyelik*" için başvurabilecekti. Geçiş Dönemi ise Türkiye ile Topluluk arasında tam bir gümrük birliğinin gerçekleşmesini öngörmekteydi.^(***)

4.4. Katma Protokol

Ankara Antlaşması ile belirlenen Hazırlık Dönemi öngörülen süreden daha uzun sürdü ve 23 Kasım 1970' te Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasında Brüksel' de imzalanan ve 1 Ocak 1973' te yürürlüğe giren "*Katma Protokol ve Antlaşma*" ile Geçiş Dönemi başlatılabildi.^(****)

Katma Protokol'le Türk işçilerinin Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerde serbestçe dolaşımı yani çalışabilmesi de mümkündür. Ortaklık Konseyi' nin 1976' da aldığı kararla serbest dolaşım kademeli olarak gerçekleşerek 1 Aralık 1986 tarihinden itibaren Türk işçilerine serbest dolaşım hakkı verilecekti. Ancak bu hak uygulanmaya konmamış veya konamamıştır.^(*****) Avrupa'nın Türklerin hücumuna uğrayacağından korkan topluluk, çeşitli bahanelerle serbest dolaşıma izin vermemiştir.

(*)Gülten Kazgan, *Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye İlişkileri*, İstanbul 1974, s.148.

(**)Haydar Kazgan, *Türkiye-AET İlişkileri*, İKV Yayını, İstanbul 1977, s.75.

(***)Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)*, C.II, Ankara 1994, s.318.

(****)Fahir Armaoğlu, *a.g.e.* s.318.

(*****Mehmet Genç, "*Avrupa Topluluğunda Serbest Dolaşım ve Türkiye*", *Türk Dış Politikasında Sorunlar*, İstanbul 1989, s.198.

Katma Protokolle Türkiye, gümrük duvarlarını da belli bir süre içinde sıfıra indirecekti. Bazı malların gümrüklerini her yıl kademeli olarak 12 yılda ve bazılarının gümrüklerini de 22 yılda sıfırlayacak olan Türkiye bunu gerçekleştirememiştir.^(*)

Ortaklığın ikinci dönemi olan geçiş döneminde Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği kurularak tarım alanları hariç olmak üzere malların serbest dolaşımına yönelinmekte ve politikaların yaklaştırılması için bir seri önlem öngörülmektedir.

Antlaşmaya göre 1996 yılından itibaren başlayacak olan son dönem için bir süre belirtilmemiştir. Bu son aşamada serbest dolaşım, ekonomi politikalarının Avrupa Birliği politikalarına yaklaştırılması, tamamlanmış olması gereken sanayi mamullerindeki gümrük birliği eklendiğinde, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında ekonomik bütünleşme gerçekleşecektir.^(**)

Türkiye, tam üyelik başvurusunda bulunmak için Ortaklığın ileri sürdüğü tüm aşamalardan geçmek zorunda değildir. Yunanistan'ın yaptığı gibi, Topluluğu kuran Roma Antlaşması'nın katılma maddesine dayanarak, Türkiye her zaman başvuruda bulunabilir.

Türkiye'nin Toplulukla ortaklığın kurumsal çerçevesini ve temel ilkelerini belirleyen Ankara Antlaşması, taraflar arasında gittikçe gelişen ekonomik işbirliğini, toplumsal bağların güçlendirilmesini ve ileride de Türkiye'nin tam üyeliğini hedeflemiştir.^(***)

Ortaklık Antlaşması (Ankara Antlaşması) ve Protokoller, Türkiye'yi tam üyeliğe götüren yolu çizmiştir ve Türkiye'yi hedeften uzaklaştıran değil, hedefe yaklaştıran belgelerdir.^(****)

(*)Fahir Armaoğlu, *a.g.e.* s.318.

(**)Gülten Kazgan, *Yeni Ekonomik Düzen'de Türkiye'nin Yeri*, İstanbul 1994, s.238.

(***)Meliha Benli Altunışık, *"Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye"*, Türkiye ve Avrupa, İstanbul 1997, s.372.

(****)Tansuğ Bleda, *"Türkiye-AET İlişkileri"*, İKV Dergisi, S.51, s.17-22.

4.5. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu

Topluluk ile Türkiye'nin ilişkileri 12 Eylül 1980' den sonra bir süre durmuştur. Türkiye' deki özellikle demokrasiye ve insan haklarına ilişkin uygulamalar Avrupa Topluluğu parlamentosunda sert eleştiriler almasına karşın, 1983'te Türkiye'nin demokrasiye geçmesiyle Toplulukla ilişkiler yumuşamıştır. (*)

Türkiye Avrupa Topluluğu'na resmî tam üyelik başvurusunu 14 Nisan 1987' de yaptı. (**) Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi'nin 27 Nisan'da yapacağı toplantıda başvuruyu görüşmesini sağlamak amacıyla Türkiye özellikle 14 Nisan tarihini seçti. Çünkü 17 Nisan' da araya girecek Paskalya tatili konunun Mayıs ayında görüşülmesine neden olacaktı. Üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarının incelenmek üzere komisyona gönderdikleri başvuru hakkında hazırlanan Görüş Raporu Türkiye'nin müracaatından tam 2,5 yıl sonra açıklanmıştır. Türkiye'nin tam üyelik başvurusu reddedilmemiş fakat olayların gelişimine bırakılmıştır. Başvuru kabul edilmemiş bile olsa, tekrar tam üyelik müracaatında bulunma hakkı vardır. (***)

Türkiye'nin önde gelen gazetelerinden Hürriyet (15 Nisan 1987), Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunu "*Avrupa'da Görücüye Çıktık*" başlığıyla vererek, bazı bilim adamlarının görüşlerinden yararlanarak tam üyeliğin avantajlarını şöyle sıralamaktadır: Türkiye'nin siyasal standardı yükselir, ekonominin bazı sektörlerini olumlu etkiler, rekabete girebiliriz, ABD' nin bakışı değişir, uluslararası şirketlerin Türkiye' ye bakışı artar, istihdam artar, çağdaş refah düzeyine ulaşırız. (****)

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 1997 Temmuz' unda yayınlanan "Gündem 2000" adlı, Birliğin 2000' li yıllara doğru genişleme sürecini ele alan raporda önümüzdeki dönemde Estonya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Macaristan ile tam üyelik müzakerelerine başlanması önerilmektedir. Bu ülkelerin ilk etapta kabul edilmelerini Avrupa Komisyonu da onaylamıştır. (*****)

(*) Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul 1997, s.278.

(**) Deniz Vardar, "*Türkiye Avrupa Topluluğu İlişkileri*", Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul 1994, s.127.

(***) Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Eskişehir 1995, s.293.

(****) Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.323.

(*****) *Yeni Yüzyıl*, 14 Nisan 1998, s.15.

Ekonomik bakımdan Türkiye' ye göre fazla avantajı olmadığı halde bu ülkelerin Avrupa Birliği' ne alınması için müzakerelerin başlatılacak olmasının nedeni: Avrupa ülkelerinin yüzyıllardır Türkiye' ye yönelik sahip oldukları ön yargılardır.^(*) Tam üyelik halinde Türkiye ile AB arasında uyum açısından engel olarak görülen bir başka sorun ise, Türkiye' deki yüksek enflasyondur. Ayrıca politika alanındaki yetersizlikler de bir diğer engeldir.

Yasama yetkisini kullanan TBMM'nin Avrupa Birliği' ne tam üyelik halinde, bu yetkiden Avrupa Birliği'ne devredilmiş alanlarda feragat etmesi, diğer alanlarda da AB'nin gereklerine göre kullanması gerekecektir. 1982 Anayasası'nın 6. maddesi "*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türk milleti egemenliğini, Anayasa'nın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle, kullanır*" demektedir. Bu gerçek ışığında, yasama yetkisini kullanan tek organ olarak TBMM'nin belirlenmiş olması ve Anayasa'nın 7. maddesinde yasama yetkisinin devredilemeyeceği hükmü de üyelik için ciddi bir engel oluşturmaktadır.^(**)

Yargı yetkisinin devri açısından da Anayasa ve topluluk hukuku açık bir uyumsuzluk içindedir. 1982 Anayasası' nın 9. maddesi "*Yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır*" demektedir. Avrupa Topluluğu hukuk düzeninde ise, Topluluk hukukunun yorum ve uygulamasına ilişkin sorunlar Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD) tarafından topluluk amaçları doğrultusunda çözümlenmektedir. ATAD' ın verdiği kararlar ulusal mahkemeler için bağlayıcıdır.^(***)

(*)Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.328-329.

(**)Ayşe Işıl Karakaş, *Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği*, İst. 1993, s.222-223.

(***)Ayşe Işıl Karakaş, *a.g.e.* s.224.

Her gün değişen dünya koşullarında bazı kavramların günümüzün ihtiyaçları karşısında yeniden gözden geçirilmesinde fayda vardır. Avrupa Birliği kurumlarında oy ve parlamenter ağırlığı nüfusa göre belirlenmektedir. Bir takım önemli kararlar oy birliği ile alınmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin egemenlik haklarından vazgeçtiği alanlar oldukça sınırlı olacaktır.^(*)

4.6. Gümrük Birliği ve Sonrası

Daha önce Katma Protokol' le 12 ve 22 yıllık dönemler içinde gümrük oranlarının indirilmesi kararlaştırılmış ve 1 Ocak 1995'te bu sürenin sona ermesi saptanmıştı. Avrupa Birliği de kendi gümrüklerini sıfırlayarak bunu uygulamaya geçirmiştir. Kanunun yeniden gündeme gelmesiyle Türkiye'nin gümrük indirimini 1996 yılına dek gerçekleştirmesi yönünde bir proje oluşturuldu.^(**)

6 Mart 1995 tarihli Ortaklık kararıyla taraflar arasında malların serbest dolaşımında gümrük vergilerinin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerinin uygulanması öngörülmüştür.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren sanayi mallarının dolaşımında gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılması, ayrıca Türkiye' nin içeride AB kökenli mallara fazla vergi uygulamaması ve iki yıl içinde de devlet tekellerinin kaldırılması, kamu alımlarında ise karşılıklı açılma öngörülmüştür.^(***)

Ancak aradan geçen zaman içinde Türkiye'nin gümrük birliğinden kâr yerine zarar ettiği ortaya çıkmıştır. Çünkü gümrük birliği ile Türkiye pazarı Avrupa mallarına açılmış, Avrupa Birliği' nden ithalat oldukça artmıştır. Bunun yanında AB' ye yönelik gümrük vergilerinin kaldırılmasından dolayı önemli miktarda vergi kaybına uğranılmıştır. Ayrıca ek mali yardımlar da Avrupa Parlamentosu tarafından Türkiye' de

(*) Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.339.

(**) Deniz Vardar, *a.g.m.* s.129-130.

(***) Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.349-50.

insan haklarına yeterince duyarlı olunmadığı gerekçesiyle engellenerek Türkiye' ye verilmemiştir.

Gümrük birliğinin olumlu etkisi ise, gümrük birliği öncesinde bazı işletmelerin yeniden yapılanma çalışmalarına girmesi olmuştur. Ayrıca rekabetin uzun vadede getireceği diğer olumlu etkiler de olacaktır.^(*)

Gümrük birliği gerçekten ortak ticaret politikalarına dahil olmanın yanında Avrupa Birliği ile bir kurumsal ilişkiyi de içermektedir.^(**)

Gümrük birliğine yönelmeyle üye ülkelerle ilişkilerdeki konum ve uluslararası ticaret açısından Türkiye “üçüncü ülke” statüsünden çıkıp tam ortak olma konumuna gelmiş olacaktır. Ortaya çıkan bu yeni süreç beklenen sonuca ulaşırsa, Türkiye aynı zamanda Avrupa Birliği'ne üye olmadan gümrük birliğini tamamlamış ilk ülke olacaktır.^(***)

Türkiye de asıl hedefin tam üyelik olduğunu, gümrük birliğinin buna giden yolda ara bir istasyon olduğunu açıkça beyan etmiştir.

Türkiye'nin şu anda Avrupa Birliği'ne üye olamamasında kendi hataları da vardır. Eğer Türkiye 1970'lerde üyelik için gerekli çabaları gösterseydi, bugün değil genişleme sürecinin içinde, hatta diğer adaylar için karar veren Birlik üyeleri arasında yer almış olabilirdi. Yine Türkiye, son yıllarda “Avrupalılaştırma” hedefinin gerektirdiği politikaları uygulasaydı, şimdi onun adaylığına karşı çıkanların koz olarak kullandığı gerekçeleri de ellerinden almış olacaktı. Avrupa Birliği sadece ekonomik bir hedef

(*)Veysel Bozkurt, *a.g.e.* s.350-51.

(**)Deniz Vardar, *a.g.m.* s.130.

(***)Meliha Benli Altunışık, *a.g.m.* s.376.

değil, Türkiye' nin çok eskiden beri siyasal ve sosyal boyutları ile birlikte önemseddiği ve öncelik verdiği bir vizyondur. Bundan vazgeçilmedikçe, Avrupa Birliği'ni zorlamasından başka çaresi yoktur. Bunu da Avrupa Birliği nezdinde yeni girişimlerde bulunarak sağlayacaktır. (*)

Türkiye-Avrupa ilişkilerinin ekonomik yönü gündeme geldiğinde Türkiye'nin potansiyeli ve yeni koşullara uyum yeteneği vardır. Türkiye' deki yüzlerce küçük ve orta ölçekli işletme çok dinamik bir şekilde çalışmaktadır. Türkiye, Avrupa'nın bütün olumsuz tavrına rağmen çalışıp çabalamaktadır. Bu çabalar sonuç verecek ve Türkiye Avrupa'daki yerini dilenmeden alacaktır. (**) Çünkü Türkiye'nin en önemli ticari partneri AB'dir, görünebilir gelecekte AB olacaktır ve bu pazarı geliştirmek Türkiye için çok daha akılcıdır. (***)

4.7. Avrupa Birliği' nin Türkiye' nin Çağdaşlaşma Sürecine Etkisi

Türkiye' nin Batı ile tam bütünleşmesinin Avrupa Birliği içinde gerçekleşeceği düşünülmektedir. Türkiye' nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesinin Türk demokrasisi için de bir güvence niteliği taşıyacağını savunan siyasal görüşler de vardır.

Avrupa ülkelerinden özellikle Almanya' ya çalışmaya giden Türk işçilerinin Türkiye' ye gönderdikleri yabancı paralar, dış ödemeler dengesini olumlu yönde etkileyecek bir düzeye ulaşmıştır. Bu durum ayrıca Türkiye' deki işsizlik sorununun bir kısmını da azaltmıştır. Avrupa Birliği ile birleşmeden önce “işgücü ve sermaye gibi üretim öğeleri devinimi yoluyla, Türk ekonomisi Batı ile bütünleşmektedir.” (****)

24 Ocak 1980 kararlarıyla izlenen dışa açık ekonomi politikası, ithalat ve döviz konularında gerçekleştirilen liberalleşmeler, piyasa ekonomisinin benimsenmesi, demokratik rejime geçişteki başarılar, insan haklarına verilen önem, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna uygun bir ortam sağlamıştır. (*****)

(*) Sami Kohen, “*Tren Kalktı, Biz Kaldık!*”, Milliyet, 31 Mart 1998, s.16.

(**) Zeynep Atikkan, “*Dilenmeden Avrupalı Olmak*”, Hürriyet, 5 Mayıs 1998, s.8.

(***) Cem Duna, “*Avrupa'ya Kızmanın Kolaycılığı*”, Yeni Yüzyıl, 14 Nisan 1998, s.10.

(****) Emre Kongar, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, C.I-II, İstanbul 1995, s.354-357.

(*****) Rıdvan Karluk, *Avrupa Toplulukları ve Türkiye*, İstanbul 1990, s.228.

Avrupa Birliği' ne tam üyeliğin gerçekleşmesi halinde tarım sektöründe makineleşmenin yaygınlaşması, sulama (GAP Projesi) sonunda ekime elverişli alanların büyümesi ve verimliliğin artması gerçekleşecektir. Ayrıca Topluluk bünyesinde bulunan fonlardan (Avrupa Kalkınma Fonu, Sosyal Fon, Tarım Fonu) alınacak yardımlar da ekonomik gelişmeyi hızlandıracaktır. Tarım sektörünün Topluluğa ihracatı, sınırlamalar kalkmış olacağından artış gösterecektir.^(*)

Sanayi sektörü Batı'nın gelişmiş ve modern teknolojisini kullanma olanaklarına kavuşacak, ürünlerin maliyet ve kalitesinde olumlu gelişmeler sağlanacaktır. Topluluğun yaratacağı rekabet ortamı sanayiye canlılık getirecektir.

Ayrıca turizm sektörü büyük bir patlama göstererek turistik tesisler daha hızlı ve daha konforlu bir halde çoğalacak, Topluluk firmalarının yatırımları da artacaktır.^(**)

Türk insanının Topluluk ülkelerinde serbest dolaşım hakkıyla ekonomik yararlar yanında sosyal devrim de gerçekleşecektir.

^(*) Esat Çam, "Avrupa Topluluğu ve Türkiye", Türk Dış Politikasında Sorunlar, İstanbul 1989, s.167-168.

^(**) Esat Çam, *a.g.m.* s.168.

SONUÇ

Atatürk, Türk toplumunun ilerlemesine engel olan eski düzeni bütünüyle yıkarak Avrupaî bir devlet halinde yeni bir düzende Türkiye Cumhuriyet' ni kurmuştur. Yeni Türk devletinin uygar bir dünyada yerini alması için de Batılılaşması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü çağdaş uygarlık Batı uygarlığıdır.

“İlim ve fen nerede ise oradan alacağız” diyen Atatürk' ün kastettiği yer Batı yani Avrupa'ydı. Osmanlı Devleti'nin çöküşünü; Batı'yla ilişkilerini koparmasına bağlayan Atatürk, bu konuda: *“Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Batıya karşı elde ettiği zaferlerden çok mağrur olarak, kendisini Avrupa milletlerine bağlayan ilişkileri kestiği gün başlamıştır. Bu bir hata idi, bunu tekrar etmeyeceğiz”*^(*) demiştir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı' nı milletiyle birlikte zaferle sonuçlandıran Atatürk, yaptığı inkılâplarla yeni ve son Türk devletinin çağdaşlaşmasına, o günkü deyimle *“muasır medeniyet seviyesine”* yükselmesine, *“asrileşmesine”* çalışmıştır. Ancak bu çalışmada amaç; Batıyı, Avrupa' yı olduğu gibi taklit değil, kendi değerleri ve kurumları içinde *çağdaş uygarlık düzeyine* ulaşmış bir Türkiye hedefini gerçekleştirmektir. Çünkü çağdaş ülkeler seviyesinde olmak, onların gündemini takip ederek değil, oluşturulan politikalara ortak olmayla gerçekleşir. Atatürk bu durumu *“Biz Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz”*^(**) sözleriyle ifade etmiştir.

Genç Türkiye Cumhuriyeti de Atatürk' ün düşüncelerine uygun olarak O' nun izinden gitmiş, ekonomik ve politik ilişkilerini Batı'yla hiçbir zaman kesmeyerek tarihte daha önce yapmış olduğu hatayı bir daha yapmamıştır.

^(*) Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara 1984, s.70.

^(**) Utkan Kocatürk, *a.g.e.* s.70.

Ekonomik ve sosyal kalkınmasını, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi içinde gerçekleştirmeye kararlı bir ülke olan Türkiye'nin bunu gerçekleştireceği en uygun ortamı Avrupa Birliği'nin sağlayacağı tartışılmayacak bir gerçektir. Zaten Avrupa Konseyi, NATO, OECD, COCOM, EUREKA gibi bütün Batılı ekonomik, politik ve bilimsel kuruluşlara üye olan Türkiye'nin, Batı Avrupa'nın ekonomik ve politik birleşmesini öngören Avrupa Birliği'nin dışında kalması düşünülemez. Çünkü Türkiye, Batılı yaşam tarzını ve ideallerini benimsemiş, dünyadaki tek lâik Müslüman ülkedir.

Atatürk' ün ilke ve inkılâpları zaten Batı'ya yabancı olmayan Türk toplumunu Batı'ya katkıda bulunabilecek bir düzeye getirmiştir. Avrupa Birliği' nin içinde tam üye olarak yer alacak bir Türkiye, Atatürk' ün gösterdiği *çağdaş uygarlık yolunu* izlemiş ve çağdaş uygarlık sürecinden geçmiş bir Türkiye olacaktır.

TEŞEKKÜR

Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkiler tarih boyunca önemli bir yer tutmuştur. Yaklaşık XVII. yüzyıl ortalarına kadar bu ilişkiler, Türkler lehine olurken, bu tarihten sonra Avrupalılar lehine gelişme göstermiştir.

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti, hem kendini düşmanlardan korumak hem de eski gücüne kavuşmak amacıyla, modernleşme (Batılılaşma) çabalarına girişti. Ancak bu çabalar, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını engelleyemedi.

Atatürk' ün Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasından sonra ise, Batılılaşma çabaları Atatürk' ün ilke ve inkılâpları doğrultusunda devam etti. Bugün de Avrupa uygarlığının eşliğinde duran Türkiye, geçmişte olduğundan farklı bir ilişki ve birliktelik kurmak amacıyla Avrupa Birliği'nin kapısını çalmaktadır.

Biz bu çalışmamızda Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar olan çağdaşlaşma çabalarını ve gelişmeleri ele aldık. Ayrıca Avrupa Birliği'nin 6 üye devletle ortaya çıkışından bugün 15 üyeli bir birlik haline gelmesini ele aldık. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin Atatürkçü çağdaşlaşma açısından gerekli bir hedef olduğunu belirttik. Çalışmamızda konumuzla ilgili olarak yazılan kitap, dergi, makale ve gazete haberlerine ulaşmaya ve incelemeye çalıştık.

Çalışmamız sırasında 3,5 yaşındaki oğlum Ertay ve eşim Leyla KIZILCA'ya ait zamanları çaldık. Kendilerine gösterdikleri anlayıştan dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca gerek yüksek lisans dersleri sırasında yararlandığım bilgileri, gerek konunun seçimi ve gerekse yardımları ile bana çalışmalarım sırasında anlayış gösterip her zaman destekleyen, Değerli Hocam, İstanbul İl Çevre Müdürü, Sayın Doç.Dr. Hülya BAYKAL' a da teşekkür ederim.

TÜRKÇE ÖZET

Bu tez, “*Türkiye’ nin Avrupa Birliği’ ne Tam Üyeliğinin Atatürkçü Çağdaşlaşma Açısından Değerlendirilmesi*” konusunda hazırlanmıştır.

Atatürkçü çağdaşlaşmayı anlayabilmek için, Osmanlı Devleti’nin tarihini ve gelişen olayları iyi bilmek gerekmektedir. Bu nedenle, önce, Osmanlı Devleti’nin duraklama döneminden başlayarak yapılmaya çalışılan *Islahat* hareketleri ve başarısızlık nedenleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra Tanzimat, I.Meşrutiyet, II. Meşrutiyet dönemlerinde ortaya çıkan Batılılaşma girişimleri ve devleti geri kalmışlıktan kurtaracak fikirler incelenmiştir. Ancak bütün bu çabalara karşın Osmanlı Devleti’ nin yıkılmaktan kurtarılamadığı belirtilmiştir.

İkinci bölümde, Atatürk’ün kurduğu yeni Türk devleti *Türkiye Cumhuriyeti*’ nde çağdaşlaşma, Batılılaşma hedefini gerçekleştirmek için yapılan inkılâplar ve kalıcılığı sağlamak için ortaya konan ilkeler incelenmiştir. Atatürk’ ün Batı uygarlığını seçme nedenleri ve Atatürk sonrası çağdaşlaşma süreci de bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Avrupa Topluluğu incelenmiştir. Avrupa Topluluğu düşüncesinin kökenlerinden başlayarak, Topluluğun kurulması, genişlemesi ve 2000’ li yıllara doğru faaliyetleri belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde, Türkiye’nin 1959’ da Topluluğa “ortak üye” olmak için başvurmasından 1998 Mayıs ayına kadar olan Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerindeki gelişmeler ele alınmıştır.

Sonuçta, *Türkiye’ nin Avrupa Birliği’ ne girmesinin Atatürkçü çağdaşlaşma açısından gerekli bir hedef olduğu* belirtilmiştir.

Tezin sonuna ise, Türkiye’ nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için izlediği yol, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki kronolojik gelişim ve Avrupa Birliği haritası olmak üzere üç tane ek konulmuştur. Tez hazırlanırken konuyla ilgili yazılmış kitap, dergi, makale ve gazete haberlerinden yararlanılmıştır.

ABSTRACT

This thesis was prepared in order to evaluate the full membership of Turkey to the European Community (EC) in view of Kemalist reforms.

It is necessary to have a full knowledge of the history of Ottoman State and the historical events taking place for a better understanding of Kemalist reforms. This is the reason for the fact that the thesis initially focuses on the reformatory attempts which date back to the period marking the beginning of the Ottoman Empire's decline, and the reasons behind their failures. Next, the westernization initiatives which appear in the Tanzimat, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet era and the ideas which were aimed at recovering the state were studied. It was stated in this part, however, that all these attempts were not sufficient to save the state.

In the following section, the process of modernisation and the revolutions which were carried out to westernize the young Turkish Republic founded by Atatürk, were investigated along with the principles necessary to secure their permanency. The justifications for the reasons why Atatürk chose the western civilization and the modernisation period after Atatürk were also evaluated in this section.

In the third section, the European Community is the subject. Starting from the roots of the idea of a united Europa, foundation of the European Community, its expansion and activities towards the 21st century were laid down in this section.

The fourth section deals with the application of Turkey to the European Community in 1959 to become a member and the developments in the relations between EC and Turkey up to May 1998.

In the conclusion section, the necessity that Turkey be part of the European Community to fulfill the Kemalist goals was stressed.

At the end of the thesis, three appendixes are attached. These are; the path which Turkey follows to become a contemporary nation, the chronological development of EC-Turkey relations and a map of the European Community. Various books, journals, articles and newspaper clippings were utilized in preparing the thesis.

KAYNAKLAR

ABDURRAHMAN Şeref Bey, *Tarih Musahabeleri*, Ankara 1985.

AKGÜN, Mensur, “Avrupa Bütünleşmesinde Teori”, İKV Dergisi, S.67.

AKŞİN, Sina, *Jön Türkler İttihat ve Terakki, Remzi Kitabevi, İstanbul 1987.*

-----, *Türkiye'nin Önünde Üç Model*, İstanbul 1997.

ALTUĞ, Yılmaz, *Türk İnkılap Tarihi (1919-1938)*, (8.Baskı), Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1997.

ALTUNIŞIK, Meliha Benli, “Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye”, Türkiye ve Avrupa (Yayıma Hazırlayan: Atila Eralp), İstanbul 1997.

ARDIÇ, Kamuran, “Atatürk'le Çağdaşlaşmak”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.VI, S.18, Ankara 1990.

ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1983.

-----, “20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)”, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994.

ARSAVA, Füsun, “Avrupa Tek Senedi” İKV Dergisi, s.56.

ARSEL, İlhan, *Aydın ve “Aydın”*, İstanbul 1997.

ATİKKAN, Zeynep, “Ateşle Oynamak”, Hürriyet Gazetesi, 31 Mart 1998, s.8.

-----, “Dilenmeden Avrupalı Olmak”, Hürriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1998, s.8.

AYCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul 1990.

-----, *Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*, İkinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul 1990.

AYBARS, Ergün, *Atatürk Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, Buca 1994.

AYBAY, Rona, "Anayasal Metinlerde Egemenlik", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Gidiş*, İstanbul 1966

BAYKAL, Hülya, "Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliği" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.IV, S.12, Ankara 1988

BAYRAMOĞLU, N.Nisa, *Avrupa Topluluğu, Ülkeleri ve Türkiye'nin Tanıtımı*, T.B.M.M Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 1987.

BERBERAKİS, Stelyo, "Avrupa Kesin Tavrını Artık Almalı", Sabah Gazetesi, 16 Mart 1998, s.17.

BERBEROĞLU, Enis, "Euro Türkiye İçin Önemli mi?" Hürriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1998, s.12.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1978.

BİRAND, Mehmet Ali, *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası (1959-1980)*, İstanbul 1990.

BLEDA, Tansuğ, “*Türkiye – AET İlişkileri*”, İKV Dergisi, S.51.

BOZKURT, Ömer, *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*, Ankara, 1987.

BOZKURT, Veysel, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Alfa Yayınları, İstanbul 1997.

CAPORAL, Bernard, *Kemalizmde ve Sonrasında Türk Kadını*, (Çeviren: Ercan Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982.

CİHAN, Erol, “*Atatürk ve Hukuk Devleti Kavramı*”, Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1992.

ÇAM, Esat, “*Avrupa Topluluğu ve Türkiye*”, Türk Dış Politikasında Sorunlar, Der Yayınevi, İstanbul 1989.

ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981.

ÇUBUKÇU, İbrahim Agah, “*Atatürk , Din ve Laiklik*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, S.II, Ankara 1985.

DEMİRSOY, Ali, *Son İmparatora Öğütler “Bilim Toplumu”*, (2.Baskı), Ankara 1996.

DENIAU, Jean-François, *Ortak Pazar*, (Çeviren: Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul 1974.

DÖNMEZER, Sulhi, “*Atatürk Hukuk İnkılabı*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.VI, S.18, Ankara 1990.

DUNA, Cem, “*Avrupa’ya Kızmanın Kolaycılığı*”, Yeni yüzyıl Gazetesi, 14 Nisan 1998, s.10.

Düştur, 3. Tertip, C.1 ve C

EMİROĞLU, Sema, “İngiltere’nin Kıbrıs Oyunu”, Milliyet, 16 Mart 1998, s.17.

ERALP, Atila, “Soğuk Savaş’tan Günümüze Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”, Türkiye ve Avrupa, (Yayına Hazırlayan: Atila Eralp), İstanbul 1997.

EROĞLU, Hamza, *Türk Devrimi Tarihi*, Ankara 1967.

-----*Türk İnkılâp Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982.

-----*Atatürk ve Cumhuriyet*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 1989.

-----“Atatürk’e Göre Millet ve Milliyetçilik”, Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987.

FEYZİOĞLU, Turhan, “Atatürk Yolu: Akılcı, Bilimci, Gerçekçi Yol”, Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987.

----- “Atatürk ve Kadın Hakları”, Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1982.

----- “Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik”, Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987.

GENÇ, Mehmet, “Avrupa Topluluğunda Serbest Dolaşım ve Türkiye”, Türk Dış Politikasında Sorunlar, Der Yayınları, İstanbul 1989.

GENTİZON, Paul, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, (Çeviren: Fethi Ülkü), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1983.

GİRİTLİ, İsmet, “*Atatürkçü Çağdaşlaşmanın Türk Toplumundaki Sonuçları*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.1., S.2, Ankara 1985.

----- “*Atatürkçü Laiklik Anlayışı*”, Atatürk Araştırma Merkezi, C.VI., S.18. Ankara 1990.

GÖĞÜŞ, Zeynep, “*Doların Fiyakası Bozulacak*” Sabah Gazetesi, 2 Mayıs 1998, s.5.

GÖKBİLGİN, Tayyip, “*Nizam-ı Cedid*”, İslam Ansiklopedisi, C.IX, İstanbul 1964.

GÖRSEL, Burhan, “*Atatürk ve Kadın Hakları*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, S.I, Ankara 1984.

GÖNLÜBOL, Mehmet, “*Atatürk’ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler*”, Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1987.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Anayasa Hukuku*, Ankara 1983

GRONAU, Dietrich, *Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyetin Doğuşu*, (2.Basım) Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994

HANİOĞLU, Şükrü, “*Osmanlıcılık*”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.V., İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

----- “*Türkçülük*”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

----- "*Batıcılık*", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

HUGHES, Preston, *Atatürkçülük ve Türkiye'nin Demokratikleşme Süreci*, (Çeviren: Rahim Süer), Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

HÜRRİYET Gazetesi, 5 Mayıs 1998, s.9.

IRMAK, Sadi, *Atatürk ve Türkiye'de Çağdaşlaşma Atılımları*, 1981.

IMBERT, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri*, (Türkçesi: Adnan Cemgil), İstanbul 1981.

İNAN, Afet, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, (3. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1991.

KARA, İsmail, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İslamcılık Tartışmaları*", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.V., İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

KARAKAŞ, Ayşe Işıl, *Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği*, Der Yayınları, İstanbul 1993.

KARAKOYUNLU, Yılmaz, "*Cumhuriyet 75 Tehlikede mi?*", Sabah Gazetesi, 14 Mart 1998, s.13.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara 1961.

----- *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara 1983.

----- *Osmanlı Tarihi*, C.VII, Ankara 1962.

KARLUK, Rıdvan, *Avrupa Toplulukları ve Türkiye*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1990.

----- *Avrupa Birliği ve Türkiye*, (3. Baskı), Eskişehir 1995.

KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1967.

KAYALI, Kurtuluş, *“Osmanlı Devrinde Yenileşme Hareketleri ve Ordu”*, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

KAZGAN, Gülten, *Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye İlişkileri*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1974.

KAZGAN, Haydar, *Türkiye-AET İlişkileri*, İKV Yayını, İstanbul 1977.

KEPKEP, Naci, *“3 Mart 1924’te Üç Devrim Yasası”*, (Panel Konuşmaları), Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul 1989.

KILIÇBEY, Mehmet Ali, *“Osmanlı Batışması”*, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.1., İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

KIRIKKANAT, Mine G., *“AB’nin Karabasanı Olacak”*, Milliyet Gazetesi, 14 Nisan 1998, s.15.

KİLİ, Suna, *Atatürk Devrimi*, (3.Basım), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.

KINROSS, Lord, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, (Türkçesi: Necdet Sander), (11. Basım), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1990.

KOCATÜRK, Utkan, "*Türk Toplumunda Çağdaşlaşma Gereği*", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.1, S.2., Ankara 1985

----- *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, (Üçüncü Basım) Turhan Kitabevi, İstanbul 1984

----- "*Atatürkçülük, Atatürk İlke ve İnkılapları*", Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1992

KOÇİ BEY RİSALESİ (Sadeleştiren:Zuhurî Danışman), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985

KOHEN, Sami, "*Tren Kalktı, Biz Kaldık!*", Milliyet Gazetesi, 31 Mart 1998, s.16.

----- "*Herkes Kendi Yolunda*", Milliyet Gazetesi, 14 Nisan 1998, s.14.

KONGAR, Emre, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, C.I-II, (9.Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s.132.

----- *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983.

----- *Türk Toplum Bilimcileri-I*, (3.Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

----- *Demokrasi ve Laiklik*, İstanbul 1997.

KÖKER, Levent, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990.

KUTAY, Cemal, *Tarih Sohbetleri*, İstanbul 1968.

KUYUMCU, Teoman, “*Avrupa Topluluğu*”, İKV Dergisi, S.67.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çeviren: Metin Kırıatlı), (5.Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993,

MARDİN, Şerif, “*19.Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti*”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

----- *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)*, (5.Baskı) İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

----- “*İslamcılık*”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.V., İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

MOLTKE, H.Von, “*1992 Avrupa Tek Pazarı*”, İKV Dergisi, S.73.

MORİN, Edgar, “*Osmanlı Avrupalıydı*”, Hürriyet Gazetesi, 29 Ocak 1998, s.14.

MUMCU, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul 1994, (13.Baskı), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1994.

NADİ, Yunus, *Ankara'nın İlk Günleri*, İstanbul 1955

OKANDAN, Recai Galip, *Umumi Amme Hukuku Dersleri*, İstanbul 1955

ORTAYLI, İlber, *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara 1982

OZANKAYA, Özer, *Atatürk ve Laiklik*, Ankara 1981

ÖKLEM, Necdet, *Türk Devrim Tarihi*, Ege Üniversitesi Cumhuriyet'in Ellinci Yıldönümü Yayını, İzmir 1977

ÖZTOPRAK, İzzet, "*Atatürk, Çağdaşlaşma ve Dış Dünyadaki Etkileri*", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.1., S.1, Ankara 1984

ÖZTUNA, Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, İstanbul 1970

PALMER, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu, Son Üç Yüzyıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, (Çeviren: Belkıs Çorakçı Dışbudak), İstanbul 1995.

PAR, Arif Hikmet, ÖNEN, M. Agâh, , *Atatürk'ü Anlamak*, Serhat Yayınevi, İstanbul 1981.

SARINAY, Yusuf, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1990.

SAVCI, Bahri, *Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, Varlık Yayınları, İstanbul 1981.

----- "*Osmanlı-Türk Reformlarının Bir Batı Demokrasisi Doğurma Çabaları*", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.XXI, No:1, Ankara 1966.

SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, C.I., Kastaş Yayınları, İstanbul 1987.

SEVER, Ahmet, "*Kıbrıs'ta AB Darbesi*", Milliyet Gazetesi, 31 Mart 1998, s.17.

SHAW, Stanford J., SHAW Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (Türkçesi: Mehmet Harmancı), Cilt II, (İkinci Baskı), E Yayınları, İstanbul 1983.

SİNANOĞLU, Suat, *Türk Hümanizmi*, Ankara 1988.

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, C.I., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

TANÖR, Bülent, *"Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış"*, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 1985

TANYOL, Cahit, *Laiklik ve İrtica*, (2.Basım), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994.

TARAKÇIOĞLU, Nurettin, *"3 Mart 1924'te Üç Devrim Yasası"* (Panel Konuşmaları), Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul 1989.

TEZCAN, Mahmut, *"Atatürk'ün Eğitim Anlayışı"*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.15, Ankara 1989.

TINÇ, Ferai, *"Holbrooke'un Uyarısı"*, Hürriyet Gazetesi, 23 Mart 1998, s.16.

TOYNBEE, Arnold J., *Tarih Bilinci-1*, (Çeviren: M. Belge), İstanbul 1978.

TOYNBEE, Arnold J., **KIRKWOOD**, K.P., *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, (Çeviren: Kasım Yargıcı), İstanbul 1971.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler-1*, İstanbul, 1988.

----- *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, (2.Baskı), Arba Yayınları, İstanbul 1996

TÜNAY, Bekir, “*Mustafa Kemal ve İttihat ve Terakki*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, S.1, Ankara 1984

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, (4.Baskı), Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

ÜÇOK, Coşkun, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 1972.

-----, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara 1975.

ÜÇOK, Coşkun, MUMCU, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 1987.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye’ de Çağdaş Düşünce Tarihi*, (4.Baskı), Ülken Yayınları, İstanbul 1994.

VARDAR, Deniz, “*Türkiye Avrupa Topluluğu İlişkileri*”, Türk Dış Politikasının Analizi, (Derleyen: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul 1994

YENİ YÜZYIL GAZETESİ, 14 Nisan 1998

YETKİN, Çetin, *Türkiye’nin Siyasal Yapısı*, İstanbul 1980

YİNANÇ, Barçın, “*Çay İçip Dağıldılar*”, Milliyet Gazetesi, 13 Mart 1998, S.16

-----“*Kaybeden Olursunuz*”, Milliyet, 14 Mart 1998, s.18.

YÜZBAŞIOĞLU, Muammer, *Atatürk’ü Anmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981

Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.1, 3.Basılış, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1959

----- C.24, 3.Basılış, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1959

EK-1**TÜRKİYE'NİN ÇAĞDAŞ UYGARLIK DÜZEYİNE ULAŞMAK İÇİN İZLEDİĞİ YOL****I-ULUSAL DEVLETİN KURULMASI****A. Milli Egemenliğe Gidiş**

- Anayasa Tamimi (1919)
- Kongreler (1919)
- TBMM'nin Açılması (1920)
- Yeni Türk Devletinin Anayasaları
 - a. 20 Ocak 1921
 - b. 20 Nisan 1924

B- Ulusal Egemenliğin Pekiştirilmesi

- Saltanatın Kaldırılması (1922)
- Cumhuriyetin İlanı (1923)
- 1924 Anayasası (1924)
- Halifeliğin Kaldırılması (1924)
- Anayasanın Bazı Maddelerin Değiştirilmesi (1928)

C- Devletin Dini Kurumlardan Arındırılması (Lâiklik)

- Saltanatın Kaldırılması Cumhuriyetin İlân Edilmesi (1922-1923)
 - Halifeliğin Kaldırılması (1924)
 - Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924)
 - Şer'îye Vekaleti ve Mahkemelerinin Kaldırılması (1924)
 - Tekke, Zaviye ve Türbelerinin Kapatılması, (1925)
 - Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü (1926)
 - Anayasadan Lâikliğe Aykırı Hükümlerin Çıkarılması (1928)
 - Kadınlara Siyasal Haklarının Verilmesi (1930-1934)
 - Dini Kıyafetlerin Yalnız İbadet Yerlerinde Giyilebileceğinin Kabulü (1934)
 - Yeni Türk Devletinin Altı Temel İlkesinin Anayasaya Girmesi (1937)
- D- Demokrasiye (Çok Partili Döneme) Geçiş Denemesinin Başarısızlıkla Sonuçlanması (1925-1930)**

II. HUKUK SİSTEMİNİN KURULMASI

- Saltanatın Kaldırılması (1922)
- Cumhuriyetin İlânı (1923)
- Şer'îye Vekaleti ve Mahkemelerinin Kaldırılması (1924)

- Mecellenin Kaldırılması (1926)
- Türk Medeni Kanunu (1926)
- Diğer Kanunların Kabulü (1926-1930)
- Kadın Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler (1930-1934)

III. EĞİTİM SİSTEMİNİN KURULMASI

- Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü (1924)
- Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun'un Kabulü (1926)
- Harf İnkılâbı (1928)
- Millet Mekteplerinin Açılması (1928)
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin Kurulması (1931)
- Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kurulması (1932)
- Modern Üniversitelerin Kurulması (1933)
- Güzel Sanatlar (1923-1937)

IV. EKONOMİK ALANDA YENİLEŞME

- Ulusal Ekonomi İlkesinin Kabulü (1923)
- İş Bankası'nın Kurulması (1924)
- Aşar Vergisinin Kaldırılması (1925)
- Kabotaj Hakkının Tanınması (1926)
- Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun Kabulü (1926)
- Beş Yıllık Kalkınma Planları (1933-1938)
- Anadolu'nun Demiryollarının Satın Alınması ve Ulaşım Alanında Yenilikler (1927-1939)

V. TOPLUMSAL YAŞAYIŞIN DÜZENLENMESİ

- Şapka Kanunu'nun Kabulü (1925)
- Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması (1925)
- Uluslar Arası Saat ve Takvimin Kabulü (1925)
- Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü (1926)
- Uluslar Arası Rakamların Kabulü (1926)
- Ölçülerin Değişmesi (1931)
- Soyadı Kanunu'nun Kabulü (1934)
- Kadın Haklarının Kabulü (1930-1934)
- Sağlık Hizmetlerinin Düzenlenmesi (1920-1938)

EK-2**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE KRONOLOJİK GELİŞİM****1951**

18 Nisan – Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Antlaşması, Fransa, F.Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg arasında Paris’te imzalanması

1957

25 Mart – AET ve EURATOM Antlaşmaları Belçika, Fransa, F.Almanya, İtalya Lüksemburg ve Hollanda tarafından Roma’da imzalanması.

1959

15 Temmuz – Yunanistan’ın, AET’ye ortaklık için başvurusu

31 Temmuz – Türkiye’nin, AET’ye ortaklık için başvurusu

11 Eylül – AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina’nın Ortaklık Başvurularını kabul etmesi

1960

17 Mart, Türkiye’nin AET ülkelerinin Ankara Büyükelçilerini Dışişleri Bakanlığına çağırarak “Yunanistan ile müzakerelere başlanırken Türkiye’nin geri bırakılmayacağını” belirten bir memorandumunu vermesi.

27 Mayıs, Türkiye’de ordunun yönetime el koyması nedeniyle Türkiye-AET ilişkilerinin dondurulması

1961

21 Ağustos, Türkiye’nin AET üyesi ülkelerin başkentlerine bir memorandum vererek, Yunanistan ile antlaşma yapılmasına rağmen Türkiye ile resmî görüşmelerin başlamamış olmasını protesto etmesi ve Gümrük Birliği’nden başka bir modeli kabul etmeyeceğini bildirmesi.

1962

4-5 Mart, Türkiye’nin yeni bir memorandumla AET’yi resmi müzakerelere çağırması ve hedefinin Gümrük Birliği olduğunu açıklaması

30 Temmuz, Ortak Tarım Politikasının yürürlüğe girmesi.

8-12 Ekim, Türkiye-AET resmî görüşmelerinin başlaması.

1963

12-15 Mart, Türkiye-AET müzakerelerinin devamı.

25 Haziran, Türkiye-AET antlaşmasının parafe edilmesi

12 Eylül, Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliği'ne götürecek ve tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Antlaşması'nın (Ankara Antlaşması) imzalanması.

1964

1 Aralık, Türkiye-AET Ortaklık Antlaşması'nın (Ankara Antlaşması) yürürlüğe girmesi ve Birinci Ortaklık Konseyi toplantısının yapılması

1966

16-17 Mayıs, Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu'nun Brüksel'de ilk toplantısını yapması

1968

5 Nisan, Dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sadri Çağlayangil tarafından Türkiye-AET Ortaklığının 2.Dönem çalışmalara başlanmasının istenmesi

29 Nisan, AET Komisyonunun Türkiye'nin 2. döneme geçmeyip, hazırlık döneminin uzatılmasının daha yararlı olacağını resmî bir raporla bildirmesi

1 Temmuz, Üye ülkeler arasında gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi ve Ortak Gümrük Tarifesi'nin uygulamaya girmesi

9 Aralık, Katma Protokol görüşmelerine başlanması

1970

22 Temmuz, Ortaklık Konseyi toplantılarında Katma Protokol taslağı üzerindeki çalışmaların tamamlanması

23 Kasım, Katma Protokol'un Brüksel'de imzalanması

1971

5 Temmuz, Katma Protokol'un TBMM'de 69'a karşı 149 oyla kabul edilmesi

22 Temmuz, Senato'nun Katma Protokol'u kabul etmesi

1972

13 Ocak, Ortaklık Antlaşmasının Topluluğa katılacak yeni ülkelere de kabulünü sağlayacak Türkiye-AET müzakerelerinin başlaması

1973

1 Ocak – Katma Protokol'un yürürlüğe girmesi

1 Ocak, İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın Topluluğa tam üye olması

30 Haziran, 1.Genişleme Antlaşması'nın (Tamamlayıcı Protokol) Ankara'da imzalanması

1974

1 Ocak, İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Ankara Antlaşması'na taraf olmalarını sağlayacak Tamamlayıcı Protokol ile ilgili 1. Genişleme Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi

1976

1 Ocak, Türkiye'nin Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirerek ikinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumunu gerçekleştirmesi

1977

12 Mayıs, III.Mali Protokol'un Brüksel'de imzalanması

1978

4-11 Ekim, Türkiye'nin Dördüncü Beş Yıllık Planı süresince yükümlülüklerinin dondurulması ve aynı dönem için yaklaşık 8 milyar dolarlık yardım yapılması talebinde bulunması

1979

9 Mart, Avrupa Para Sistemi'nin yürürlüğe girmesi

28 Mayıs, Yunanistan ile AET'nin tam üyelik antlaşmasını imzalaması

1980

16 Eylül, Türkiye'de 12 Eylül 1980'de ordunun yönetime el koyup Parlamentoyu feshetmesinden sonra, AET Dışişleri Bakanları Konseyi'nin "Askeri yönetime zaman kredisi verildiği ve bu sürede antlaşmanın durdurulmayacağını" bildirmesi.

1981

1 Ocak, Yunanistan'ın topluluğu tam üye olması

25 Mart, Türkiye'de yönetimde bulunan Milli Güvenlik Konseyi'nin demokrasiye geçer geçmez AET'ye tam üyelik başvurusunun yapılmasını ve hazırlıklara başlanmasını kararlaştırması

1985

14 Haziran, Avrupa Tek Pazarı'na ilişkin Beyaz Kitap'ın yayınlanması

1986

1 Ocak, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa tam üye olması ve üye sayısının on ikiye çıkması

17-18 Şubat, Roma Antlaşması'nda Tek Pazar'a geçişin gerektirdiği değişiklikleri yapan Tek Avrupa Senedi'nin Lüksemburg'da imzalanması

16 Eylül, Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin toplanması. 12 Eylül 1980'den beri dondurulmuş olan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması sürecinin başlaması

1987

14 Nisan, Türkiye'nin AET'ye, Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'nci ve EURATOM Antlaşması'nın 205'nci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere müracaat etmesi

27 Nisan, Türkiye'nin tam üyelik müracaatının Topluluk Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Avrupa Komisyonu'na yollanması

1 Temmuz, Tek Avrupa Senedi'nin yürürlüğe girmesi

23 Temmuz, İspanya ve Portekiz'in Ankara Antlaşması'na taraf olmalarını sağlayan Uyum Antlaşması'nı imzalaması

1988

7 Kasım, Türkiye-AET arasındaki ticarî ve iktisadî sorunların ele alınması amacıyla oluşturulan Ad-Hoc Komite'nin birinci toplantısını gerçekleştirmesi

20-21 Aralık, Ad-Hoc Komite'nin ikinci kez toplanması ve Türkiye'nin 1978 yılında askıya aldığı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere, hızlandırılmış bir takvimi Topluluğa vermesi ve bu takvime işlerlik kazandırması

1990

1 Haziran, Ekonomik ve Parasal Birliğin ilk aşamasının başlaması

6 Haziran, Topluluklar Komisyonu'nun Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak konseyin olurlarına sunması

1991

30 Eylül, Ortaklık Konseyi'nin 1986 yılından sonra ilk kez toplanması

6 Aralık, Ortaklık Komitesi'nin 1986 yılından sonra ilk kez toplanması

9-10 Aralık, Hollanda'da gerçekleştirilen Maastricht Zirvesi'nde Topluluğa üye ülkeler arasında, Kurucu Antlaşmalara bazı değişiklikler getiren "Avrupa Birliği"ne ilişkin Antlaşma'nın parafe edilmesi

1992

21 Ocak, Türkiye ile AET arasında bir Teknik İşbirliği Programı'nın imzalanması

6 Ekim, Türkiye-AET Ortaklık Komitesi'nin 99. Dönem toplantısının yapılması

9 Kasım, Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin 33. Dönem toplantısının yapılması

3 Aralık, Türkiye-AET ilişkilerinin yürütülmesinde ortaya çıkan ticaret ve gümrüklerle ilgili teknik sorunların çözümü için kurulmuş olan ve 12 Kasım 1982'den beri toplanamayan Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 10. Dönem toplantısını gerçekleştirmesi

1993

1 Ocak, Tek pazara geçiş ve üye ülkeler arasında sınırların kaldırılması

1 Kasım, Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ve Avrupa Birliğinin kurulması

1994

1 Ocak, Avrupa Ekonomik Alanı Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi

1 Ocak, Tek paraya geçişi hazırlamak üzere Avrupa Para Enstitüsü'nün kuruluş hazırlıklarına başlanması

19 Aralık, Avrupa Birliği-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin yaptığı toplantıda Türkiye ile Gümrük Birliği'ne gidilmesinin görüşülmesini 6 Mart 1995'e ertelemesi

1995

1 Ocak, İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın Avrupa Birliği'ne tam üye olması

6 Mart, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesiyle ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararların Ortaklık Konseyi'nin 36'ncı dönem toplantısında kabul edilmesi

30 Ekim, Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı Gümrük Birliği kararı çerçevesinde, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için gerekli teknik koşulları yerine getirdiğini tespit eden 37'nci toplantısını gerçekleştirmesi.

21 Aralık, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Antlaşmasının parafe edilmesi

1996

1 Ocak, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1.1.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, Sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği ile girmesi

1997

12-13 Aralık, Avrupa Birliği ülkelerinin Lüksemburg'da toplanması ve Türkiye'yi aday ülkeler arasına almaması

1998

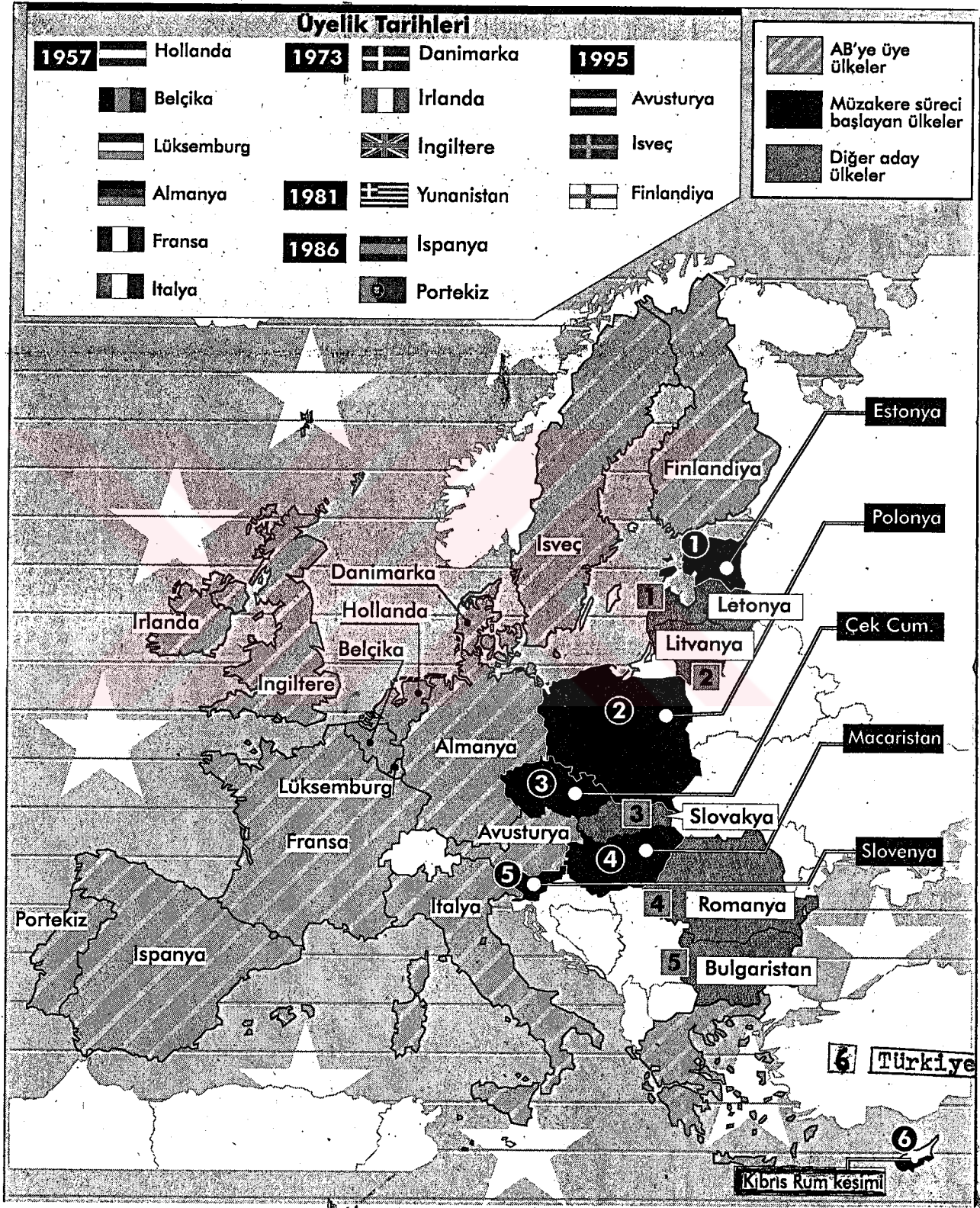
12 Mart, Avrupa Birliği'nin Doğu'ya genişleme sürecine start vermek amacıyla 15 üye ülke ve 11 aday ülkeyle Londra'da toplanması, Türkiye'nin Lüksemburg zirvesi kararlarını protesto ederek bu toplantıya katılmaması

19 Mayıs, AB'nin Dönem Başkanı İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook'un Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerini yumuşatmak amacıyla Ankara'ya gelmesi

Haziran, Cardiff Zirvesi'nin toplanması

EK-3

AVRUPA BİRLİĞİ HARİTASI

ÖZGEÇMİŞ

ADI SOYADI : Mesut KIZILCA
DOĞUM TARİHİ : 17.02.1965
DOĞUM YERİ : KEŞAN
EĞİTİMİ : 1981 Erbaa Lisesi (Erbaa / TOKAT)
1986 Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fak.
Yeni Türk Edebiyatı Böl.
MEDENİ HALİ : Evli, 1 çocuklu
GÖREVİ : BALIKESİR Çok Programlı Astsubay Hazırlama Ok.
Türk Dili ve Edebiyatı Öğ.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
KURUMSAL YERLEŞİM MERKEZİ